

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAM HUKUKUNDA VE MODERN HUKUKTA
ÇOCUK HAKLARI**

SELMAN EROĞLU

297.14
ERO
45807
2011

DANIŞMAN
DOÇ. DR. HASAN TANRIVERDİ

DİYARBAKIR - 2011

X

ÖZET

İslam dinine göre yüce Allah'ın eliyle yaratılan ve Allah'ın ruhunu taşıyan ilk insan Hz. Âdem, çocuk değildi. Fakat onun, cennet yurdundan dünya gibi meşakkatli bir âleme intikaliyle dünyada doğan çocukları için aynı şeyler söylenemez. Dolayısıyla 'çocuk' kavramı ile ifade edilen ve araştırmamıza konu olan bu insan yaşamının özel bölümü, insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar gider. Bu küçük insanlar, adaletin, hakkın ve hukukun hâkim olmadığı tüm zaman dilimlerinde çok büyük acılar çektiler. İslam'ın ortaya çıkmasından önce cahiliye Arapları kız çocuklarını diri diri toprağa gömüyorlardı. İslam'ın ortaya çıkmasıyla kız çocukları bu vahşetten kurtulmaya başladı.

Ancak dünya genelinde milyonlarca çocuk yaşadığı düşünüldüğünde insanlığın bu önemli konuda daha alacağı çok yolun olduğu görülmektedir. Ayrıca insanın kendi eliyle sebebiyet verdiği savaş, terör, trafik, alkol, uyuşturucu, iş kazalarının yanında, depresyon, sel, yangın gibi doğal afetlerle en çok etkilenen çocuklar olduğu düşünüldüğünde bu konunun dini, sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki boyutlarının sürekli gündemde tutulması ve çözümler üretilmesi gerektiği apaçık ortadadır.

Çocukların kendi hakları konusunda hukuk sistemlerine bir etkileri düşünülemez. Bu yüzden şu anda sahip oldukları haklar hep büyükler tarafından tespit edilmiştir. Gelecek zamanın büyükleri olacakları için bugünün çocukları çok önemlidirler. Biz büyüklere düşen -özellikle hukukçuların- çocukların sahip olduğu haklar konusunda çok titiz davranmamız gerektiğidir. Çocukların sahip olması gereken hakların ne aşırı ne de eksik olması gerekir. Çünkü çocuk yetişkin bir birey olduğu zaman artık bazı konularda ona hak verilse bile bunun pek faydası olmayacaktır. Demek istediğimiz; çocuk çocukluğunu yaşamalıdır ki, hem bedensel hem de ruhsal gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilsin.

İşte biz de bu çalışmamızda, temelde bir insan hakları meselesi olan böylesi önemli ve güncelliğini hiç yitirmeyen çocuk hakları konusunu İslam hukuku açısından ve Modern hukuk açısından incelemeye gayret gösterdik.

Biz bu çalışmamızda; İslam hukukunun çocuklara sağladığı hakların ne olduğu ile modern hukukta çocukların sahip olduğu hakların ne olduğu şeklinde merak edilen sorulara cevap aramaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Çocuk, Çocuk hakları, İslam hukuku, Modern hukuk.

ABSTRACT

According to the Islam, Âdem , first human being created by Allah and carried spirit of Allah ,wasn't created as a child. When Âdem send down from heaven to this harsh world this case wasn't same for his children. So concept of these children is subject of this research. This specific period of people goes back to first human. These little humans had suffered with many difficulties at old-time zones. Which were no justice, no law, and no rules. Arabian buried their daughter alive before the Islam. This tradition was taken away by the Islam.

However; considering the lives of millions of children around the world, humanity has a long process to be successful on this important matter. In addition a person's own hand gave rise, war, terrorism, traffic, alcohol,drugs, as well as work-related accidents, earthquakes, floods, fires, natural disasters, such as children most affected by this issue is considered to be religious, social, economic, political and legal dimensions, and obviously need to produce solutions.

Legal systems can not be considered an impact on the rights of children. Therefore, all the rights they have now been identified by the elders. Children of today are elders of tomorrow that's why today's children are very significant. We adults - especially lawyers- have to meticulous treat about children rights. Ideal for children's rights must be neither less nor extreme. When child began to become a young, it would not help them even if some issues rights given them. We want to say; child should lives his childhood, so children can live in both physical health and mental development.

Here we are try to explain children rights which basically human rights an permanently actual in terms of Islamic law and modern law.

In this examining we will explain the following questions; What is the right that Islamic law provide to children? In the same way what is the right that modern law is providing to children?

Key words: Children, Children's rights, Islamic law, modern law.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından.....

Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS/~~DOKTORA TEZİ~~ olarak kabul edilmiştir.

- Başkan (imza) **Prof. Dr. Abdülkerim ÜNALAN**
İlahiyat Fakültesi Dekanı
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)
- Üye (imza) **Prof. Dr. Abdurrahman Acar**
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)
- Üye (imza) **Doç. Dr. Hazan TANIRKURDI**
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)
- Üye (imza) .....
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)
- Üye (imza) .....
(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 18.01.2012

İmza
Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜNAY
Akademik Unvan, Adı Soyadı
Enstitü Müdürü
(Mühür)

ÖNSÖZ

İslam hukuku, insan yaşamının tüm yönlerini içine alan bir ilahi hukuktur. Çocukluk dönemi de buna dahildir. Çocuklarla ilgili hukuki meseleler İslam tarihi boyunca var olmuş ve İslam âlimlerinin ilgilendiği bir alan olmuştur. Fakat bu hakların belli başlı bir bölüm halinde değil de ayrı ayrı ele alınıp işlendiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu konu İslam hukuku açısından yeni bir konu değildir. Fakat son bir asırdır insanoğlunun yaşadığı acı tecrübelerden sonra insan hakları, demokrasi gibi çağımızın yükselen ve yeni yeni önemi kavranılan değerler bakımından güncel bir meseledir. Bu konunun toplumsal bir boyut kazanmış olması, gerek ulusal gerekse uluslararası sözleşmelerde önemli maddeler arasında yerini alması güncelliğini arttırmıştır.

Önemine binaen bu araştırmamızda “çocuk hakları” kavramını İslam hukuku ve Modern hukuk açısından ele aldık. Hukuk ve tarihin yakın ilişkisinden dolayı tarihten günümüze çocuk haklarına yönelik uygulamalara yer vermeye çalıştık.

Bu çalışmamızda İslam dininin çocuklara bahşetmiş olduğu haklar ile beşeri hukukta çocuklara verilen hakların bir karşılaştırmasını yapmayı hedefledik. Bunu yaparken İslam hukukunun temel kaynaklarından, Çocuk hakları sözleşmesinden ve Türk medeni kanunundan yararlandık. Amacımız İslam hukukundaki çocuk hakları ile modern hukukta çocuk hakları konusunda alınan mesafenin boyutunu araştırmak ve aralarındaki farkı tespit etmektir.

Modern hukuktan kastımız, öncelikle uluslararası önemine binaen Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Türkiye'nin de bu sözleşmeyi imzalaması hasebiyle Türk medeni kanunudur. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde maddeler kısa ve bazı konular da hala eksik olduğu için konumuzu işlerken ÇHS'de kısa olan veya bulunmayan konuları modern hukuk adına Türk Medeni Kanunu'ndan yararlandık.

Çalışmamızı üç ana bölümden oluşturmayı hedefledik. Giriş bölümünde; hak, hukuk ve adalet terimlerinin anlamları, İslam hukuku (fıkıh), çocuk ve çocukluk, çocuk hakları ve tarihçesi konularını işledik. Birinci bölümde çocuğun kişisel haklarını, ikinci bölümde ise çocuğun sosyal haklarını iki hukuk açısından ele almaya çalıştık.

Sonuç bölümünde ise araştırmamız neticesinde ortaya çıkan bulguları özetlemeye çalıştık.

Tüm gayretlerimize rağmen yine de gözümüzden veya dikkatimizden kaçmış noktalar bulanabilir. Bu bağlamda eksik ve kusurlarımızın tamamlanıp düzeltilmesi adına yapılacak her türlü değerlendirme ve tenkit tarafımızdan şükranla mukabele bulacaktır.

Bu çalışmamızda benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Doç. Dr. Hasan TANRIVERDİ'ye, Prof. Dr. Abdülkerim ÜNALAN hocama, Prof. Dr. Abdülaziz BEKİ hocama ve Yrd. Doç. Dr. Metin YİĞİT hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR	IX

GİRİŞ

I- İÇERİK VE YÖNTEM.....	1
A- KONUNUN ÖNEMİ.....	1
B- KONUNUN SINIRLANDIRILMASI.....	3
C- KONUNUN SUNULMASI.....	3
D- KULLANILAN YÖNTEM.....	3
II- HAK, HUKUK VE ADALET KAVRAMLARI	4
A- HAK KAVRAMI	4
B- HUKUK KAVRAMI.....	7
1- Hukukun Din İle Münasebeti	9
2- Hukukun Ahlak ile Münasebeti.....	10
a- Vicdani Vazifeler Bakımından	10
b- Başkalarına Yardım Bakımından	11
c- Şekil Bakımından	11
d- Müeyyide Bakımından	11
3- Hukukullah (Allah Hakları).....	12
4- Hukuku'l-İbad (Kul hakları).....	12
5- Müşterek haklar (Karma Haklar).....	13
C- ADALET KAVRAMI	13
III- İSLAM HUKUKU (FIKİH)	19
A- FIKHİN TANIMI	19
B- FIKHİN KONUSU	20
IV- ÇOCUĞUN (ÇOCUKLUĞUN) TANIMI.....	23
A- ÇOCUKLUK OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	26
B- ERGENLİK DÖNEMİ BULUĞ ÇAĞI	29
V- ÇOCUK HAKLARI KAVRAMI VE TARİHÇESİ.....	31
A- ÇOCUK HAKLARI KAVRAMI	31
B- ÇOCUK HAKLARI TARİHÇESİ.....	33
C- ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİNE GÖRE ÇOCUĞUN HAKLARI	37
D- TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ	40

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇOCUĞUN KİŞİSEL HAKLARI

I- YAŞAMA HAKKI	42
II- NESEP HAKKI	46
A- SOY BAĞININ TANIMI	50
B- SOY BAĞININ REDDİ	51
C- EVLENMEDEN ÖNCE VEYA AYRI YAŞAMA SIRASINDA ANA RAHMİNE DÜŞME	51
D- HAK DÜŞÜRÜCÜ SÜRELER	51
E- KARİNELERİN ÇIKMASI	52
F- SONRADAN EVLENME	52
III- GÜZEL İSİM VERİLME HAKKI.....	52
IV- SÜT EMME HAKKI (RAD'A).....	54
V- HELAL RIZIK HAKKI.....	59
VI- GÜZEL TERBİYE EDİLME HAKKI (HİDANE)	60
A- ANNENİN ÖLMESİ DURUMUNDA ÇOCUĞUN BAKIM VE TERBİYESİNİ (HİDÂNE) ÜSTLENECEK KADINLAR ARASINDA ÖNCELİK DERECESESİ	62
1- Kadınlar	63
2- Asabeler.....	64
3- Zevi'l-Erhâm	64
B- HİDÂNEYİ ÜSTLENECEK KADINLARDA VE ERKEKLERDE ARANACAK ÖZELLİKLER	65
C- AİLE İÇİNDE BAKILMA HAKKI.....	67
VII- EĞİTİM VE ÖĞRENİM HAKKI.....	70
A- FARZ-I AYN İLİMLERİ ÖĞRENME HAKKI	71
B- KUR'AN VE NAMAZ ÖĞRENME HAKKI	72
VIII- VELAYET HAKKI	75
A- ŞAHSA VELAYET	76
B- MALA VELAYET (MAL ÜZERİNDEKİ VELAYET).....	77
IX- MİRAS HAKKI.....	82
A- ASHABÜ'L-FERAİZ	84
1- Ana Bir Kardeşler (evladu'l-umm, benu'l-ahyaf)	84
2- Kız (bint, sulbiyye).....	84
3- Oğlun Kızı (bintu'l-ibn, ibniyye)	85
4- Ana-Baba Bir Kız Kardeşler	85
5- Baba Bir Kız kardeş (uht li'l-eb).....	86
B- ASABELER	86
1- Binefsihi Asabe	86
2- Biğayrihi Asabe.....	87
3- Asabe Maa'l-ğayr	88
X- TEMYİZ YAŞINDAN ÖNCE DÖVÜLMEME HAKKI.....	89
XI- SÜNNET OLMA HAKKI (HİTAN).....	90

XII- EŞİT MUAMELE HAKKI	92
-------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUĞUN SOSYAL HAKLARI

I- SPORSAL AKTİVİTELERDE BULUNMA HAKKI.....	95
A- YÜZME ÖĞRENME HAKKI	95
B- ATICILIK ÖĞRENME HAKKI.....	96
II- OYUN OYNAMA HAKKI.....	97
III- MESLEK ÖĞRENME HAKKI.....	100
IV- SAĞLIKLİ YAŞAMA HAKKI.....	102
V- EVLENDİRİLME HAKKI.....	104
VI- SOSYAL GÜVENLİK HAKKI	106
VII- GÖRÜŞLERİNİN DİKKATE ALINMASI HAKKI.....	107
VIII- GÜVENLİK (KORUMA) TEDBİRLERİ HAKKI.....	107
IX- DİĞER BAZI HAKLAR.....	111
SONUÇ	113
BİBLİYOGRAFYA	118
ELEKTRONİK KAYNAKLAR	126
EK-1	128
ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME	128
ÖZGEÇMİŞ	151

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bin, ibn
bkz.	: Bakınız
Bsk	: Baskı
c.c.	: Celle Celâluhu
c.	: Cilt.
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EMK	: Eski Medeni Kanun
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
S	: Sayı
s.	: Sayfa, Sayfalar
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vessellem
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TMK	: Türk Medeni Kanunu
t.y.	: Tarih yok
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF	: United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
V.	: Vefat
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
vs.	: Vesaire
YTMK	: Yeni Türk Medeni Kanunu
y.y.	: Yayın ve yer yok
Yay.	: Yayınları
IPA	: International Play Association (Uluslararası Oyun Derneği)

GİRİŞ

I- İÇERİK VE YÖNTEM

İçerik ve yöntem başlığı altında aşağıda zikredeceğimiz konular, tezimiz hakkında genel bir fikir vermesi bakımından önem arz etmektedir. Konunun önemi, konunun sınırlandırılması, konunun sunulması ve kullanılan yöntem gibi başlıklarla tezimizin ana hatlarını belirlemiş olacağız.

A- KONUNUN ÖNEMİ

Dinimiz İslam, her hak sahibine hakkının verilmesini emrettiğini her Müslüman bilir ve işin tuhaf tarafı herkes bu haklara saygılı olduğunu belirtip daima hakkı uyguladığını savunur.

Tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de çocuk kültürünü belirleyen değerler geleneğin etkisi altındadır. Tarih ve dinin etkisinde gelişen gelenek, değişimin dünya ölçeğinde ortaya koyduğu hıza ve etkiye rağmen hükümünü sürdürmektedir.

Bu etkiye bağlı olarak çocuk kültüründe geleneğin ön gördüğü değerlerin başında, çocukların simgesel varlıklar olarak ailenin manevi boyutunda vazgeçilmez unsurlar oldukları gelmektedir. Bu bağlamda çocuklar, ailenin kültürel yapısını tamamlamakta; başta büyüklere olmak üzere, aile üyelerine mutluluk verici işlevleriyle tanımlanmaktadırlar. Belki de bu nedenle Türk ailesinde çocuk, aile kurumunun olmazsa olmaz şartı olarak görülmektedir. Şu halde Türk ailesinde en büyük çocuk değeri onun ontolojisiyle açıklanabilir. Diğer bütün değerler de bunun üzerinde üretilmektedir. Bu konudaki araştırmalar da dikkate alındığında, çocuk değerlerinin günümüze ulaşan çeşitleri şöyle sıralanabilir: Aileyi tamamlayıcı, karı-kocayı birbirlerine yaklaştıracı işlevi, sağladığı neşe ve canlılık, aile adını devam ettirmesi, yaşlılıkta güven sağlayıcı işlevi vs.dir. Her ne kadar aile biçimi ve modeline göre bu işlevler farklılık gösterse ya da bunlara farklı anlamlar yüklenilse de bu olguda ortak ve değişmez bir gerçek bulunmaktadır. Bu gerçek de çocuk değerlerinin Türk ailesinin yüksek menfaatleri tarafından belirlenmiş olmasıdır. Burada söz konusu olan, ister maddi isterse manevi beklentiler olsun, sonuçta ailenin belirtilen boyutlarına çocuğun olası katkılarıdır.

Değişimi çağa uygun standartlar doğrultusunda karşılayamayan kurumların gerçekçi talepler üretmesi beklenemez. Aynı şekilde, tümüyle geleneğin boyunduruğuna

girmiş olan ailenin, çocuklarını geleceğe hazırlama konusunda son derece sınırlı kalması doğaldır. O nedenle genç kuşakların yetişme biçimi dahil, değerler dünyasını tekeline bulunduran bu tür aileler müdahaleci değerler üretmektedirler. Erkek ve kız çocuk ayırımı (cinsiyet ayırımı), itaat kültürü, çocuklarını gelecek güvencesi görme eğilimi müdahaleci değerlerin kültüre özgü açılımları olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Çocuğu aileyi tamamlayan bir unsur; sevgi ve mutluluk sağlayan bir varlık olarak tanımlayan toplumsal kültür, bu felsefeyi, günlük yaşamda ilginç bir biçimde ertelemekte, faydacı değerleri ön plana çıkarmaktadır. Faydacı değerler, manevi (psikolojik) değerlerin önüne geçtiği oranda çocuğun istem dışı hayata zorlandığı görülür. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de çocuk ve çocukluğun pek de iç açıcı olmayan bir gerçekliğine tanık olunmaktadır.

Çağdaş uygarlığın ve toplumun bu kadar önemli bir unsuru olan çocuğun yetişmesi, bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaksal gelişimi ile ilgili önlemlerin alınması yanında, onun aile ve toplum içindeki yerini düzenleyen hukuk kurallarına da bağlıdır. Bu kuralların insan onuru, saygınlığı ve özgürlüklerine uygun olmasında, çocuğun olduğu kadar toplumun da yararı vardır.

Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul ederek ve onaylamak suretiyle bu konudaki geleneksel ve çağdaş duyarlılığını bir kez daha kanıtlamıştır. Türkiye 1999 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin istediği ülke raporunu tekemmül etmiştir. Bunun anlamı Türkiye'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ruhuna uygun kurumsal, toplumsal ve kültürel bir donanım ve organizasyon içinde olduğunun uluslararası topluluğa ilan etmesidir. Bu da hem ülkemiz hem de çocuklar açısından sevindirici bir gelişmedir.

Çocuklara gereği gibi hakları verilip bu hakların yerli yerine getirildiğini denetleyebilirsek geleceğe daha güvenle bakabileceğiz. Bu yüzden İslam hukukunda ve modern hukuka göre çocuğun sahip olduğu hakları ana başlıklar altında incelemeye çalıştık. Bu karşılaştırmayı yapmaktan kastımız modern hukukta çocukların sahip olduğu hakları, İslam hukukunda sahip olduğu haklarla karşılaştırıp eksik kalınan taraflara dikkat çekmek, böylece çocukların sahip olması gereken hakların daha da mükemmele ulaşmasına katkıda bulunmaktır.

B- KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

İslam fıkıh kitapları arasında çocuk haklarına yönelik derli toplu özel bir eser bulunmamaktadır. Fakat onlara yönelik bilgiler değişik dönemlerde yazılmış tüm fıkıh kitaplarında bir tez çalışmasına sığmayacak kadar genişliktedir. Modern hukukta ise 20 Kasım 1959'da kabul edilen Çocuk hakları sözleşmesi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmamızda İslam hukukunda ve modern hukukta çocuk haklarının genel durumunu tespit etmeye çalıştık. Bunun yanında mukayesede bulunmak amacıyla Modern hukuk sisteminin çocuklara yönelik genel yaklaşımlarını kaleme alan bilgilere başvurduk. Başlı başına bir konu olması hasebiyle biz sadece birkaç yönüyle ele aldık. Aynı şekilde İslam hukuk mezhepleri arasında da mukayesede bulunmak amacıyla çeşitli dönemlerde yazılmış Hanefî, Malikî, Şafîî ve Hanbelî mezheplerine ait eserleri araştırdık.

Teze başlarken İslam hukukunda çocuklara ait bütün fıkhi bilgileri tespit etmeyi ve özellikle müessir filler konusunda İslam hukuku ile ÇHS'yi ve TMK'yı karşılaştırmayı tasarlamıştık. Ancak fikhin çocuklarla ilgili bütün konularını ve adı geçen iki hukuk sistemini karşılaştırmak bu çalışmanın kapsamında ele almak mümkün olmadığından genel başlıklar halinde konuyu incelemekle yetindik. Ayrıca tezimizde çocuk haklarına yönelik verilen fıkhi bilgiler İslam hukukunun tüm mezheplerini içermemektedir. Bu nedenle sadece dört mezhebi ve elimize ulaşan sınırlı bilgiler ışığında konuları incelemeye çalıştık.

C- KONUNUN SUNULMASI

Çalışmamız bir giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde hak, hukuk ve adalet kavramlarının tanımları, çocuğun tanımı, çocuk haklarıyla ilgili bilgilere yer verdik Birinci bölümde, çocuğun kişisel haklarına yer verdik. İkinci bölümde, çocuğun sosyal haklarına yer verdik. Sonuç kısmında da tezin özeti ve tez çalışması boyunca mülahaza edilen öneriler sunulmuştur.

D- KULLANILAN YÖNTEM

İslam hukukunda çocuk hakları konusunda birinci derecede Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinden ve Hadis-i şeriflerden istifade ettik. Bunun yanında Fıkıh kitaplarından ve çocuk hakları alanında yazılmış kitap, dergi, doktora ve yüksek lisans tezlerinden

yararlandık. Modern hukuk alanında ise, Çocuk Hakları Sözleşmesinden, Türk Medeni Kanunundan, Hukuk kitaplarından ve İnternet sitelerinden de yararlandık.

Konu hakkında başvuru bilgilerin kaynak kitaplarda olmasına gayret göstermekle birlikte bu kaynaklar dışında zaman zaman önemli makale ve dergilere atıflarda bulunduk. Bundan gayemiz konunun temellendirilmesinden ziyade önemli kaynaklarda yer alan bilgileri pekiştirmek ve derli toplu bir şekilde sunmaktır.

Öte yandan bazen birkaç cümleyle ancak anlatılabilen bir manayı tek bir kelimeyle ifade etmeyi mümkün kılan ve konunun anlatımını kolaylaştırması bakımından son derece büyük kolaylıklar sağlayan yerleşik terminolojileri kullanmaya da özen gösterdik.

II- HAK, HUKUK VE ADALET KAVRAMLARI

A- HAK KAVRAMI

İnkârı caiz olmayan sabit şey, doğru, doğruluk, adalet, hikmet, hikmete uygun vuku bulan hüküm, görev, gerekli, ahenk, uyum, uygunluk, pay, hisse, kısmet ve var olma” anlamlarına gelen “hak” kavramı, Allah’ın isim-sıfatı olarak; gerçekten var olan, varlığında şüphe bulunmayan, varlığı, ilah ve rab oluşu hak olan, eşyayı var eden, gerçek anlamda mülk sahibi olan, yok olmayan hakkı izhar eden ve adil olan demektir.¹

Hak kökü, Türkçeye Arapçadan geçmiş olan bir kelimedir. Bugün elimize aldığımız her Türkçe sözlükte hak kelimesinin, Allah’ın ismi, hakikat, gerçek, doğru, adalet gibi temel anlamlarını koruduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra hak kökünden türeyen ve başka manalara gelen kelimeler Türkçe sözlüklerde yer almaktadır.

Örneğin, “hakikat” sözcüğü Tasavvuf dilinde gerçekliğe ulaşma aşaması, hayali olmayan, görülen, mevcut olan, asıl, esas, vefa, sadakat.²

Kur’an’da iki yüz kırk yedi defa geçen “hak” kavramı şu anlamlarda kullanılmıştır:

“...Gerçekten ancak Allah haklıdır...”³ “...Gerçekten ancak Allah apaçık hak’tır...”⁴ “...Eğer, hak, onların arzularına uysaydı gökler, yer ve bunların içinde

¹ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Ankara, 2006, 220.

² Hançerlioğlu, Orhan, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984, 383-384.

³ el-Hac, 22/6, 62; el-Lokman, 31/30

⁴ en-Nur, 24/25.

bulunanlar bozulur giderdi...”⁵ “...(Allah) buyurdu ki; Hak (benim adımdır) ve ben gerçeği söylerim...”⁶

Ayrıca şu anlamlarda da kullanılmıştır: Kur’an,⁷ vahiy,⁸ risalet,⁹ İslam,¹⁰ adalet,¹¹ tevhid,¹² doğru-gerçek,¹³ gereklilik,¹⁴ ihtiyaç,¹⁵ mal,¹⁶ nasip,¹⁷ beyan,¹⁸ zekat,¹⁹ doğru haber,²⁰ kabe’nin kible olması,²¹ batılın zıddı...²²

Hakk, “gerçek” anlamında Allah’ın isimlerine sıfat olarak da kullanılmıştır: “*İşte gerçek rabbiniz Allah budur...*”²³; “*Gerçek melik olan Allah yücedir...*”²⁴; “*...O’nun sözü haktır...*”²⁵; “*Bilin ki gerçekten Allah’ın va’di haktır.*”²⁶; “*Allah, gökleri ve yeri gerçek olarak yarattı...*”²⁷

Hakk ismi, Tirmizi ve İbn Mace’nin el-Esmâ’ü’l-Hüsna ile ilgili rivayetinde de geçmiştir.²⁸

Hak kelimesi Câhiliye döneminde kullanılmaktaydı. Lebîd b. Rebîa’nın Muallaka’sında yer alan, "Ganimetleri paylaşırken oymağa hakkını veren biziz: oymağın hakları uğruna öfkelenerek kendi hukukundan vazgeçen biziz" anlamındaki beyitte²⁹ Hak ve hukuk kelimeleri birinin sahip ve mâlik olduğu şeyi ifade etmektedir. Yine

⁵ el-Mü’minun, 23/71.

⁶ es-Sad, 38/84.

⁷ el-Kasas, 28/48.

⁸ el-Enfal, 8/5.

⁹ el-Bakara, 2/109.

¹⁰ en-Nisa, 4/170.

¹¹ el-A’raf, 7/89.

¹² el-Kasas, 28/75.

¹³ Yunus, 10/4.

¹⁴ el-Ahkaf, 46/18.

¹⁵ Hud, 11/79.

¹⁶ el-Bakara, 2/252.

¹⁷ el-Me’aric, 70/24-25.

¹⁸ el-Bakara, 2/71.

¹⁹ el-En’am, 6/141.

²⁰ Al-i İmran, 3/60.

²¹ el-Bakara, 2/147.

²² el-İsra, 17/81.

²³ Yunus, 10/32.

²⁴ Ta-ha, 20/114.

²⁵ el-En’am, 6/73.

²⁶ Yunus, 10/55.

²⁷ el-Casiye, 45/22.

²⁸ Tirmizi, Deavat, 85 (3507); el-Mübarekfurî, el-İmam el-Hafız Ebu’l-U’la Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim (V. 1353 h.) *Tuhfetü’l-Ahvezî bi Şerhi Camii’t-Tirmizî*, Darü’l-Kutubi’l-İlmiyye Yay., Lübnan, 1971, X, 297.

²⁹ Zevzeni, Ebu Abdullah el-Huseyn Ahmed, *Şerhu’l-Makalati’s-Seb’*, Daru’s-Sadir Yay., Beyrut, ty., 159.

Lebîd'in Dîvan'ı,³⁰ Ebû Temmâm'ın Dîvânı³¹ gibi klasik kaynaklarda "gerçek, sabit, doğru söz" vb. anlamlarında geçmektedir. Lebîd'in Allah'ı yegâne gerçek olarak gösteren, "Bilinmelidir ki Allah'tan başka her şey bâtıldır" mânasındaki mısrası,³² Hz. Peygamber'in "şairlerce söylenmiş en doğru söz" şeklindeki iltifatına mazhar olmuştur.³³

Râgıb el-İs-fahânî (h. 343–412), hakkın asıl manasının "mutabakat ve muvafakat" olduğunu belirttikten sonra ayetlerden örnekler vererek başlıca dört anlama geldiğini belirtir.

1. Bir şeyi hikmetin gereğine uygun olarak icat eden; bundan dolayı hak Allah'ın bir ismi veya sıfatı sayılmıştır.

2. Hikmetin gereğine uygun olarak yapılan iş; Allah'ın bütün fiilleri bu anlamda haktr.

3. Bir şeye aslına uygun ve doğru olarak inanma, bu şekilde kazanılmış inanç, bilgi.

4. Gerektiği şekilde, gerekli ölçüde ve gereken zamanda meydana gelen iş.³⁴

Seyyid Şerif el-Cürcânî (m.1340–1413), hakkın "inkârı mümkün olmayacak kesinlikte gerçek (sabit) olan şey biçimindeki sözlük anlamını verdikten sonra Teftâzânî'den iktibasla³⁵ terim olarak "gerçeğe mutabık olan hüküm" anlamına geldiğini, bu hükmü taşıyan söz, inanç, din ve görüşler için de kullanıldığını belirtir ve bâtılın zıddı olduğunu söyler.³⁶ Nitekim kitabî dinlerden birine mensup olanlara ve Müslümanlara, Ehl-i sünnet ve'l-cemâat mezhebinden olanlara "ehl-i hak", bunların dışındaki din ve mezhep mensuplarına da "ehl-i bâtıl" (ehl-i dalâl) ismi verilmiştir.³⁷

"Hak" kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında iki temel anlamı olduğu görülmektedir. Birinci anlamında "doğruluk" yani bir şeyin doğru (haklı) olduğundan,

³⁰ Lebid b. Rebia, *Divan*, Daru's-Sadıq Yay., Beyrut, ty., 66, 74, 91, 120, 132, 202.

³¹ Ebu Temmam Habip b. evs et-Tayî, *Divan*, (nşr. M. Abduh Azam), Kahire, 1951, I, 252, 262, 278.

³² Lebid, a.g.e., 132.

³³ Askalanî, İbnu Hacer Ebu'l-Fadl Şihabüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed, *Fethü'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, Edeb, Darü'l-İhyai't-Türasi'l-Arabiyyî Yay., Beyrut, 1988/1408, X, 447.

³⁴ el-İsfahanî, Ragib Ebü'l-Kasim Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, "h-k-k md.", 6. Bsk., Darü'l-Ma'rife Yay., Beyrut, 1431-2010, 555.

³⁵ Taftazanî, Mes'ud b. Ömer (V. 791-91), *Şerhu'l-'Akâ'idi'n-Nesefiyye*, (nşr. Ahmed Hicazi es-Sekka), Kahire, 1407/1987, 12-13.

³⁶ Cürcanî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerif, *et-Tarifât*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi Yay., Beyrut, 1996, 120.

³⁷ *El-Meşari ve'l-Mutahharat* (nşr. H. Corbin, *Opera Metaphysica et mystica* içinde), İstanbul, 1945, I, 210.

doğru (haklı) olan bir eylemden söz edilmektedir. İkinci anlamın da ise “yetki”den söz edilir. “Yetki” anlamı ile bir kimsenin bir hakka sahip olduğundan bahsedilmektedir.³⁸

Hak Sahibi Olmak:

“Hak sahibi olmak”tan söz ettiğimiz zaman, hak sahibi olduğu varsayılan kişinin bir şeye “yetkili” olduğu veya o kişinin bir şeyi meşru olarak “talep” edebileceği belirtilmek istenir. Hukuk dilindeki hak kavramı da böyle bir “yetki” veya meşru “talebin” hukuki biçimde ifade edilmesidir. Gerek günlük dilde, gerekse hukuki felsefi söylemde, bir şeye hakkımızın olduğu yönündeki iddia, o şeye yönelik iddiamızın tartışılmazlığını ve herkesçe tanınmasını içermektedir. Hak kelimesinin bu tarz kullanılması içinde ahlaki meşruluk düşüncesini barındırmaktadır. Hakkın, varlığı tartışılmaması gereken bir yetki ve meşru talep olarak anlaşılması bunu gerektirmektedir. Hukuk biliminde hakkın önemli bir özelliği, onun hak sahibi bakımından bir zorunluluğu değil, bir cevaz (izin) durumunu ifade etmesidir. Eğer bir kimse için bir zorunluluk söz konusu ise, o kişinin hak sahibi olmasından söz edilemez, o olsa olsa “ödevli”dir. “Cevaz” anlamında hak bir kişiye takdir yetkisi tanır, onu hukuki iktidarla donatır, bunu kullanıp kullanmamak hak sahibine kalmıştır. Bu iktidar, fiilen bir talep etme yetkisidir, bu pozitif de negatif de olabilir, ama böyle bir yetkinin olmadığı bir yerde haktan söz edilemez.³⁹

B- HUKUK KAVRAMI

“Gerçek, doğru, sabit, varlığı kesin olan şey, gerekmek, bir şeyi gerçekleştirmek, bir şeye yakinen muttali olmak” gibi anlamlara gelen hak kelimesinin çoğulu olan hukuk, kavram olarak iki anlamda kullanılmaktadır: Birincisi, insanların birbirleriyle veya meydana getirdikleri topluluklarla ve yine insan topluluklarının diğer topluluklarla olan ilişkilerini düzenleyen, kamu gücü ile desteklenmiş zorlayıcı özellikteki kurallar bütünüdür. Bu anlamdaki hukuk kelimesi, tekil gibi işlem görmektedir. Hukukun ikinci manası ise, dinin, aklın ve hukuk düzeninin tanıdığı yetki, güç ve imtiyazlar demektir.⁴⁰

Birinci anlamdaki hukukun, düzeni ve adaleti sağlama, fertlerin hak ve sorumlulukları arasında denge kurma fonksiyonu bulunmaktadır. Bu nedenle, hukuk

³⁸ TDK, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 1 (A-J)*. Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998, .926-927.

³⁹ Coşkun, Vahap, *İnsan Hakları ve Kültürel Rölativizm [Electronic version]*, Kamu Hukuku Arşivi, 2 (1-3), 1999, 135.

⁴⁰ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 267.

kaideleri, bir yandan bireyler, diğer yandan bireylerle toplum arasındaki ilişkileri düzenlemek, insanların özel ve genel çıkarlarını korumak, aralarında adaleti gerçekleştirip düşmanlıklara mani olmak amacıyla konulmuş kurallardan oluşur. Bu kurallara uygun hareket etmek, fertlerin hem ahlaki hem de hukuki vazifeleridir. Ancak insanlar her zaman hukuk kurallarına uygun hareket etmemektedirler. Bu sebeple, mükelleflerin hukuk kurallarına uymalarını temin etmek amacıyla, hukukun asli kaideleri yanı sıra, insanları hukuk kurallarına uymaya zorlayan bir takım tedbirler de tesis edilmiştir ki bunlara hukukun müeyyideleri denilmektedir.⁴¹

Hak kelimesinin çoğulu olan "hukuk" literatürde genellikle iki anlamda kullanılır. Birincisi, toplum hayatını ve dışa akseden şekliyle beşerî ilişkileri cebrî müeyyidelerle düzene koyan kurallar bütünüdür. Hukukun Türkçedeki yaygın kullanımını da bu yöndedir. Burada hukuk kelimesi tekil gibi işlem görmekte olup bu anlam Batı dillerinde law (İngl), droit (Fr), Recht (Alm.), dritto (it.) gibi kelimelerle, Arapça'da ise kısmen hukuk, genelde fıkıh, şeriat, kanun, teşri' gibi kelimelerle ifade edilir. Ancak şeriat terimiyle Kur'an ve Sünnette açıkça bildirilen kural ve hükümler, fıkıh terimiyle de bu öz etrafında oluşan, fert ve toplumun amelî hayatını bütün yönleriyle ele alan kural ve öneriler bütünü kastedildiğinde hukukun şeriata göre daha geniş, fıkha göre daha dar bir kapsamının bulunduğu görülür. Hukuk tabirinin bu birinci anlamı İslâm hukuku, Batı hukuku, Roma hukuku gibi ifadelerde daha belirgin olup medenî hukuk, ceza hukuku gibi tabirlerde ise hukuk kelimesi daha çok hükümler (ahkâm) anlamını taşır ve bu son kullanım İslâm hukuk usulcülerinin hak tarifine oldukça yakınlık gösterir. Hukuk kelimesinin ikinci anlamı, hak kelimesinin çoğulu olarak "temelde şâriin, görünürde ise dinin, aklın ve hukuk düzeninin tanıdığı yetki, güç ve imtiyazlar" demektir. Bu anlamda hak ve haklar Batı dillerinde "right" (İng.), "droit" (Fr.), "Recht" (Alm.), "dritto" (İt.) gibi kelimelerle ifade edilir. Ancak Almanca, Fransızca ve İtalyancada hukuk ile hak aynı terimle ifade edildiğinden bu dillerde hukuka "objektif hukuk", hakka da "sübjektif hak" denilerek bu ayırım belirtilmeye çalışılır⁴². Bu anlamda hak, objektif hukukun hukuk sükûletlerine tanıdığı yetkiyi anlatır. İngilizcede ise bu iki kavram Türkçede olduğu gibi ayrı terimlerle ifade edildiğinden böyle bir nitelendirmeye ihtiyaç duyulmaz. Arapçada hukuk kelimesinin yaygın kullanımını da

⁴¹ Komisyon, a.g.e., 267.

⁴² Özyörük, Mukbil, *Hukuka Giriş*, Ankara, 1959, 31-32; <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/425.25.04.2011>.

"haklar" anlamındadır.⁴³

Hukukun, toplumda beşeri ilişkileri adalete uygun olarak düzene koyma ve fertlerin hak ve sorumlulukları arasında denge kurma fonksiyonu göz önünde tutulunca, hak kavramının hukuk telakkisiyle birlikte beşerî ilişkilerin ve insan toplumlarının tarihi kadar, hatta kavramın fikrî ve felsefî boyutu ölçü alınırsa insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Fert ve toplumların her yönüyle hak ve sorumluluklarının belirlenmesi ve dengelenmesi semavî dinlerin de ana konularından birini teşkil etmiştir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde hak kavramına çeşitli yönleriyle temas edildiği görülür.⁴⁴

Bir kurum olan hukukun konusunu teşkil eden ve haklar anlamına gelen hukuk kavramı, hakkın konusu, mahiyeti gibi çeşitli yönlerden tasnife tabi tutulmuştur. Bu çerçeveden olarak, şahsa bağlı haklara şahsi hak, eşyaya bağlı haklara ise ayni hak; kişiyi sadece vicdanen, uhrevi hayat itibarıyla ilgilendiren haklara dini haklar, dinen mevcut olsun olmasın mahkemede ispat edilebilen haklara kazai haklar; siyasi hak ve hürriyetler, fikri haklar gibi müşahhas bir mahalde yerleşik olmayan haklara mücerret haklar; mülkiyet ve irtifak hakkı gibi bir mahalde yerleşik haklara mütekarrir haklar denilmiştir.⁴⁵

1- Hukukun Din İle Münasebeti

Cemiyeti nizamlayan ilk kaideler bilhassa din kaideleri olmuştur. İlk çağın en gelişmiş hukuku olan Roma hukukunun eski devirlerinde dahi din kaideleri ile hukuk kaidelerinin ve bilhassa din adamları ile hukuk adamlarının karışmış olduğunu görüyoruz. O zaman hukukla meşgul olanlar "pontif" denilen rahiplerdi.⁴⁶

Büyük dinlerin teessüsü ile meydana gelmiş olan mukaddes kitaplar, cemiyeti nizamlayan kaidelerle doludur. Bu kaidelerin gayesi bir taraftan insanla uluhiyet arasındaki münasebetleri, diğer taraftan insanla insan arasındaki münasebetleri tanzim etmektir. Din kitapları içinde din, ahlak ve hukuk kaideleri birbirinden ayrılmamış

⁴³ Çağrı, Mustafa, "Hakk" DİA, TDV Yay., İstanbul, 1997, XV, 139.

⁴⁴ Çağrı, a.g.e., 140.

⁴⁵ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 267.

⁴⁶ Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 4. Bsk, İz Yay., İstanbul, 2006, I, 10; Prof. Hıfzı Veldet, Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul, 1951, 13.

olarak mevcuttur. Böylece bütün beşeri münasebetleri nizamlamak iddiasında olan dinler beşer hayatının gidişinde uzun zaman çok önemli bir etken olmuştur.⁴⁷

Dinin esas kaynağı ilahi vahiydir. Din insanlar tarafından değil, Allah tarafından vazedilmiş bir nizamdır. Dini hukuk sistemlerinde -içtihad ve değişime açık kısmı da dahil olmak üzere- hukuk da dinin bir parçasıdır ve aynı hususiyeti taşır. Ancak din ve dünya işlerinin yekdiğerinden kesin olarak ayrılmış olması temel vasfı olan laik hukuk sistemlerinde hukuku ortaya koyan, kanun vazeden insanlardır. Bu sistemlerde hukukun kaynakları arasında din yoktur.⁴⁸

2- Hukukun Ahlak ile Münasebeti

Dini kaidelerin çoğu ahlaki esaslar ile örtüşür. Hukuk kaidelerinin benimsediği, din veya devletin müeyyideleştirdiği birçok esaslar da yine ahlaki esaslardır. Bilhassa ceza hukukunun yasakladığı ve ceza tehdidi altına koyduğu fiillerden çoğu yalnız hukuka aykırı değil, aynı zamanda ahlaka aykırı fiillerdir. Başkasını öldürmek, çalmak, iftira atmak hukuk tarafından cezalandırılmıştır. Aynı fiiller, cemiyetin ahlaki vicdanı tarafından da fena görülmektedir. Hukukla ilgisi olan ahlak, subjektif değil, objektif (ictimai) ahlaktır.⁴⁹

Hukuk ile ahlak birçok açıdan birbirinin içine girmiş olmakla beraber şu noktalarda ayrılır:

a- Vicdani Vazifeler Bakımından

Ahlak insanın kendi nefesine ve şahsiyetine karşı vazifeleri ile de meşgul olduğu halde hukuk umumiyetle bunlarla meşgul olmaz. İslam hukukunda kaide ve hükümler diyaneten ve kazaen diye ayrıldığında birincisi din ve ahlak, ikincisi hukuk yönüne bakar. Doğru deliller, hakimi doğru hükme götürdüğünde din-ahlak-kaza birleşir. Doğru olmayan deliller, hakimin hakka uygun olmayan bir hükme varmasına sebep olduğunda din ve ahlak ile hukuk birbirinden ayrılmış olur.⁵⁰

⁴⁷ Karaman, a.g.e., I, 11.

⁴⁸ Karaman, a.g.e., I, 11.

⁴⁹ Karaman, a.g.e., I, 11.

⁵⁰ Karaman, a.g.e., I, 12.

b- Başkalarına Yardım Bakımından

Ahlak kaideleri bir taraftan başkalarının haklarını ihlal etmemeyi emrederken, diğer bir taraftan da başkalarına yardım ve merhamet etmeyi emreder. Halbuki hukukta böyle bir emir göremeyiz. O sadece cemiyet düzeninin korunması için gerekli sosyal ve ailevi bağlar münasebetiyle gerekli saydığı yardımların yapılması için bir takım kaideler ihtiva edebilir.⁵¹

c- Şekil Bakımından

Bu gün hukuk kaideleri hemen umumiyetle bir şekle bağlanmış, bir ifadeye raptedilmiş, kanun haline konulmuş kaidelerdir. Hâlbuki ahlak kaideleri daha çok maşerî vicdanda yaşarlar.⁵²

d- Müeyyide Bakımından

En önemli fark müeyyide farkıdır. Hukuki müeyyide, hukuk kaidelerine riayet ettirmek için devlet kudretinin kullanılması, bir kaideye ferden riayetinin sağlanması için cemiyetin cebir ve zor kullanması demektir. Bir ahlak kaidesi devlet müeyyidesine ve cezaya dayanınca artık bir hukuk kaidesi haline gelir. Çalmak, borcunu ödememek buna örnektir.⁵³

Buna mukabil ahlak kaidelerine riayet etmeyen kimseyi buna zorlayacak bir devlet müeyyidesi yoktur. Açlıktan ölme tehlikesi ile karşı karşıya bulunan bir kimseye ekmek vermediği için devlet hiçbir ferdi cezalandırmaz. Zira böyle bir insana ekmek vermek hukukî değil, ahlakî bir vazifedir. İslam hukukunda “din-ahlak-hukuk” ilişkisi daha sıkı ve canlı bulunduğundan yukarıdaki örnek tartışmaya açıktır. “Büyüğe saygı göstermeyene hukukî müeyyide uygulanmaz” örneği daha geneldir.⁵⁴

Şüphesiz ahlakî vazife ve kaidelerin ihlalinin de hukukî cinsten olmayan müeyyideleri vardır. Ahlaka aykırı davrananları cemiyet kötüler, onlarla alakayı keser ve kendilerine değer vermez. Bu gibi müeyyideler de ahlaki kaidelerin hayatiyetini sağlar.⁵⁵

⁵¹ Karaman, a.g.e., I, 12.

⁵² Karaman, a.g.e., I, 12.

⁵³ Karaman, a.g.e., I, 12.

⁵⁴ Karaman, a.g.e., I, 12.

⁵⁵ Karaman, a.g.e., I, 12.

Dini literatürde en çok rastlanan hak taksimi ise, Allah hakkı ve kul hakkı ayrımıdır. Haklar temelde Allah hakkı (hukukullah) ve kul hakkı (hukuk-i ibad) olarak ikiye ayrılmakla birlikte, bir kısım fiiller hem kul hem de Allah hakkını ilgilendirdiğinden müşterek haklar şeklinde üçüncü bir haktan da söz edilebilir. Hakların Allah hakkı ve kul hakkı şeklindeki ayrımı, hakkın mahiyeti ve sağladığı yararın özel veya genel oluşu ölçü alınarak yapılmış bir ayrımdır. Bir kısım hakların Allah'a, bir kısım hakların da insanlara izafe edilmesi, daha çok fiillerin dünyevi hükümleri, ibadet anlamı taşıması, kamu yararı ve hukuk düzenini yakından ilgilendirmesi, hakların fertler tarafından düşürülebilir veya değiştirilebilir olması bakımından yapılan bir ayrımdır.⁵⁶

3- Hukukullah (Allah Hakları)

Allah hakları demektir. Allah hakkı, yaratan ve rızık veren Allah'a karşı kulların yapmakla yükümlü oldukları görev sorumluluklarıdır. İman, namaz, oruç, hac, zikir ve tevekkül gibi ibadetleri yapmak; içki, kumar ve nimete nankörlük gibi haramları terk etmek Allah haklarına riayet etmektir. Allah haklarına riayet eden kimse Allah'ın rızasını, sevgisini, cennet ve nimetlerini kazanmış olur. Allah haklarını ihlal eden kimse ise O'nun gazabını ve cezasını hak eder.⁵⁷

4- Hukuku'l-İbad (Kul hakları)

“Kul hakları anlamına gelen *“hukuku'l-ibad”* kavramı; temel insan hakları ifadesinden daha genel bir kavramdır. Kul hakları, başkalarına ait olan ve dokunulmaz kabul edilen maddi ve manevi imkanlara denir.

Temel insan haklarından önemli olanlarını şöyle sıralayabiliriz:

Yaşama ve vatandaşlık hakkı,

Çalışma, ticaret yapma ve mülk edinme hakkı,

Eğitim ve öğretim hakkı,

İnanma ve ibadet etme hakkı,

Düşündüğünü ifade etme hakkı,

Bilgi edinme ve haber alma hakkı,

⁵⁶ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 267-268.

⁵⁷ Komisyon, a.g.e., 269.

Kişilik ve onurun korunma hakkı,
 Seçme ve seçilme hakkı,
 Özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlığı hakkı,
 Dilediği bir yerde ikamet etme ve seyahat hakkı,
 Kanun karşısında eşitlik ve savunma hakkı.

İslam insan haklarına saygı gösterilmesini ve bu hakların ihlal edilmemesini istemektedir. Hz. Adem peygamberden itibaren süregelen. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilmesi ve Kur'an'ın indirilmesi ile kemale eren hak din İslam'ın temel amacı: malın, canın, ırzın, aklın ve dinin korunmasıdır. Bu beş esas, kul haklarını korumaya yöneliktir. Kul haklarını ihlal etmek büyük günahtır. Söz gelimi bir insanı dövmek, öldürmek, malını çalmak, gıybetini yapmak, evine izinsiz girmek kul haklarını ihlal etmektir. Kul hakkı ihlal eden kimsenin, bu haktan kurtulabilmesi için hak sahibine hakkını ödemesi ve onunla helalleşmesi gerekir. Aksi taktirde ahirette sevabından vermek veya hak sahibinin günahını yüklenmek suretiyle kısas yapılacaktır.”⁵⁸

5- Müşterek haklar (Karma Haklar)

Bu haklar, Allah hakkı ve kul hakkının bir yerde toplandığı fakat ya kul hakkının veya Allah hakkının galip olduğu haklardır.⁵⁹

C- ADALET KAVRAMI

Arapçada “Adl” kökünden gelen “adalet” kavramı sözlükte; “insaflı ve doğru olmak, doğru davranmak, zulmetmemek, eşit olmak eşit tutmak, her şeye hakkını vermek, düzeltmek, mutedil olmak, her şeyi yerli yerinde yapmak, istikamet ve hakkaniyet” anlamlarına gelir. Adalet kavramı Kur'an'da; Fidyeye (bir şeyin karşılığı),⁶⁰ kıymet, denk, eşit,⁶¹ şirk (Allah'a ortak koşmak),⁶² haktan sapmak,⁶³ düzeltmek, ölçülü

⁵⁸ Komisyon, a.g.e., 267-268.

⁵⁹ Zühayli, Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi* (Çev. Ahmet Efe, vd.), 3. Bsk., Risale Yay., İstanbul, 1994, V, 17.

⁶⁰ el-Bakara, 2/48.

⁶¹ el-Maide, 5/95.

⁶² el-En'am, 6/1.

⁶³ en-Neml, 27/60.

bir biçim vermek,⁶⁴ tevhid (Allah'ı bir olarak kabul etmek),⁶⁵ anlamlarında kullanılmıştır.

“Adl” kökü Arapça’da “عن” harfi cerri ile kullanıldığında doğruluktan ve yoldan sapmak ve meyletmek; “الى” edatı ile kullanıldığında dönmek; “ب” edatı ile kullanıldığında denk ve eşit tutmak anlamına gelir.⁶⁶

“Adl” kavramı meyletmek, sapmak, hak yoldan ayrılmak, anlamına da gelir. Dolayısıyla bu kökün birbirine zıt iki anlamı vardır. Biri, doğru, düzgün olmaya, diğeri de eğri olmaya delalet eder. Bu iki zıt anlam; tevhid (Allah'ı birlemek) ve şirk (Allah'a ortak koşmak) şeklinde Kur'an'da da kullanılmıştır.⁶⁷

“Adl” ve “Adalet” kavramı dini birer terim olarak; ifrat ve tefrit arasında orta yolu takip etmek, hak yol üzere dosdoğru olmak, dinen haram kılınan şeyleri terk etmek, farzları yapmak, içi ve dışı, özü, sözü, fiil ve davranışları eşit olmak, haklıya hakkını, haksıza cezasını vermek, suç ve cezada eşit davranmak, şirk, küfür, nifak ve zulmü terk etmek, anlamlarına gelir. Adalet genellikle verilen ile hak edilen arasındaki dengeyi ifade eder.⁶⁸

Adalet, “Davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak; Allah hakkında kullanıldığında “Şirk koşmak” gibi mânalara gelen bir masdar isimdir. Yine aynı kökten bir masdar isim olan ve “Orta yol. İstikamet, eş, benzer, misil, bir şeyin karşılığı” gibi mânalara gelen adl kelimesi, sıfat olarak kullanıldığında âdil ile eş anlamlı olup aynı zamanda Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biridir.⁶⁹

Adalet, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde genellikle “Düzen, denge, denklik, eşitlik, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, takvaya yönelme, dürüstlük, tarafsızlık” gibi anlamlarda kullanılmıştır. İnfîtar sûresinin yedinci ve sekizinci ayetlerinde insanın fizyolojik ve fizyonomik yapısındaki uyum, ahenk ve estetik görünüm, adalet kavramıyla ifade edilmektedir. Başka ayetlerde de adalet kavramının şümulüne giren “Ahsen-i takvîm”⁷⁰ ve “Tesviye”⁷¹ tabirleriyle dile getirilmiştir. Şûra sûresinin on

⁶⁴ el-İnfitar, 82/6-7.

⁶⁵ en-Nahl, 16/90.

⁶⁶ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 5-6.

⁶⁷ en-Nahl, 16/90; el-En'am, 6/1.

⁶⁸ Komisyon, a.g.e., 6.

⁶⁹ Çağrı, Mustafa, “*Adalet*”, DİA, TDV Yay., İstanbul, 1998, I, 341.

⁷⁰ et-Tin, 95/4.

⁷¹ eş-Şems, 91/7.

beşinci ayetinde, Hz. Peygamberin adalet sıfatını kazanabilmesi, daveti yani risâlet görevini yerine getirmesi, bu konuda insanların keyfî istek ve arzularını hesaba katmaksızın ilâhî emirlerin gösterdiği şekilde doğru olması ve Allah'ın daha önceki kitaplarda bildirdiği ebedî gerçeklere inanması şartına bağlanmıştır. Buna göre adalet, başkalarının gelişigüzel istek ve telkinlerinden etkilenmeyen istikrarlı bir doğruluk ve ahlâk kanununa itaatle gerçekleşen ruhî denge ve ahlâkî kemaldır. İslâm ahlâkçılarının itidal ve adalet kavramlarıyla ifade ettikleri bu denge ve kemalin oluşmasıyla insanın davranışları da aşırılıklardan uzak olarak meydana gelebilecektir.⁷² İslâm ahlâkı içtimaî bünyede de aşırılıklardan uzaklığı, dengeli ve uyumlu bir hayat tarzını ön görmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de adalet sıfatından yoksun olan kişi dilsiz, âciz ve hiçbir işe yaramayan bir köleye benzetilerek böyle birinin, adalet faziletini kazanmış, dolayısıyla doğru yolu bulmuş olanla bir tutulamayacağı bildirilmiş, böylece adaletin bir kemal sıfatı olduğuna işaret edilmiştir. İnsanın Allah nezdinde en üstün değer ölçüsü olan takva⁷³ erdemine nail olabilmesi için âdil olması⁷⁴ ve adaletli söz söylemesi⁷⁵ gerekir. Esasen doğrulukla (sıdk) birlikte adalet (adl) de ilâhî kelâmın birer niteliğidir.⁷⁶

Sözde,⁷⁷ şahitlikte,⁷⁸ yargıda,⁷⁹ barışın sağlanmasında,⁸⁰ borçlanmalarda, senet tanziminde,⁸¹ ve aile hayatında⁸² adil olunması emredilmiştir. Adalet kavramının zıddı, “cevr ve zulüm”dür.⁸³

“Adalet kavramı temelde hukuk kurallarına uygunluğu içerir. İnsanların toplum içindeki davranışlarıyla ilgili olduğundan ahlak ve din kurallarıyla da ilişkilidir ve tarih boyunca tartışmalı bir alan olmuştur.

18. yüzyılda Aydınlanma Çağı düşünürleri adalet kavramını daha dar biçimde tanımladılar. Onlara göre hukuka ve hukuksal eşitliğe uygunluk adalet için yeterlidir. Ne var ki, hukuk düzeni her zaman adil olmayabilir. Çünkü hukuk yasaların her durumda aynı biçimde uygulanmasını gerektirir. Oysa yargıç herhangi bir olayda yasayı

⁷² el-İsra, 17/29; el-Furkan, 25/63, 67, 68; el-Feth, 48/29.

⁷³ el-Hücurat, 49/13.

⁷⁴ el-Maide, 5/81.

⁷⁵ el-Enam, 6/152.

⁷⁶ el-Enam, 6/115.

⁷⁷ el-En'am, 6/152.

⁷⁸ el-Maide, 5/8.

⁷⁹ el-Nisa, 4/58.

⁸⁰ el-Hücurat, 49/9.

⁸¹ el-Bakara, 2/282.

⁸² en-Nisa, 4/3, 129.

⁸³ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 6.

uygularken, durumun özelliklerini de göz önünde bulundurmak zorundadır. Böylece genel bir nitelik taşıyan yasanın eksik yanları uygulamada giderilebilir ve adalete daha çok yaklaşılabilir.”⁸⁴

Genel anlamda adalet, aşırılıklardan uzak, ılımlı, ölçülü ve dengeli bir tutumu ifade eder. Bu orta yolu esas alan tutum önce kişinin kendisinden başlar, sonra başkalarıyla ilişkilerini de içine alır. Bir kimse beden organlarını, ruhsal yeteneklerini amacına ve işlevine uygun tarzda ve yeterlilikte, sağlam ve dengeli kullandığı zaman adaletli olmuş olur. Daha sonra diğer insanların hak ve hukukuna saygı gösterme, haksız ve ölçüsüz davranmama, kin ve intikam duygusu ile hareket etmemeyi gerektirir. Kısacası adalet, bütün insan ilişkilerinde karşılıklı saygı ve sevginin gözetilmesi, hak dağıtımı ve paylaşımında insafli bir yolun izlenmesidir. Buna göre, devlet yöneticisinin vatandaşa, ana babanın çocuğuna, öğretmenin öğrencisine, eşlerin birbirlerine, bir kimsenin arkadaş, dost ve akrabasına gereken ilgiyi, sevgiyi, saygıyı göstermesi; patronun işçisine hak ettiği ücreti vermesi adalet olup, bunların yerine gelmemesi zulümdür. Böylece adalet, herkesin hakkına ve yeteneğine göre korunması, iyilik ve yardımın buna göre yapılmasıdır.⁸⁵

Başkalarıyla ilişkilerde adalet iki anlamda kullanılır: Birincisi hukuka uygunluk ikincisi de eşitlik ya da orantı. Mal paylaşımı, alışveriş, yönetim, yasaklar ve cezalar gibi konularda hukukun gereğini yerine getirmek, yasaya uygun davranmak, kişisel çıkar ve amaçlardan uzak olarak dürüst ve dengeli bir yol izlemek adalettir. Adaletin eşitlik ile yakın ilgisi varsa da ikisi aynı şey değildir. Adalet, güç değil hak eşitliğine, kuvvetlerin değil bireylerin eşitliğine saygıdır. Adalet, herkesin her konuda eşit olması değil, ehliyeti ve işe liyakati ölçüsünde hak sahibinin hakkını elde etmesidir. Buna göre adil kişi, ne yasayı ne de ötekinin meşru haklarını ihlal eden ne genel olarak hukuku ve ne de özel olarak kişilerin haklarını ihlal eden kimsedir. Terimin ahlaki anlamıyla adil olmak, kendini yasaların ve ötekilerin üstüne koymayı reddetmektir. Adalet, sayesinde kimsenin kendini diğer herkesin üstüne koymadığı ve sonuç olarak her şeyi kendi arzu ve çıkarlarına feda etmediği, bu ters yöndeki eğilimi aşmaya çalıştığı bir erdem halidir.⁸⁶

⁸⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Adalet> 29.10.2011

⁸⁵ Hökelekli, Hayati, *DEM Dergi*, Yıl 2, S. 5, 132; http://www.dem.org.tr/dem_dergi. 14.07.2011.

⁸⁶ Hökelekli, a.g.e., 132, 133.

Adalet, hak dağıtımı ve ilişkilerde bir ölçüt, bir ilke gerektirir. Bu ilke eşitliğe indirgenmeden, bireyler arasında belli bir hak dağılımı, denklik ya da karşılıktan yana değildir. Bu anlamda “hakkaniyet” kelimesi, adaletin eş anlamlısı ve hatta özellikle mükemmelleşmiş halidir. Hakkaniyet adaletin zirvesidir.⁸⁷

Adalet bütün erdemlerin başı ve en önemlisidir. Çünkü insani ve toplumsal düzen adalet olmadan bir başka yolla sağlanamaz ya da uzun ömürlü olmaz. Bir iş ve davranışın meşru olup olmaması adalete bağlıdır. İnsanlık, mutluluk ve sevgi bile adalet olmadan, mutlak olarak değer taşımaz. Sevgede adaletsiz olmak ta adaletsizliktir. Çünkü böylesi bir eğilim birilerini sevgi gözdeleri olarak kayırmaktan ya da taraflı davranmaktan başka bir şey olmaz. Kendi mutluluğu için ya da insanlığın mutluluğu için adaletsiz olmak da sonuçta adaletsizliktir. Böylesi bir mutluluk bencillik, rahat düşkünlüğü ya da kendini hiçe saymadır. Adaletin yokluğunda değerler değer olmaktan çıkarlar ya da hiçbir değer taşımazlar.⁸⁸

Adalet ve Toplum:

Adalet herkesi içine alan, her seviyeden insanın üzerinde yürütmesi için gerekli bir yoldur. Herkes kendi arzusu ve isteği olan şeyi elde etmek ve başkasını ondan uzaklaştırmak ister. Başkası da bunun gibi o istenen şeyi elde etmek ve bu sefer öteki şahsı uzaklaştırmak ister. Bu çekişmeden de düşmanlık doğar, karşılıklı isteklerde üstün gelme mücadelesi meydana gelir. Onun için adalet olmadan insanlar arasında düzen ve barışı sağlama imkânı yoktur. Adalet, güçlü ile zayıf, iyi ile kötü, mazlum ile zalim arasındaki dengeyi sağlamak bakımından çok önemlidir. Toplumsal barış için yasalarla korunan adalet düzeni, insanın iç dünyasındaki barış için ise, duyguların adaleti önem taşır. Duygu ve düşüncelerini aşırılıklardan, dengesizliklerden ve ihmallerden koruma, yerinde, zamanında ve gerekli şekilde kullanabilme, toplumsal adaletin ve dolayısıyla hukuk devletinin oluşumunda ve uygulanmasında önemli bir süreçtir. Toplumsal düzen, huzur ve barış ancak adaletle ayakta durur. “Adalet mülkün temelidir.” Toplumda yaygın bir adalet anlayışı olmadığı zaman, güç odaklı ilişkiler devreye girer; güçlünün güçsüzü ezdiği bir düzen ortaya çıkar. Kendilerini mağdur ve mazlum hisseden

⁸⁷ Hökelekli, a.g.e., 133.

⁸⁸ Hökelekli, a.g.e., 133.

insanların çoğalmasa, toplumun birlik ve bütünlüğünü tehdit eder. Bu durumda isyanlar, kavga ve çatışmalar, şiddet ve terör olaylarının önü alınmaz.⁸⁹

Arzu edilen şey yasa ile adaletin aynı yönde ilerlemesidir. Fakat kesinlikle adil, yalnızca uygulamanın yeteceği bir yasa hayal etmek yanılığdan başka bir şey olmaz. Bir toplumda adalet için “kanun hâkimiyeti” de yeterli değildir. Adalet bir bütün olarak genel nitelikte olacak bir yasalar çerçevesine indirgenemez. Yasalarla hedeflenen eşitlik, fiili eşitsizliklere rağmen ve hatta çoğu zaman yasanın çok mekanik ve çok uzlaşmaz uygulamasından doğacak olan eşitsizliklere rağmen, bir hak eşitliğidir. Yasaya uygun olmanın ötesinde bir değere ihtiyaç duyulur ki bu da “hakkaniyet”tir. Burada “hakkaniyet”, yazılı yasadan bağımsız olarak ele alınan doğrudur. Hakkaniyetli insan için eşitlik yasallıktan daha önemlidir. Daha doğrusu, yasallığın kesinliklerini ve soyutlamalarını, hiç olmazsa, eşitliğin başka türlü ve daha esnek, karmaşık (farklı bireyler arasındaki eşitliği), talep ve gereklilikleriyle düzeltmeyi bilir. Bu onu çok uzağa götürebilir, hatta kendi çıkarlarının aleyhine uzanabilir. Hakkaniyetli eylemleri seçen ve yerine getirmeyi tercih eden ve yasa ona yardımcı olduğu halde olumsuz yönde adaleti yerine getirmeyen, daha azıyla yetinen kişi hakkaniyetli birisidir. Bunun uygulamalı adalet, canlı adalet, somut ve gerçek adalet olduğunu söyleyebiliriz.⁹⁰

Günümüzde adalet kavramı sosyal adaleti de kapsamaktadır. Sosyal adalet, ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesini, toplumdaki zayıf ve güçsüzlere devletçe yardım edilmesini içerir. Genel olarak ikiye ayrılır:

1-Denkleştirici Adalet: Bireyler arası eşitlik söz konusudur. Yapılanla tazminatın tutarlı olmasıdır.

2-Dağıtıcı Adalet: Herkesin toplumdaki görevlerine göre hükümlü olmasıdır. Orantısaldır/Nispidir. Sosyal devlet anlayışı biraz daha dağıtıcı adalete uygundur.⁹¹

Adalet duygusu, Yaratıcı'nın insan ruhuna yerleştirdiği ulvî bir duygudur. O yüzden insanoğlu adaleti hep gerçekleştirmek istemiş ve çoğu zaman da adil olduğunu iddia etmiştir. Mutlak adaletin gerçekleşeceği, yani boynuzsuz hayvanın hakkının boynuzlu hayvandan alınacağı yer ve zaman ahirettir. Adaletli oldukları sanılan dünya

⁸⁹ Hökelekli, a.g.e., 136.

⁹⁰ Hökelekli, a.g.e., 136.

⁹¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Adalet> 29.10.2011

üzerindeki insan yapımı sistemler miatlerini doldurduklarında çökerek, hiç de adil olmadıkları anlaşılmıştır. İnsanoğlunun yeryüzündeki adalet arayış serüveni İslam'ın vahiy temelli prensiplere dayandırılmadığı sürece devam edeceği muhakkaktır.

III- İSLAM HUKUKU (FIKİH)

A- FIKHİN TANIMI

Sözlükte "bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamak, derinlemesine kavramak" mânasına gelen fıkıh kelimesi ilim, fehim gibi yakın anlamlı diğer kavramlara göre daha özel bir anlam taşır, fakih de çoğulu fukahâ "bir konuyu derinden kavrayan, ince anlayış sahibi kimse" demektir. Kur'an'da, hadiste ve İslâm'ın ilk dönemlerinde fıkıh kelimesinin kullanımı bu sözlük anlamı çerçevesinde kalmış olmakla birlikte, Kur'an ve hadisin İslâm toplumunun iki temel bilgi kaynağı olması sebebiyle kelime genelde Kur'an ve hadis merkezli dinî bilgiyi ve anlayışı ifade eden kavramlardan biri olarak kullanılmış, İslâm toplumunda dinî bilginin gelişip alt ilim dallarının oluşmasına paralel olarak hicri (II./VIII.) yüzyılın sonlarından itibaren İslâm'ın ferdî ve içtimaî hayata dair amelî hükümlerini bilmeyi ve bu konuyu inceleyen bir ilim dalını ifade eden bir terim halini almaya başlamıştır. Kelimenin terim anlamının netleşmesi ise daha ileriki yüzyıllardadır.⁹²

Fıkıh kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi yerde çeşitli fiil kalıplarıyla geçmekte olup genelde "bir şeyi iyi ve tam anlamak, kavramak, bir şeyin hakikatini bilmek ve akletmek" gibi anlamlarda kullanılır. Bu ayetlerden birindeki⁹³ "fî'd-dîn" kaydı kelimeye "dinde derin bilgi sahibi olmak". şeklinde biraz daha özel bir anlam kazandırmıştır. Hadislerde geçen fıkıh kelimesi ve türevlerinin, mutlak olarak kullanıldığında sözlük anlamı çerçevesinde "iyi, doğru ve derinlemesine bilgi ve kavrayış" manasına geldiği, "fî'd-dîn" kaydıyla kullanıldığında ise din ve Kur'an konusundaki bilginin kastedildiği görülür.⁹⁴ Fıkıh kelimesi, "Kendisinden daha anlayışlı kimseye fıkıh aktaran niceleri vardır" mealindeki hadiste ise⁹⁵ anlamaya dayalı bilgi yanında Kur'an ve Sünnet

⁹² Karaman, Hayreddin, "Fıkıh", DİA, TDV Yay., İstanbul, 1996, XIII, 1.

⁹³ et-Tevbe, 9/122.

⁹⁴ İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihin*, (Çev. M. Yaşar Kandemir, vd.), Hadis no: 1379, Erkam Yay., İstanbul, ty., VI, 158.

⁹⁵ Ebu Davud, İlim, 10 (3656); Abarî, ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakki'l-Azim, *Avnü'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davud*, Darü'l-Hadis Yay., Kahire, 1422/2001, VI, 486.

ve böylece ahiret saadetini elde etmektir."¹⁰¹ İnsanoğlunun lehindeki ve aleyhindeki hakları; Allah'ü Teâlâ'nın kitabında ve Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in sünnetinde, muhkem ve müfesser olarak belirlenmiştir. Bu hakların gizlenmesi, bozulması veya değiştirilmesi mümkün değildir. İnsanoğlunun haklarına sahip olabilmesine "Ehliyet" denilir. Allah'ü Teâlâ'nın teklifleri bu ehliyete dayanır.¹⁰²

Fıkıh dinin fûrûuna, amelî hayata ait bilgileri ve hükümleri ihtiva eden ilim dalının adı olduktan sonra da kapsamı geniş kalmış, çağımıza kadar ilmihal, hukuk ve hukuk metodolojisi, ekonomi, siyaset, idare bilimleri ve bu bilimlerle ilgili kurumlar İslâmî ilimler sayımında fıkıh dalı içinde görülmüş ve incelenmiştir. Fıkıh usulü (usûl-i Fıkıh, usûl-i Teşrî) adıyla bilinen ve dünyada ilk defa Müslümanlar tarafından kurulup geliştirilen İlim dalı, fıkıhın usul-fürû şeklindeki ikili ayrımı içerisinde fıkıhın bir alt ilim dalını teşkil etmekle birlikte, baştan beri (günümüze kadar gelen ilk örneği İmam Şafî'nin er-Risale'sidir) ayrı bir ilim dalı şeklinde geliştiği ve bu alanda ayrı bir literatür oluştuğu için yukarıdaki ikili ayrım yerine fıkıh-usûlü fıkıh ayrımı yapılmış, bunun sonucu olarak da öteden beri fıkıh terimiyle fûrû-i fıkıh kastedilmiştir. Bunun yanı sıra fıkıhın bütünü içinde kalan konulardan bazıları, ya eğitim öğretim gereği yahut pratik ihtiyaçlar sebebiyle -genel fıkıh kitapları içinde de bulunmakla beraber- aynı isimlerle yazılan müstakil kitapların konusunu teşkil etmiştir. İdare, anayasa, vergi ve kısmen cezayı ihtiva eden "el-Ahkâmü's-Sultâniyye, Siyâsetü's-Şer'iyye". devletler hukukunu ele alan "siyer", daha ziyade vergi hukukuyla ilgili olan "Harâc" ve "Emval", miras hukukunu içeren "Ferâiz", resmî ve hukukî yazışmaları, senetleri vb. belgeleri konu edinen "sürüt", muhakeme usul hukukundan bahseden "Edebü'l-Kâda, bir çeşit mukayeseli hukuk demek olan "hilaf", hukuk felsefesine tekabül eden "Hikmetü't-Teşrî" özel kitaplara konu olan bu dalların başlıca örnekleridir. XIX. yüzyıldan itibaren batı'nın etkisiyle kanunlaştırma hareketi başlayınca çıkarılan kanunlara paralel olarak fıkıh ilminin alt dalları ve konulan yeni adlarla anılmaya başlanmış ve fıkıhın yeni alt dalları oluşmuştur. "Ahvâlü's-Şahsiyye" (şahıs ve aile hukuku), "münâkehât-mufârekât" (aile hukuku), "ukûd ve iltizâmât" (borçlar hukuku), "cinâyât" (ceza hukuku), "düstûr" veya "nizâmül-hükm" (anayasa hukuku) bu değişimin örnekleridir. Fıkıha mutlak anlamda hukuk bilgisi, fakihe de hukukçu anlamı yüklenip klasik fıkıh teriminin Türkçe'de "İs-

¹⁰¹ Ez-Zernûcî, İmam Burhanüddin, *Ta'limü'l Mûteallim*, Çağrı Yay., İstanbul, 1980, 27.

¹⁰² Es- Serahsi, Ebu Bekr Muhammed Şemsü'l-Eimme *Temhidü'l Füsûl fi İlmi Usûl*, Beyrut: 1393, II, 332.

lâm hukuku" (İng. Islamic law, Fr. droit musulman), Arapça'da "el-fikhü'l-İslâmî" terkipleriyle karşılanması da yine batı hukuk anlayışının etkisiyle oluşan bu değişimin sonuçlarındandır.¹⁰³

Fıkıhın kaynağı ve fıkha tesir eden çevreler konusu araştırılırken doğuşla gelişmeyi ve buna bağlı olarak fıkıhın devrelerini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Farklı iddialar bulunmakla beraber fıkıhın doğuşunda, usul ve fūrû olarak ortaya çıkışında en önemli ve belirleyici kaynak vahiydir. Kur'ân-ı Kerîm ve kısmen de hadisler içinde ümmete intikal eden vahiy insan-Allah, fert-toplum arasındaki İlişkilerin düzenlenmesinde birinci kaynak olmuş, başka tesirler bu kaynağın süzgecinden geçtikten ve meşruiyet vasfını buradan aldıktan sonra İslâmî hayatı etkileyebilmiştir.¹⁰⁴

Fıkıhla diğer çağdaş ve doğuşu itibariyle ondan önce teşekkül eden hukuklar (Roma, Sâsânî, Câhiliye, yahudi hukukları) arasındaki tesir konusunda üç ayrı tez ileri sürülmüştür. I. Goldziher, A. von Kremer, Sceldon Amos gibi şarkiyatçılara göre "İslâm hukuku" manasında fıkıh Roma hukukundan iktibas edilmiştir. İslâm hukukunun Yahudi hukukundan aldığı kısımlar da aslında Roma hukukuna aittir; bunlar önce Yahudi hukukuna geçmiş, buradan da İslâm hukukuna intikal etmiştir. Buna karşı bazı Müslüman müelliflerin tezi, İslâm hukukunun başka bir hukuktan etkilenmediği, aksine daha sonraki devirlerde önce İspanya yoluyla Roma hukukunu¹⁰⁵ ve Batı devletler umumi hukukunu,¹⁰⁶ ardından da Fransız, İngiliz,¹⁰⁷ hatta İsrail hukuklarını¹⁰⁸ etkilediği şeklindedir.

Bugün Dünya'daki süper güçler, kapitalizm veya komünizm hukuk sistemlerini uyguladıklarından bu iki aşırı sistem arasında mutedil bir yol benimseyen İslâm hukuk sistemi, varlığını hissettirememektedir. Yani Dünya'da şu iki hukuk sistemi görünmektedir: Kapitalizm ve komünizm. Hâlbuki bu iki sistem gibi aşırı olmayan ve ilahi vahye dayanan mutedil bir hukuk sistemi daha vardır ki o da İslam'ın getirdiği sistemdir. Bu sistem, yaşamaya esas teşkil edebilecek niteliğe sahip müstakil bir hukuk sistemidir ki insafı ve tarafsız beynelmilel hukukçular da İslam Hukukunun bu üstün meziyetini ve yüksek değerini itiraf etmişlerdir. Nitekim Ağustos 1938 tarihinde Lahey'de mukayeseli hukuk konusunda yapılan bir

¹⁰³ Karaman, a.g.e., XIII, 2.

¹⁰⁴ Karaman, a.g.e., XIII, 3.

¹⁰⁵ Zeydan, Abdülkerim, *el-Medhal*, Bağdat, 1969, 89.

¹⁰⁶ Hamidullah, Muhammed, *İslamda Devlet İdaresi*, (Çev. Kemal Kuşçu), İstanbul, 1963, 55.

¹⁰⁷ Sirac, M. Abdulhadi "Te'siru'l-Fıkhî'l-İslami Fi'l-Kanuni'l-İncilizi", *Dirasat Arabiyye İslamiyye*, Kahire, 1984, III, 7-22; John Makdisi, "An Inquiry into Islamic in Fluences During the Formative Period of the Common Law", *Islamic law and jurisprudence*, Washington, 1990, 135-146.

¹⁰⁸ Meron, Yaakov, "Points De Contact Des Deroits Just Et Musulman", St, I, Lx 1984, 83-117.

konferansta alınan kararlar arasında İslâm hukukunun bu meziyetini içeren şu maddeler de yer almıştır:

- a) İslam hukuku, yasama kaynaklarından biri olarak kabul edilmiştir.
- b) İslam hukuku gelişmeye kabil canlı bir hukuktur.
- c) İslam hukuku başlı başına bir hukuk sistemi olup başka bir sistemden alınmış değildir¹⁰⁹.

İslam'ın temel kaynağı, şüphesiz ki Kur'an'dır. Kur'an, incelendiğinde, onun genel olarak şu üç gayeyi hedeflediğini görürüz:

- 1) İnsanı her türlü yanlış düşünce ve inançlardan uzaklaştırıp akla dayalı sağlam bir inanca sahip kılmak (akide)
- 2) İnsanın nefsinin ahlakî yönden her türlü kötü duygulardan temizleyip güzel huylara sahip kılmak ve bunu temin etmek için insanın ibadetleri yerine getirmesini sağlamak (ahlak).
- 3) İnsanlar arasında asayiş ve adaleti temin edecek ve insanın saygınlığını koruyacak şekilde sosyal hayatı düzenlemek (sosyal düzen, hukuk).¹¹⁰

IV- ÇOCUĞUN (ÇOCUKLUĞUN) TANIMI

Kur'ân-ı Kerîm'de, Türkçedeki çocuk kelimesinin karşılığı olan tıfl ve sabî kelimeleri ancak birkaç âyette geçer. Fakat çocukla ilgili meseleler, diğer anlamları yanında "çocuk" manasında da kullanılmış olan çok sayıda değişik kelime etrafında geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Bunların başlıcaları ibn, veled (çoğulu evlâd), gulâm, sagîr, zürriyyet, hafede, ehl, âl, yetim, rebâib... kelimeleridir. Kullanıldıkları yer ve üslûp bakımından genellikle bu kelimelerle henüz bulûğ çağına ermemiş insan kastedilmektedir. Bunun yanında gerek fıkıh kitaplarında gerekse çocuk gelişimi ve eğitimine yer veren bazı eserlerde, bu devrenin kendi içindeki gelişim safhaları dikkate alınarak her safhadaki çocuk için, hatta kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı kelimeler de kullanılmıştır.¹¹¹

¹⁰⁹ Ünalın, Abdülkerim, *Herrasî Ve Ahkâmü'l Kur'an'ındaki Metodu*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2004, 20; Musa, Muhammed Yusuf, *Tarihu'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Kahire 1966, I, 9.

¹¹⁰ Ünalın, a.g.e., 20-21; Zerka, Mustafa Ahmed, *el-Fıkhü'l-İslâmî fi Sevbihi'l-Cedîd*, Dimaşk 1964, I, 30, 31; Hallaf, Abdulvahhab, *İslam Hukuku Felsefesi*, (Çev. Hüseyin Atay), Ankara, 1973, 175.

¹¹¹ Hökekleli, Hayati, "Çocuk", DİA, TDV Yay., İstanbul, 1993, VIII, 355.

Çocuk konusu, İslâm hukukunda geniş ve ayrıntılı olarak ele alınan konulardan birisi olmuştur. Kur'an ve sünnette bulûğ yaşına kadar çocuğun "mükellef" sayılmamış olması nedeniyle, İslâm düşünürleri başlangıçtan beri çocukla ilgili konuları bağımsız bir inceleme alanı haline getirmişlerdir.¹¹²

Kaynaklarımızda ise "çocuk" şöyle tanımlanır: Sabi (çocuk) henüz süttten kesilmemiş oğlandır.¹¹³

Sabi(çocuk)ye anasından doğuşundan baliğ oluncaya kadar tıfl (çocuk) denir.¹¹⁴

Çocuk genel anlamda, olgunluğa erişinceye kadar her yaştaki erkek ve kızlara verilen addır.¹¹⁵

Vikipedia Özgür Ansiklopedi çocuğu şöyle tanımlar: Çocuk, bebeklik ve ergenlik çağları arasındaki dönemdir. Genellikle konuşma ve yürüme kabiliyetleri kazanıldıktan sonra bebeklikten çocukluğa geçildiği; cinsel gelişimin başladığı ergenlik dönemi ile birlikte çocukluk döneminin bittiği kabul edilir. Ama bu tanımlamalar görecelidir ve kesin sınırları yoktur.¹¹⁶

Hukukta çocuk kavramı, küçüğü yetiştikten ayırmak amacıyla kullanılmaktadır. Çocukluk yaşından yetişkinlik yaşını ayıran sınır, bölgeye, sosyal çevreye, yaşa, dinsel ya da kişisel görüşlere göre değişmektedir. Hukukta belli bir yaşın (on sekiz) altındakiler çocuk olarak kabul edilir.¹¹⁷

Çocuk ya da çocukluk kavramı birçok kanunda yer almakla beraber ne anlama geldiği açıklanmamıştır. Hukukun değişik dallarıyla uğraşan uzmanlar konularıyla bağlantılı olarak çeşitli kriterler kullanmışlar, bazen yaşa bağlı olarak, bazen erginliği

¹¹² Tan, Mine, "Çocukluk Dün ve Bugün", *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*, İstanbul, 23–24 Nisan 1993, 13.

¹¹³ Asım Efendi, *Kamus*, İstanbul, 1305, IV, 1030. (Asım Efendi 1775 yılında Gaziantep'te doğdu. Antep'in bilginler yetiştirmiş bir ailesinden gelir. Babası Seyyid Mehmed Cenani Efendidir. Kamus adlı eseri dilimize çevirmek için sekiz yıl süreyle çalıştı. Bu eserin çevrilmesinde Türk diline olan büyük hâkimiyeti hemen göze çarpar. Onun için Kamus, Türk dili araştırmalarının kaynaklarından biri sayılabilir.)

¹¹⁴ İbn Manzür, Ebü'l-Fazl İbn Mükerrrem Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari er-Rüveyfii el-İfriki el-Mısri (V. 711/1311), *Lisanü'l-Arab*, Bulak, 1300, XIX, 182,

¹¹⁵ Alaylıoğlu ve Oğuzkan, *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, İstanbul, 1976, 52.

¹¹⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki>. 23.10.2011.

¹¹⁷ Cumalıoğlu, Vechiye Nuray, *Sosyal Sigortalarda Kız Çocuklarının Sosyal Güvenliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İş Ve Sosyal Güvenlik Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2007, 3; Akyüz, Emine, *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara, 2000, 67.

bağlı olarak, bazen de işlenilen suça dayalı olarak değişik çocuk tanımlamaları yapmışlardır.¹¹⁸

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin birinci maddesinde çocuğun tanımı şöyle yapılmıştır:

Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.¹¹⁹

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukluğun başlangıcını belirlememiştir. Ancak Sözleşme'nin İnsan Hakları Komisyonu'nda kabulü sırasında en tartışmalı konulardan biri, çocuğa sağlanan hukuksal korunmanın doğum öncesini de içerip içermediğidir. Sözleşme, çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşından küçükleri çocuk saymıştır. Ceninin durumu ise Sözleşme'nin başlangıcına alınmıştır. Buna göre, çocuğun "doğumdan sonra olduğu gibi önce de" uygun hukuksal korumadan yararlanması öngörülmüştür. Böylece çocukluk için bir başlangıç anı belirlenmesinden kaçınılmıştır. Bunun nedeni, kürtaj konusunda ve doğum öncesini ilgilendiren diğer konularda taraf tutmaktan kaçınmak ve Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin tümünün benimseyeceği bir çözüm bulmaktır.¹²⁰

Çocukluk, kullanıldığı bilim alanına göre farklı yaşam yıllarını kapsar. Hukukta çocuk kavramı iki anlamda kullanılmıştır. Birinci anlamda, küçüğü yetişkinden ayırmak, ikinci anlamda ise, ana-babaya olan soy bağına belirtmek amacı ile kullanılmaktadır. Çocuğun güvenliğinden ya da yararlarından söz edildiği durumlarda kural olarak genç yaştaki insanlar, yani reşit olamayanlar anlaşılır. Çocuğun güvenliği, reşit olmayan küçükler için önemlidir. Çünkü çocuğun güvenliği, küçüklerin eksik veya kısıtlı eylem ehliyetleri dolayısıyla, onların istek ve iradelerini tamamlama işlevi görür.¹²¹

Türk Medeni Kanun'un 27. maddesine göre, kişilik sağ ve tam doğum ile kazanılır.¹²² Döllenmenin yapay veya tüp bebek yöntemi ile gerçekleşmesi kişilik kazanmayı etkilemez. Kişiliğin kazanılabilmesi, dolayısıyla çocukluğun başlayabilmesi

¹¹⁸ Evik, Ali Hakan, *Çocuk Suçlarının Yargılanması ve Yaptırımların Uygulanması Rejimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998, 4.

¹¹⁹ Hodking, Rachel-Newell, Peter, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, UNİCEF, Ankara, 1998, 559.

¹²⁰ Hodking, Rachel-Newell, Peter, a.g.e., 3.

¹²¹ Akyüz, a.g.e., 67.

¹²² İnan, Ali Naim, *Çocuk Hukuku*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., No: 3, İstanbul, 1968, 11.

için Medeni Kanun tam ve sağ doğum olmak üzere iki koşulun gerçekleşmesini aramıştır.¹²³

Türk Medeni Kanunu'nda küçüklüğün başlangıcı kişiliğin kazanılmasına bağlanmıştır. Kişiliğin hangi andan başlayarak kazanılacağı, kişinin haklara ve yükümlülöklere sahip olması ve hukuk düzeni tarafından korunması bakımından önemlidir. Medeni Kanun'a göre, kişiliğin kazanılabilmesi, dolayısıyla çocukluğun başlayabilmesi için çocuğun sağ olarak tamamıyla doğmuş olması gerekir. Tam doğumdan, çocuğun ana rahminden tamamıyla ayrılması bağımsız bir varlık haline gelmesi anlaşılmaktadır.¹²⁴

Çocuğun sağ doğması, çocuğun tamamen doğduğu bir an için yaşamış olmasını ifade eder. Dolayısıyla küçüklük, başka bir deyişle çocuğun korunmaya ve yardıma muhtaç olduğu devrenin başlangıcı ana vücudundan ayrıldıktan sonra bir an yaşamış olmasına bağlıdır. Küçüklüğün başlangıcı için Medeni Kanunumuz yalnız sağ doğma koşulunu aramaktadır. Buna karşılık, insan şeklinde doğmuş olması, sakatlıklardan arınmış bulunması veya yaşama kabiliyetinin bulunması gibi koşulları aramamaktadır. Dolayısıyla sağ doğmak nefes almayı ifade eder. Ana vücudundan tam olarak ayrılmış çocuk bir defacık nefes almışsa, sağ olarak kabul edilir.¹²⁵

Henüz doğmamış ana rahmindeki çocuğa cenin denir. Hukuk sistemimizde cenini, miras hukuku, aile hukuku, borçlar hukuku ve ceza hukukunda koruyan kurallar bulunmaktadır. Medeni Kanunun 27. maddesine göre, çocuk sağ doğmak şartıyla ana rahmine düştüğü andan başlayarak medeni haklardan yararlanır.¹²⁶

A- ÇOCUKLUK OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Çocuğun tarihi, insanlığın tarihi ile özdeştir. Ancak, "çocukluğun" kendine özgü bir döneme yerleştirilmesi toplumsal anlamda çok daha geç bir dönemin ürünüdür. Tarihte çocukluk, homojen bir olgu değildir. Kültürden kültüre, uygarlıktan uygarlığa göre felsefe, uygulama ve ele alınış biçimlerine göre değişim göstermektedir. Toplumlar kendi kültür ve değerlerine göre çocuğun konumunu niteleyen farklılıklar

¹²³ Akyüz, a.g.e., 68.

¹²⁴ İnan, a.g.e., 12.

¹²⁵ İnan, a.g.e., 12.

¹²⁶ Akyüz, a.g.e., 69-73.

yaratmışlardır. Bu nedenle çocukluk, tek ve evrensel kültüre indirgenememektedir¹²⁷. Tarih boyunca çocuk, toplumların gündeminde yer almış hatta felsefeyi de ilgilendiren özel ilgi alanı olmuştur. Ama çocukluk diyebileceğimiz ortak bir felsefi bakış belirgin bir şekilde ortaya çıkamamıştır. Her medeniyetin kendi çocuk serüveni oluşturduğunu ifade etmektedir. Tarih sürecinde çocuğa verilen değer, çocuğa sunulan imkânlar ile çocukluk arasındaki ilişki sürekli bir değişim içinde olmuştur¹²⁸. Coğrafi, siyasal, sosyal ve ekonomik ortamlardaki koşulların bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olduğunu ve bu nedenle bir olgu incelenirken bir bütünün parçası durumunda değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çocukluk da toplumsal bir yaratma olduğu için çocuğun nasıl algılandığı, insanlık tarihinin “karşılıklı etkilemeler ve etkilenmeler” süreci içinde değerlendirilmelidir.¹²⁹ Ve tarihsel olarak çocukluk olgusunun gelişiminde ve sürekliliğinde (çocukluğun yitişi) okuryazarlığın, ahlaki değerlerin (aybın nasıl tanımlandığı gibi), eğitimin ve teknolojinin etkili olduğunu söylemektedir. Çocukluk olgusunun tarihsel, felsefi, yasal ve pratikteki uygulamalarına bakıldığında birbirini takip eden dört aşamanın gerçekleştiği görülmektedir.¹³⁰

İslamiyet ile birlikte çocuk ve çocukluk olgusu değişim göstermiştir. Kur'an insan yavrusunun dünyaya gelişini, ana rahmine düştüğü andan itibaren aşamalar içinde sunulmuştur.¹³¹ Çocuğun biyolojik ve toplumsal gelişimine en uygun bir biçimde gelişmesi noktasında anne ve babalara tavsiyelerde bulunulmuştur.¹³² Böylece doğum öncesi ve sonrasında çocuğa işaret edilmiştir. Kur'an'a göre anne ve babalara çocukları konusunda özel sorumluluklar yüklenmiştir.¹³³ Doğumdan on beş yaşına kadar olan devre çocukluk devresidir. Süt evresi çocuk için önemlidir. Çocuğa mutlak isim verilmelidir ve erkek ise sünnet ettirilmelidir. Süt evresi ile buluğ evresi arasında çocuk terbiye edilmelidir. Çocuğun konuşmaya başlaması ve utanma duygusu içinde olması bu dönemin belirtileridir. Yine çocuğun iyiyi ve kötüyü ayırt etme döneminin

¹²⁷ Doğan, İsmail, "Akıllı Küçük Çocuk Kültürü Ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme, Sistem Yay., İstanbul, 2000, 1-2.

¹²⁸ Onur, Bekir, "Dünyada ve Türkiye'de değişen çocukluk", 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2001, 5.

¹²⁹ Yurtsever, Müge, *ebeveyn çocuk hakları tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve anne babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*, Doktora tezi, İstanbul, 2009, 14-15; Elkind, David, "Childrearing And Education In A Changing", 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2000, 231-240.

¹³⁰ Yurtsever, a.g.e., 14-15.

¹³¹ el-Hacc, 22/5.

¹³² el-İsra, 17/31.

¹³³ Lokman, 31/13-19.

başlangıcında da yani yedi-sekiz yaşlarda çocukların yatakları ayrılmalı, namaza başlatılmalıdır. Buluş çağı çocuğun çocukluktan çıkıp dinsel ve toplumsal yükümlülük dönemine girdiği devredir. Çocuklar anne ve babalarına itaat etmelidir. Anne ve babaların da çocuklarının dünyaya gelmelerine sebep olmuşlardır ve onları güçlerinin yettiği oranda beslemek, terbiye etmek, kazanç yoluna sevk etmek görevleri vardır. İtaat kültürü geleneksel toplumlarda olduğu gibi yine vardır ama İslam dini ile birlikte dini anlamlar yüklemiştir. Çünkü çocuk insan yavrusu olarak bu şerefi ve bununla yüklenen sorumlulukları taşımaya aday bir varlıktır ve önemlidir. İnsan yavrusu ihtimam ve dikkatle yetiştirilmelidir.¹³⁴

Tarihçi Philippe Aries'in çalışmaları, Orta Çağ boyunca, çocukluğun kendine özgü doğasının bilinmediğini ortaya koymuştur. Orta Çağ sanat tarihi, modern anlamıyla "çocuk" teriminin o dönem dünyası içinde hiçbir yeri olmadığını kanıtlamaktadır. Dönem resimlerindeki çocuklar, sıradan çocuk özellikleri göstermekten uzaktır. Yüzleri ve kas yapılarıyla, yalnızca küçük ölçekle çizilmiş yetişkin birer insandırlar. İnsanları toplumsal yaşam açısından ise, bu dönem boyunca ve 16. yüzyıla kadar çocuk, ailesinin yanı sıra ilişki kurduğu diğer yetişkinlerin uygun hareket ve davranışlarını gözlemleyerek toplumsallaşan küçük ve zayıf bir varlık, küçük bir insan olarak algılanmaktaydı. Çocuk, yalnızca bedeni ve gücüyle yetişkinlerden ayrıliyordu. Aries'in yüzeyselliğini vurguladığı tek çocukluk duygusu olan nazlanma, çocukluğun ilk yıllarına ilişkindi. Küçük insanı ailenin evcil hayvanlarıyla bir tutan bu duyguydu. Bu dönemde çocuklarla 'edepsiz küçük maymunlar'mış gibi eğleniliyor, içlerinden biri öldüğünde çok fazla üzerinde durulmuyordu. "Ölen çocuğun yerini bir başkası alır" mantığı hakimdi.¹³⁵

Günümüzde artık çocukluğun tüm çocuklar için ortak olduğu ve hayat çizgisinin temel fiziksel ve gelişimsel örüntülerince karakterize edilmiş bir gelişim evresi olduğu kabul edilmektedir. Gerek çocukların gündelik hayatlarındaki çeşitliliğin, gerekse yetişkinlerin çocuk ve çocuklukla etkileşimlerindeki çeşitliliğin bir bütütün parçaları olduğu bilinir hale gelmiştir. Artık çocukluk dünya toplumları tarafından sosyal bir olgu olarak yapılandırılmakta, çocukların incelemeye değer oldukları görüşü hâkim olmakta ve çocukların dünyaya ilişkin özgül bir bakış açısına sahip oldukları ve biz yetişkinler

¹³⁴ Yurtsever, a.g.e., 17-18; Baktır, Mustafa, *İslam Hukuku Açısından Çocuk Terbiyesi [Electronic version]*. *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, 1994, 54-64.

¹³⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk> 23.10.2011.

olarak onları dinlemeye değer bulduğumuz görüşleri kabul edilmektedir. Böylece çocukluk, çocuk-yetişkin ilişkisi ve çocukların hakları bir bütünün parçaları olarak değer bulmaktadır.¹³⁶

Yukarıda yaptığımız tarifleri İslam hukuku, ansiklopedi ve eğitime dair eserlerden almış olup genelde buluşa ermemiş insana çocuk dendiğini söyleyebiliriz. İslam hukukunda çocukluk dönemi on beş yaşında son bulur. Bu yaştan itibaren kişi yetişkin sayılır ve yaptığı her fiilden sorumlu olur. Oysaki modern hukukta çocukluk döneminin üst sınırı on sekiz yaş olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu noktada Modern hukuk, - İslam hukukuna göre yetişkin olan ve her işleminden sorumlu olan- yetişkine çocuk demiş, üç yıl boyunca ona çocuk hukuku uygulayarak birçok problemin çözümünde hukuk kuralları yetersiz kalmıştır. Nitekim her gün medyadan yaşları genellikle on beş-on sekiz arasında değişen kişilerin yetişkinler gibi en ağır suçları işlediği ve çocuk hukukuyla yargılandıkları için de ya hiç ceza almadan ya da bir kaç ay hapis cezasıyla hapisshaneden çıkıp, tekrar suç işleyecek konuma geldiklerini izlemekteyiz. Bunun çözümü elbette ki çocukluk üst yaş sınırının on beşe çekilmesiyle mümkün olur.

Burada buluşun tanımını yapmamız, konunun anlaşılması için önem arz etmektedir.

B- ERGENLİK DÖNEMİ BULUŞ ÇAĞI

Kişinin çocukluk devresinden çıkıp fiilen veya hükmen cinsî ergenlik kazanmasıdır. Kelime manası "ulaşmak" anlamına gelen bulûğ, terim olarak çocuğun cinsî ve bünyevî ergenlik dönemine ulaşmasını ifade eder ve bu durumdaki kimseye de baliğ denir. Ergenlik devresi de diyebileceğimiz bulûğ sonrası dönem, kişinin çocukluktan çıkıp yetişkin insan özelliği kazandığı önemli bir hayat merhalesidir. Ergenlikten asıl maksat kişinin aklî ve ruhî yönden ergen olması ise de bunun tespiti çok zordur ve ölçüsü de oldukça değişiklik göstermektedir. Ayrıca kişinin aklî ve ruhî gelişmesiyle biyolojik gelişimi arasında kuvvetli bir paralellik de vardır. Bu sebeplerle bulûğda "çocuğun fiilen veya hükmen biyolojik-cinsî ergenlik kazanması" esas alınarak bazı yönleriyle üçüncü şahısları da ilgilendiren bu konuda açık ve objektif bir ölçü

¹³⁶ Yurtsever, a.g.e., 23; James, Allison, "Problems, Perspectives And Practices In The New Sociology of Childhood.", 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2000, 250; Mayall, Berry, "The sociology of childhood in relation to children's rights.", *The International Journal of Children's Rights*, 2000, 255-257; Freeman, Morgon, "The Sociology of Childhood And Children's Rights. The International Journal of Children's Rights.", 1998, VI, 433-435.

benimsenmiştir.¹³⁷

İslâm hukukçuları bulûğ için bir ön şart, iki de ölçü getirmişlerdir. Bulûğun ön şartı çocuğun belli bir alt yaş sınırına ulaşması olup bu da erkeklerde on İki, kızlarda ise dokuz yaşın tamamlanmasıdır. Bu sınır bulûğun asgari yaş sınırı olup Mecelle'nin de kaydettiği gibi (md. 988) bu yaşa ulaşmamış çocuğun bulûğ iddiası dinlenmez. Diğer bir ifadeyle çocuğun bulûğuna ancak bu yaştan sonra hukuken imkân tanınır. Bulûğun iki ölçüsünden birincisi ve aslî olanı fiilî bulûğdur; yani gerekli asgari yaş sınırına ulaşmış erkeğin ve kızın cinsî yönden fiilî ergenliğe kavuşmasıdır. Bunun da bünyeye, iklim vb. dış şartlara göre değişik yaşlarda olacağı açıktır. Mecelle'de, "Hadd-i bulûğ ihtilâm ve ihbâi, hayız ve habil ile sabit olur" denilerek (md. 985) erkek için ihtilâm olma ve baba olabilme, kız için hayız görme ve anne olabilme durumunun ölçü olduğu belirtilmiştir. Fakat kişinin bu bünyevî gelişimine dışarıdan muttali olma genelde pek mümkün olmadığından bulûğun tespitinde, yukarıdaki alt yaş sınırına ulaşmış olan ve bünyesi de uygun bulunan çocuğun ikrar ve iddiası yeterli görülür (Mecelle md. 989). Gerek Hz. Peygamber ve sahabe döneminde gerekse klasik kaynaklarda bulûğ için çeşitli haricî ve bünyevî belirtilerin ölçü alınması veya birer ipucu olarak değerlendirilmesi bu amaçladır. Bulûğun ikinci ölçüsü ise hükmen bulûğ olup bu da çocuğun belli bir âzami yaş sınırına ulaşmasıdır. Ebû Hanife'ye göre erkek on sekiz, kız on yedi yaşını tamamlayınca, İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre ise erkek-kız ayırımı olmaksızın çocuk on beş yaşını tamamlayınca fiilen erip ermediğine bakılmaksızın hükmen bulûğa ermiş sayılır. Üst yaş sınırı konusunda başka görüşler de vardır. Hükmen bulûğ için benimsenen bu üst sınırı, genelde ilgili ayetlerdeki¹³⁸ lafızların yorumuna, Hz. Peygamber'in ve sahabenin bazı uygulamalarına dayanıyorsa da mahiyeti itibariyle bölgesel ve örfî bir karakter taşıdığı için ictehadîdir. Doktrinde ağırlıklı görüş çoğunluğun görüşü olup Mecelle'nin tercihi de (md. 986) bu yöndedir. Bulûğun alt yaş sınırı olan dokuz-on iki yaş ile üst yaş sınırı arasındaki kimseye "murâhik" denilir. Buna göre murâhik fiili" olarak bulûğa ermemiş veya bulûğu sabit görülmemişse üst yaş sınırına ulaşınca hükmen baliğ olur.¹³⁹

Bulûğ ile insan hem beden hem de ruhen belli ve yeterli bir asgari olgunluğa eriştiğinden kural olarak edâ (fiil) ehliyetini kazanır. Zaten bulûğ, şahsın edâ ehliyeti

¹³⁷ Bardakoğlu, Ali, "Bulûğ", DİA, TDV Yay., İstanbul, 1992, VI, 413.

¹³⁸ el-En'am, 6/152; el-İsra, 17/34.

¹³⁹ Bardakoğlu, a.g.e., 413.

yönünden cenin, küçüklük ve temyiz devrelerini takip eden dördüncü devirdir. Baliğ kimse gerek iman esasları, ibadetler, haramlar, vergi, cihad, cezaî ve hukukî mesuliyetler ve gerekse dinî, içtimaî ve hukukî düzenin sağladığı haklardan faydalanma yönünden tam ehliyet sahibidir. Çocukluk sebebiyle tanınmış muafiyetler de bulûğ ile kalkar. Hadiste, kendisinden dinî ve cezaî mesuliyetin kaldırıldığı bildirilen üç grup şahıstan birisi de bulûğa ermemiş çocuktur¹⁴⁰. Ancak aklî ve ruhî olgunluk demek olan rüşt genelde bulûğla birlikte gerçekleşirse de bazı durumlarda bulûğdan sonraya da kalabilir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, "Yetimleri evlenme çağına ulaşınca kadar yetiştirip deneyin, onların akılcı olgunlaştıklarını (rüşt) görürseniz mallarını kendilerine teslim edin"¹⁴¹ buyrulurken bu ayırıma işaret edilmiştir. Bundan hareketle İslâm hukukçuları kişinin kendi şahsı üzerindeki velayeti, dinî, cezaî ve hukukî ehliyeti için tek başına bulûğu yeterli görürken malî tasarruflarında tam serbestliğe kavuşması için bulûğun yanı sıra rüştü de şart koşmuşlardır. Rüşt döneminin malî hak ve mükellefiyetler açısından bulûğu takip eden beşinci devre olarak sayılması da bu sebeptendir.¹⁴²

V- ÇOCUK HAKLARI KAVRAMI VE TARİHÇESİ

A- ÇOCUK HAKLARI KAVRAMI

"Çocuk hakları, çocukların en çaresiz varlıklar olarak özel durumlarını dikkate alan bir kavramdır. Bütün haklar temelde birtakım yükümlülük ve sorumlulukları akla getirir. Bunlar, güçlülerin güçsüzlere, yetişkinlerin yetişmekte olanlara karşı yükümlülükleridir.

Çocuk hakları, felsefi ve hukuksal olmak üzere iki yaklaşımla ele alınabilir.

Felsefi yaklaşımla çocuk hakları, refah hakları, korumacı haklar, yetişkin hakları ve ana-babalara karşı haklar olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır.

Refah hakları, çocukların beslenme, tıbbi hizmet, barınma ve eğitim gereksinimlerini sağlar. Bu haklar çocuğun güvenliğinin asgari koşullarını oluşturur. Ancak mahkemeler, dünyadan yoksulluğun kaldırılmasına karar veremediklerine göre, hükümetler de her zaman bu tür refah haklarını karşılamamaktadırlar. Anayasa hukuku

¹⁴⁰ Ebu Davud, Hudud, 17 (4395); Abari, a.g.e., VII, 477.

¹⁴¹ en-Nisa, 4/6.

¹⁴² Bardakoğlu, a.g.e., 413.

açısından ekonomik ve sosyal haklar olarak da nitelendirilen bu haklar, anayasalar ve uluslararası sözleşmelerde devletin ekonomik kalkınması ve mali gücü ile sınırlandırılmaktadır.

Korumacı haklar, çocukları yetersiz ilgiden, ev içindeki ihmal; fiziksel, duygusal kötü muameleden ya da başka herhangi bir tehlikeden koruyan haklardır. Çocuk haklarını felsefi yaklaşımla ele alanlar, korumacı hakların çocukları yetişkinlere bağımlı kıldığını ve özerkliklerini yok ettiğini ileri sürerler. Bu nedenle de, bu hakların tanınması ve uygulanmasında hassas olmak gerektiğini belirtirler.

Yetişkin hakları ise, yetişkinlerin sahip olduğu hakların çocuklara da tanınması anlamına gelmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, "yaş" ayrıcalık vermek ya da vermemek bakımından keyfi bir ölçüttür. Yetişkin haklarını çocuklara da tanımak, onların bu alanlardaki özerkliklerini ve bağımsızlıklarını arttırır. Şu anda çocuklar, yetişkinlerin tam ve özgür yaşam için vazgeçilmez gördükleri haklardan yoksundurlar. Örneğin; oy kullanma, çalışma, evlenme, araba kullanma gibi.

Ana-babalara karşı haklar, çocukların ergenlikten (rüşten) önce ana-babaları karşısında bağımsızlıklarını sağlayan haklar olarak nitelendirilmektedir. Ana-babalara karşı bu haklar, ne yenileceği, çocuğun saçlarının ne kadar uzun olacağı, hangi televizyon programını izleyebileceği gibi konulardan, evi terk etmek ya da kürtaj yaptırmak gibi önemli sorunlara kadar birçok konuda çocuklara karar özgürlüğü tanır.

Çocuğun ve çocuk haklarının korunması birbirinden farklı kavramlar değildir. Çünkü çocuk hakları, çocukları korumak, onları bağımsız ve sorumlu bir yetişkin yaşamına hazırlamak amacıyla çocuklara hukuk kuralları tarafından tanınan yetkililerdir. Esasen çocuk haklarını konu alan çocuk hukukunun temel işlevi, güçsüzlüğünden ve deneyimsizliğinden dolayı çocuğa özel bir koruma ve özen sağlamak; yetişkin olduğunda onu kendi başına bağımsız kararlar alabilecek olgunluğa ulaştırmaktır.

Hukuksal anlamda çocuk hakları ise, en geniş biçimde 20 Kasım 1989 tarihli *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 'de* (Ek.1) yer almaktadır. Sözleşme, pek çok ülke yönetiminin. Birleşmiş Milletler'e bağlı örgütlerin ve hükümet dışı kuruluşların, on yıla varan yoğun temas ve görüş alışverişlerinin ürünüdür. Gözetilen amaç, çocukların ihmal, kötü muamele ve istismara karşı korunmaları için evrensel standartların yerleştirilmesidir. Bu belge, kapsamı açısından çok geniştir. Çocuklara ilişkin olup da

daha önce değişik konu ve statüdeki sözleşmelere yayılan haklar, bu sözleşme ile tek bir hukuksal metin içinde toplanmıştır.”¹⁴³

Çocukların erişkinlerden farklı fiziksel, fizyolojik, davranış ve psikolojik özellikleri olduğu, sürekli büyüme ve gelişme gösterdiği bilincinin yerleşmesi, çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla herkesin bu sorumluluğu yüklenmesi gerektiği düşüncesi, *Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi* ile şekillenmiştir. Günümüzde çocuk hakları ile ilgili olan uluslararası belge *20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler* tarafından kabul edilen ve 193 ülke tarafından onaylanmış olan *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmedir*.¹⁴⁴

B- ÇOCUK HAKLARI TARİHÇESİ

Çocuk haklarının tarihçesi, çocuğun üzerinden ekonomik kazanç elde edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir varlık olmaktan çıkarılıp, haklara sahip, kişilik sahibi bir canlıya dönüştürülebilmesi olarak özetlenebilir.¹⁴⁵

Çocuk, eski devirlerden beri toplumların ilgilendiği bir varlıktır. Ancak, bu ilginin niteliği, kapsamı ve biçimi tarihsel gelişimde farklılıklar göstermektedir. Söz konusu farklılıklar, toplumların sosyal, kültürel gelişmesine, örgütlenmesine ve toplum içindeki egemenlik koşullarına bağlı bulunmaktadır. İlkel toplumlarda çocuğa ekonomik, yarar sağlayan bir varlık olarak bakılmaktaydı. Üyesi olduğu ailenin çok kullanışlı bir malı olarak kabul edilirdi. Bu düşünce istenen çocuk ve istenmeyen çocuk ayrımına önem kazandırmıştır. Örneğin, bir erkek çocuk balık tutarak, kız çocuk ev işlerine yardım ederek ya da evlenirken başlık parası alınarak aileye ekonomik yarar sağlayabilirdi.¹⁴⁶

Aynı ekonomik nedenler çocuğu bir yük haline de getirebilmekteydi. Özellikle ekonomik bunalım dönemlerinde çocuk yetiştirmenin ağır bir külfet olarak görülmesi, çocuğa karşı olumsuz bir tutum takınılmasına neden oluyordu. Kendisinden ekonomik yarar sağlanamayacak durumda bulunan sakat, zayıf, hastalıklı çocuklar ile bakımını

¹⁴³ Aktürk, Soysal, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Çocuk Hakları ve Güvenliği*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mayıs, Hatay, 2006., 12-14.

¹⁴⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_haklar%C4%B1. 14.07.2011.

¹⁴⁵ Serozan, Rona, *Çocuk Hukuku*, Vedat Kitapçılık Yay., İstanbul, 2005, 15.

¹⁴⁶ Akyüz, Emine, *Ulusal Ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının Ve Güvenliğinin Korunması*, M.E.B., Ankara, 2000, 42.

üstlenecek kimsesi bulunmayan çocukların toplum dışına itilmesi, hatta yok edilmesi olağan olaylardandı.¹⁴⁷

Çocuk hakları, İslam'da, tarih olarak Kur'an ve Hadis'le başlar. Hatta insanlığın gündemine çocuk hakları mefhumu müstakil bir konu olarak İslam getirmiştir, diyebiliriz. Çünkü, bizzat Resulullah'ın hadislerinde (Hukuku'l-veled) "Çocuğun hakkı" diye başlayan ve bir kısım meseleleri beyan eden açık naslar vardır.¹⁴⁸ Keza, Kur'an-ı Kerim'de de "hak" olarak yorumlanabilecek çocuklarla ilgili birçok ayet mevcuttur. Öyleyse çocuk haklarıyla ilgili İslami verileri iki kısma ayırabiliriz: Kur'an menşeli olanlar, hadis menşeli olanlar. Gerçi Kur'an'da temas edilen meselelere hadislerde de temas edilir, hatta daha da açıklık kazandırılır. Ancak hadislerde yer verilen bütün meseleler ayet-i kerimelerde yer almaz. Kur'an-ı Kerim, dinimizin temel kaynağı olması hasebiyle, orda yer alan meseleler hangi sahaya girerse girsin daha önemlidirler, üzerinde durulmaya daha da layıktırlar.

17. ve 18. yüzyıllarda, insan haklarının dinsel öğelerden arındırılarak doğal hukuk anlayışına dayandırılması ve toplum sözleşmesi kuramıyla desteklenmesi, çocuğa bakışı da biçimlendirmiştir. İlk günah öğretisi reddedilerek,¹⁴⁹ çocuk "masum"laştırılmıştır. Çocukluk, insanın "doğa hali"ne en yakın olduğu dönem olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁰

Çocuğun savunmasızlığının ve bağımlılığının fark edilmesi; "Doğada herkesin doğum, yaşam şartları ve ebeveyn eğilimlerine bakılmaksızın bakım ve rahat etme hakkı vardır" biçiminde açıklık kazanmıştır. Böylece çocuğun doğal zayıflığının, çocuğa onu ihmal ya da istismar edebilecek herkese karşı haklar sağlayacağı anlayışı gelişmeye başlamıştır¹⁵¹. Fransız Devrimi ardındaki itici sınıf burjuvazi, çocukları yeniden değerlendirmiş; ekonomik yapının değişmesiyle üreticilik işlevini yitiren çocuklar, evde aileleri için önemli varlıklar haline gelmiştir.¹⁵² Yeni ekonomik ve toplumsal yapının yurttaşlara duyduğu ihtiyaç nedeniyle çocuklar gelecek için potansiyel olarak

¹⁴⁷ Akyüz, a.g.e., 42.

¹⁴⁸ Canan, İbrahim, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar Haksız Değilim*, Gülyurdu Yay., İzmir, 2010, 175; Suyutî, Celalü'd-Din Abdurrahman Ebu bekr, Beyrut, 1972; *el-Camiu's-Sağir*, III, 393-394 (3742, 3743, 3745, 3746. hadisler)

¹⁴⁹ Yurtsever, a.g.e., 26-27; Bumin, Kürşat, *Batı'da Devlet ve Çocuk*. Alan Yay., İstanbul, 1983, 20.

¹⁵⁰ Yurtsever, a.g.e., 26-27; Heywood, Colin, *Batıda Çocukluğun Tarihi*, (Çev. Esin Hoşsucu,.) Kitap Yay., İstanbul, 2003, 33.

¹⁵¹ Yurtsever, a.g.e., 26-27; Sennet, Richard, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz). İstanbul, Ayrıntı Yay., 2002, 134.

¹⁵² Yurtsever, a.g.e., 26-27; Poster, Mark, *Eleştirel Aile Kuramı*, (Çev. Hüseyin Tapınç), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1989, 200-201.

görülmeye başlanmıştır.¹⁵³ Bunun ancak eğitimle mümkün olacağı düşüncesi, halkın eğitilmesi gerektiği fikrini doğurmuştur. Fransız Devrimi ile halkın/ çocukların eğitimi görevi devlete yüklenmiştir. Devrimle birlikte, çocuklar Kilise'nin çocukları olmaktan çıkıp "Devletin çocukları" olmuştur. Eğitimle amaçlanan; çocukların toplumu seven ve ona katılan birer yurttaş olarak biçimlendirilmesi ve gelişen endüstri ve ticaretin gerektirdiği bilgilerle donatılmasıdır. Böylece, yetişecek özgür ve eşit yurttaşların feodalitenin ayrıcalıklı yapısını yıkacakları düşünülmüştür.¹⁵⁴ Ancak klasik haklar listesine bakıldığında, yaşam hakkı dışında tüm hakların yetişkin hakları olduğu görülmektedir. Bu dönemde insan ve yurttaş ayrımı, çocukların tüm yurttaşlık haklarından dolayısıyla insan haklarından dışlanmasını gerektirmiştir. Evrensel insan hakları vurgulanmış, özgürlük, güvenlik ve mülkiyet haklarının herkesin hakkı olduğu savunulmuş fakat seçme ve seçilme hakkının mülk sahibi olanlara tanınması mülk edinme becerisi gösteremeyenlerin yurttaş sayılmamasına neden olmuştur. Nitekim 18. yüzyıl boyunca çocuklarla birlikte kadınlar ve yoksullar da yurttaş sayılmamış, insan haklarının sahipliği ve koruyuculuğu "ailelerinin efendileri olan mal sahibi erkekler"le sınırlanmıştır.¹⁵⁵

Sonuç olarak, insan haklarının gelişimi kesintisiz düz bir doğrultuda ilerlememiştir. Kimi zaman yönetim biçimleri nedeniyle ihlal edilmiş, askıya alınmış ya da kullanılamamış; kimi zamansa ırk, renk, toplumsal cinsiyet ve yaş gibi nedenlerle toplumların belirli kesimlerinden esirgenmiştir. Franklin'in¹⁵⁶ de belirttiği üzere çocuklar, yaşları nedeniyle insan haklarının çoğu kendilerinden esirgenen, unutulmuş, dışlanan kesimini oluşturmaktadır. Öyle ki, çocuklar 18. yüzyıldan itibaren toplumun özel ve savunmasız kesimi olarak kabul edilmelerine rağmen 20. yüzyılda bile çocukların taleplerini dikkate alan bir çocuk hakları süreci başlatılamamıştır.¹⁵⁷ Çünkü insan hakları mücadeleleri, hakkı talep edenler ve hakkı örgütleyen (iktidar) olmak

¹⁵³ Yurtsever, a.g.e., 26-27; Spring, Joel, *Özgür Eğitim* (Çev. Ayşen Ekmekçi), Ayrıntı Yay. İstanbul, 1997, 29.

¹⁵⁴ Yurtsever, a.g.e., 26-27; Bumin, a.g.e., 53-55.

¹⁵⁵ Yurtsever, a.g.e., 26-27; Üstel, Füsün, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Dost Kitapevi, Ankara, 1999, 122.

¹⁵⁶ Yurtsever, a.g.e., 31-32; Erdinç, Tahsin, *Batı Demokrasilerinde Klasik Kamu Özgürlüklerinin Gelişmesi Alanında Görülen Sapmalar*. Alkım Yay., İstanbul, 1998, 3; Franklin, Bob, *Çocuk Hakları* (Çev. Alev Türker,) Ayrıntı Yay., İstanbul, 1993, (Eserin aslını basım tarihi 1986).

¹⁵⁷ Yurtsever, a.g.e., 31-32; Çelen, Nermin, *Çocuk Haklarına Genel Bir Bakış İstanbul Çocuk Barosu Çocuk Hakları Günleri*, İstanbul Barosu Yay., İstanbul, 1995, 90.

üzere iki yanlıdır.¹⁵⁸ Ancak, çocuk hakları söz konusu olduğunda böyle bir iki yanlılıktan söz edilemez. Gerek çocuk haklarını talep edenler gerekse örgütleyenler yetişkinlerdir. Oysa insan hakları mücadelelerinin hem ulaşılmak istenen hedefle siyasi gerçeklik arasında hem de bireyle toplum arasında yarattığı etkileşim düşünüldüğünde çocuk hakları insan hakları alanındaki önemi daha net anlaşılabilir. İktidarın hakkı örgütlenme biçimini insan doğası ve ona dayanan hakları belirler. Ancak insan haklarının yönlendirdiği iktidar ve toplum da bu doğanın yaratılmasında veya gerçekleştirilmesinde önemli rol oynar.¹⁵⁹ Üstelik insan hakları uygulamaları, tüm insanların mağduriyetleri ya da korunma/koruma biçimleri hakkında bilgi verir. Özellikle, ikinci ve üçüncü dönem hakların gerçekleştirilmesi gelecek nesillerin insan onuruna yakışır bir yaşam sürmeleri açısından oldukça önemlidir. Ancak, yaşanan küreselleşme sürecinde, insan hakları, dünyadaki güç ve zenginliğin dağıtılmasında kapitalizmin yeniden üretilmesini sağlayan araçları meşrulaştıran kutsal bir şemsiye haline gelmiş, insan onuru ve adalet arasındaki ilişki dikkate alınmadan tanımlanmaya başlanmıştır. İnsan hakları piyasa sisteminin işlemesi için zorunlu olan ve mülkiyet hakkı temelinde biçimlenen bireysel (klasik) haklara indirgenmektedir. Bu tutum, özellikle sosyal hakların gerilemesine, hatta sosyal hak ihlallerinin insan hakkı ihlali olarak değerlendirilmemesine neden olmaktadır.¹⁶⁰ Dolayısıyla, insan hakları kavramı soyut niteliğiyle gerçek toplumsal ilişkilerin ve eşitsizliklerin üstünü örtmekte; yaşları nedeniyle eşitsiz konumda bulunan çocukların toplumsal eşitsizliklerden daha fazla etkilenmelerine yol açmaktadır.¹⁶¹

“Çocuk hakları ile ilgili gelişmeler 1800'lü yılların başlarında yetiştirme yurtlarındaki uygulamalarla başlamıştır. 20. yy'ın başlarından itibaren çocuk haklarının yetişkin haklarından farklı olarak algılanması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır.

Bu düşünceyle hazırlanan Çocuk Hakları Bildirgesi 1924 yılında Birleşmiş Milletler (League of Nations) tarafından kabul edilmiştir. Daha sonra 1959 ve 1989

¹⁵⁸ Yurtsever, a.g.e., 31-32; Mourgeon, Jackues, *İnsan Hakları* (Çev. A. Türker ve A. Ekmekçi). Yeni Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yay., İstanbul, 1995, 24.

¹⁵⁹ Yurtsever, a.g.e., 31-32; Donnely, Jack, *İnsan Hakları* (Çev. M. Erdoğan ve L. Korkut,). Yetkin Yay., Ankara, 1995, 28.

¹⁶⁰ Yurtsever, a.g.e., 31-32; Özdek, Yasemin, *1990'larda İnsan Hakları: Sorunlar ve Yönelimler, Uluslar Arası Politika Ve İnsan Haklar*, Öteki Yay., Ankara, 2000, 196.

¹⁶¹ Yurtsever, a.g.e., 31-32; Turanlı, Kamil, *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun Ekonomik Sömürüden Korunma Hakkı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, 13.

yıllarında olmak üzere iki kez yenilenmiştir. Birleşmiş Milletler sürekli yaptığı çalışmalarla çocuk haklarını temel ilkeler ve standart kurallara bağlamaya çalışmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin çocuk hakları sözleşmesinin kökeni Çocukları Koruma derneğinin kurucusu Eglantyne Jebb'in çocuk haklarının beş temel ilkesini ortaya attığı 1923 yılına kadar dayanır. Daha sonra bu ilkeler Birleşmiş Milletler tarafından 1924 yılında kabul edilmiş ve Cenova Sözleşmesi olarak tanınmıştır.

II. Dünya Savaşını takiben Birleşmiş Milletler insan hakları üzerine daha çok yoğunlaşmış ve 1948 yılında İnsan Hakları Bildirgesi'ni yayınlamıştır. Bu bildirmede çocuk haklarına değinilmişse de bunlar yetersiz görülmüş ve 1959 yılında BM bu sefer çocuk haklarına özel bir bildirme yayınlamıştır. On temel maddeden oluşan bu sözleşme yalnızca çocuk haklarının genel bir çerçevesini çizmekteydi.

Bundan tam 30 yıl sonra 1989 yılında, Birleşmiş Milletler önceki sözleşmeyi yenilemiş ve bunu 54 maddeye çıkararak genişletmiştir. Ayrıca üye ülkelerin sözleşmeyi imzalamasıyla bu sözleşme uluslararası bir yasa haline gelmiştir.”¹⁶²

C- ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİNE GÖRE ÇOCUĞUN HAKLARI

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1919 yılında İngiltere’de çocukları korumak üzere Çocukları Koruma Fonu (Save the Children Fund) kurulmuştur. Bu fonda görev yapan Eglantyne Jebb 1922 yılında çocuk hakları üzerine bir taslak (Charter of the Right of the Child) hazırlamıştır. Hazırlanan taslakta, her ulustan, ırktan ve inançtan çocukların sömürüye karşı korunması, fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerinin tam olarak sağlanması, yetişkin hayatına hazırlanmaları konusunda çocuklara karşı sorumluluklar dile getirilmiştir. Bu taslak daha sonra, Milletler Birliği tarafından 1924’de Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi (Geneva Declaration of the Rights of the Child) olarak kabul edilmiştir. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi, uluslararası alanda çocukların korunmasına yönelik yapılan ilk uluslararası belgedir. Cenevre Bildirgesi’nde; çocukların doğal biçimde gelişmesine olanak sağlanması, aç çocukların beslenmesi, hasta çocukların tedavi edilmesi, terk edilmiş çocukların korunması, felaket anında yardımın öncelikle çocuğa yapılması, çocukların her türlü istismara karşı korunması ve kardeşlik duyguları içinde eğitilmeleri gerektiği belirtilmiştir. İnsan

¹⁶² http://www.bilgiverelim.com/%C3%87ocuk_Haklar.14.07.2011.

Hakları Evrensel Bildirgesi her insanın sahip olduğu hak ve özgürlükleri ilan ederken, çocukların da özel birtakım ihtiyaçlarının olduğunun anlaşılması, sonraki bir uluslararası belgenin, 1959'daki Çocuk Hakları Bildirgesi'nin (Declaration of the Right of the Child) kabulüne olanak sağlamıştır. Bu belgeler, insanlığın, çocuklara verebileceği en iyi şeyi vermeye borçlu olduğu ilkesinden hareket etmişler ve çocukların haklarının gerçekleşmesini sağlamak yetişkinlerin sorumluluğu olarak görülmüştür. Bu bildirge Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bünyesinde oluşturulan bir Çalışma Grubu tarafından güncellenerek "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi" adıyla 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Kurulu tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir. 26 Ocak 1990 tarihinde imzaya açılan Çocuk Hakları Sözleşmesi, aynı gün 61 devlet tarafından imzalanmıştır. Türkiye Sözleşmeyi, 29-30 Eylül tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde toplanan "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi'nde, 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koyarak imzalamıştır. 4058 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan Sözleşme, 27 Ocak 1995 günü Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Çocukların da yetişkinler gibi, medeni, siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik tüm haklardan yararlanmaları gerektiği inancıyla kaleme alınan bu sözleşme, günümüzde BM üyesi ülkelerin ikisi hariç tamamı yani 191 ülke tarafından kabul edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Somali hariç en fazla sayıda ülke tarafından onaylanan insan hakları belgesidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, uluslararası planda mutabakata varılmış, üzerinde pazarlık yapılması mümkün olmayan standartlar ve yükümlülükleri içermektedir. Belge, nerede doğduklarına, kim olduklarına; cinsiyetlerine, dinlerine ya da sosyal kökenlerine bakılmaksızın bütün çocukların haklarını tanımlamaktadır. Bu sözleşme, çocukların haklarına ilişkin evrensel standartları belirleyerek, çocuklar için en uygun güvenlik, sağlık ve eğitim standartlarını kanunlar, hükümet ve devlet politikalarıyla güvence altına alan ve bağlayıcı bir hukuki belge niteliği taşıyan olan ilk sözleşmedir. Uluslararası sözleşmeler içerisinde bu güne kadar ki en yaygın ve hızlı kabul gören sözleşme olma özelliğini kazanmıştır¹⁶³. Dünya çocuklarının "İnsan Hakları Yasası" olarak nitelendirilmektedir.¹⁶⁴

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen bazı haklar çocuk haklarının gerçekleştirilebilmesi ve çocukların Sözleşme ile belirlenen haklardan

¹⁶³ Yurtsever, a.g.e., 32-33; Polat, Oğuz, *Çocukta Katılım Hakkı ve Çocuk Hakları Sözleşmesi*, *Çocuk Forumu Dergisi*, 2002, 5 (1), s. 1.

¹⁶⁴ Yurtsever, a.g.e., 32-33.

yararlanabilmeleri için devletlerin dikkate almak zorunda olduğu ve olağanüstü hallerde bile değiştirilemeyecek temel ilkeler niteliğindedir. Bu ilkeler; ayırım gözetilmeme, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, yaşama-gelişme ve katılım hakkıdır. Birleşmiş Milletler komitesi, temel ilkelerin uygulanmasının bütçe kaynaklarının yeterliliğine bağlı kılınmayacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla taraf devletler, temel ilkeler doğrultusunda düzenlemeler yapma ve yürürlükteki yasaları bu ilkelerle uyumlu hale getirme yükümlülüğünü üstlenmiştir. Devletler, özellikle belirli kimi hakların edinilmesi ya da koruyucu kimi önlemlerin alınması için asgari yaş sınırı belirlerken temel ilkeleri gözetecektir.¹⁶⁵

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuklara tanınan hakların yetişkinlerin de sahip olduğu insan haklarıdır. Bu nedenle bu haklar klasik haklar ve sosyal, ekonomik, kültürel hakla biçiminde ayrımlanabilir. Ancak, Çocuk Hakları Sözleşmesi, “özel hak özneli bir insan hakları sözleşmesi” olduğu için kimi haklar tamamıyla çocuklara özgüdür. “Özel vurgulu haklar” denilebilecek bu haklar, çocuk-aile-devlet ilişkisini düzenlemektedir.¹⁶⁶

Sözleşmeye göre çocuk hakları; refah hakları, korumacı haklar, yetişkin hakları ve anne ve babalara karşı haklar olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır.”¹⁶⁷

Kuşkusuz Çocuk Hakları Sözleşmesi, tek başına çocukların haklarına ilişkin tüm sorunlarla hesaplaşıp, toplumsal yapıları dönüştürme gücüne sahip değildir. Ancak, toplumsal yapıların dönüşümüne bir söylem yaratarak, dönüşümün gerçekleşmesi için yapılması gerekenleri dayatabilir. Çocuğun sosyal yapılarla olan ilişkisinin niteliğine, tutumlara, inançlara, ideolojilere ve kültüre bazı gönderimlerde bulunabilir.¹⁶⁸ Serozan’ın¹⁶⁹ da belirttiği üzere, Çocuk Hakları Sözleşmesi salt bir iyi niyet bildirisi değil, altına imza atan devletleri bağlayıp yükümlülük altına sokan bir hukuksal bağlılıktır. Sözleşme’nin çocuğu anne ve babasının, işverenin ve devletin üzerinde dilediği gibi tasarruf edebileceği bir nesne olmaktan çıkarıp, bağımsız kişiliğe sahip, onurlu ve saygın bir özneye dönüştürme sürecine ciddi bir katkıda bulunmaktadır.

¹⁶⁵ Hodking, Rachel-Newell, Peter, a.g.e., 5.

¹⁶⁶ Hodking, Rachel-Newell, Peter, a.g.e., 71.

¹⁶⁷ Yurtsever, a.g.e., 36-37(<http://www.unicef.org/teachers/action/quiz1.htm>).

¹⁶⁸ Yurtsever, a.g.e., 40; Affolter, F.W. *Socio-Emotional Enablement And The Convention of The Rights of The Children. The International Journal of Children Rights*, 13, 2005, 393-394.

¹⁶⁹ Serozan, a.g.e., 50.

Sözleşmeye göre, taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeyi incelemek amacıyla Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur. Çocuk Hakları Komitesi, çocuk hakları alanında yetenekleri ile tanınan ve yüksek ahlak sahibi gizli oyla ve dört yıllığına seçilen on uzmandan oluşmaktadır. Taraf devletler, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuklara tanınan hakları gerçekleştirmek için aldıkları önlemleri ve hakların yaşama geçirilmesi konusunda kaydettikleri ilerleme raporlarını, Sözleşme'nin kendileri açısından yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki yıl içinde, daha sonra beş yılda bir komiteye sunacaklardır. Raporlar, Sözleşme ile üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesini önleyen güçlük ve nedenleri ve ayrıca ilgili ülkede Sözleşme'nin uygulanışı hakkında komiteyi aydınlatacak bilgileri içerecektir. Taraf devletler, komite'nin istediği her türlü bilgiyi vermek ve raporlarını kamuya duyurmak zorundadır. Uzmanlaşmış kurumlar, UNICEF ve BM'nin diğer organları, Sözleşme hükümlerinin uygulanmasının denetimi sırasında temsil hakkına sahiptir. Komite, bu kurumları rapor sunmaya davet edebilir. Komite gerekli görürse taraf devletlere tavsiyede bulunabilecektir. Sözleşmenin denetim sistemi ülke raporlarının izlenmesi ve denetlenmesinden ibarettir.¹⁷⁰

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Birleşmiş Milletler genel kurulu Tarafından 20 Kasım 1989 Tarihinde Kabul Edilmiştir. 27 Ocak 1995 tarihli ve 22184 sayılı resmi gazete bu sözleşmenin ülkemizdeki uygulamalarının izlenmesi ve koordinasyonundan SHÇEK Genel Müdürlüğü sorumludur. Bu sözleşme metninin tamamını çalışmamızın sonuna ekledik.

D- TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ

Milletler Cemiyeti tarafından 1924 yılında kabul edilen ve yayınlanan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ile çocukların “yaşama, gelişme, beslenme, yardım görme, istismardan korunma” hakları güvence altına alınmak istenmiştir. Bu Bildirge, Türkiye tarafından 1931 yılında imzalanmıştır. Bildirge'nin imzalanmasını takiben 1935 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuş ve Atatürk TBMM'nin açıldığı gün olan 23 Nisan'ı çocuklara armağan etmiştir. Böylece 23 Nisan günleri “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” olarak kutlanmaya başlanmıştır. Türkiye'nin katıldığı çocukların korunmasına ilişkin ilk uluslararası çalışmalar 1936 yılı Birinci Balkan ve 1938 yılı

¹⁷⁰ Yurtsever, a.g.e., 40. (<http://www.die.gov.tr/cin/t-cocukhaklari.html>).

İkinci Balkan Kongreleri'dir. Bu Kongreler, uluslararası alanda çocuk hakları konusundaki çalışmalara öncülük etmiştir. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yeniden gözden geçirilerek "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi" olarak kabul edilmesinin ardından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1979 yılının "Dünya Çocuk Yılı" olarak kabul edilmiştir. Türkiye 1979 yılından itibaren dünyada ilk ve tek Çocuk Bayramı olarak kutlanan 23 Nisan'ları, dünya çocuk bayramı olarak kabul etmiş ve bütün dünya çocuklarıyla birlikte görkemli bir şekilde kutlanmaya başlamıştır. 20 Kasım 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bünyesinde oluşturulan çalışma grubu tarafından 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi güncellenerek "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi"ne dönüştürülmüş ve oybirliği ile kabul edilmiştir. Türkiye Sözleşmeyi, 29-30 Eylül tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde toplanan "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi"nde, 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koyarak imzalamıştır. 4058 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunan Sözleşme, 27 Ocak 1995 günü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme gereği olarak, çocuklara tanınan hakları gerçekleştirmek için aldığı önlemleri ve hakların yaşama geçirilmesi konusunda kaydedilen ilerleme raporlarını, Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki yıl içinde, daha sonra beş yılda bir komiteye sunmakta ve Komite'nin tavsiye kararları doğrultusunda uygulamalar yapmaktadır.¹⁷¹

Türkiye'de 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ilk olarak Nisan 1929 tarihinde kutlanmaya başlandı ve bu tarihte örgütlenen dört bin çocuk ilk kez TBMM'den haklarını talep etti. İlk olarak 1924'te çocukların korunmasına yönelik çalışma yürürlüğe girmiştir.¹⁷²

Birleşmiş Milletler 1989 yılında elli dört maddeye çıkarmış olduğu ve Türkiye'nin de imzalamış olduğu çocuk hakları bildirgesinin maddelerinin tamamını çalışmamızın sonuna ekledik.

¹⁷¹ Yurtsever, a.g.e., 41-42.; Moroğlu, Nazan, *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları*, Alkev Yay., İstanbul, 2003, 30-33.

¹⁷² http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_haklar%C4%B1. 14.07.2011.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUĞUN KİŞİSEL HAKLARI

“Bu gruptaki hakların bir kısmı çocuğun kişi varlığı ile malvarlığına ilişkin olup özel hukuk alanına girer. Diğer bir kısmı ise, kamu hukuku alanına giren ve kişisel haklar ya da negatif haklar olarak nitelendirilen haklardan oluşur.

Kişisel haklar, genellikle "dokunulmaz alan" sayılan bireysel özgürlük güvencelerinden oluşurlar. Bu haklar tarihsel gelişme içinde diğer haklardan önce ortaya çıkmışlardır. Bu haklarda doğal hukuk niteliği daha ağır basar. Bu hakların eksenini "toplum/topluluk" değil, bireydir. Birey yalnızca maddî, fizik varlık olarak değil, aynı zamanda manevî bir varlık, yani kişi olarak ele alınmıştır.

Kişisel haklar yalnızca öteki kişilere karşı değil, öncelikle devlete karşı olarak düşünülmüştür. Kişisel hakların korunması günümüzde demokratik toplum yapısının önkoşulu sayılmaktadır. Kişisel hakların ihlallerinin önlenmesi, uluslararası toplumun (Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi) en duyarlı olduğu konudur.

Kişisel hakların, temel haklar sıralaması içerisinde özel bir konumu vardır. Temel haklar arasında bir üstünlük sıralaması olmamakla birlikte, hakların çeliştiği durumlarda kişisel haklara öncelik verilmesi gerekir.”¹⁷³

I- YAŞAMA HAKKI

Kur'ân, kadın olsun, erkek olsun, insan hayatının değerini, kudsiyetini ve muhteremliğini (ona son vermenin haramlığını) bilhassa vurgulamış ve bir kişinin yaşama hakkını bütün insanlığın yaşama hakkıyla bir tutmuştur.¹⁷⁴

İslâm Hukuku'na göre şahsiyet ana rahmine düşme anından itibaren başlar. Böylece İslâm Hukuku'nun insanın hayatının ilk döneminde bile onun himayesi için gereken düzenlemeyi yaptığını belirtmeliyiz. İnsanın daha ana karnındayken (cenin iken) birçok hakka sahip olduğunu da belirtmeliyiz.

¹⁷³ Aktürk, a.g.e., 23; Akıllıoğlu, Tekin, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*; Yorum, A.Ü. S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yay., Ankara, 1995, 142,

¹⁷⁴ el-Mâide, 5/32.

Bütün bu hakların gerçekleşmesi için ceninin hayatının korunması büyük önem taşır. Ona, o canı veren, kendi ruhundan üfleyip onu ana karnında yaşatan Allah, onun yaşamının devamına büyük önem vermiştir. İslâm Hukuku da bundan hareketle genel bir prensip olarak hamileliğin devamına özen göstermiştir.¹⁷⁵

Şüphesiz ki bu hayatın devamlılığı onu karnında taşıyan annenin sorumluluğundadır. Anne, bu sorumluluğu yerine getirirken hamileliğiyle ilgili olarak İslâm Hukuku'nda hükmü geçen konulara dikkat etmelidir. İslâm Hukuku'nda eğer annenin hayati risk taşıdığı bir durum söz konusu değilse, kürtaj yaptırmasına cevaz verilmemiştir. Hatta İslâm Hukuku, dışardan bir müdahale ile düşen cenini, müdahale eden kişi tarafından öldürülmüş kabul ederek ona göre işlem uygulamıştır.¹⁷⁶ Bu durumlar için sunu özellikle belirtmeliyiz ki; tüm bunlarda çocuğun daha anne karnında bir cenin iken korunmasına büyük önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Hanefî imamlara göre; ana rahminde teşekkül eden çocuğu zarurî bir hal olmadığı halde kürtajla aldırma bir cinayettir. Ancak bu cinayet bir yüzüyle bir cana kıymaktır, diğer yüzüyle annenin bir parçasına dokunmaktır. Cenin de bir insan sayıldığı için başlı başına bir can kabul edilir ve onu itlaf etmek cinayet sayılır. Diğer bir açıdan da cenin başlı başına bir insan değil, anneye yapışık bir parçadır. Çünkü henüz ondan kopup ayrılmamıştır. Hanefî müçtehitler ceninin bu iki yönünü dikkate alarak kürtajı kâmil anlamda bir cinayet saymamışlardır. Ama teşekkül etmiş bir can olduğu için miras, nesep ve vasiyet kanunlarında kendi başına bir can saymışlardır.¹⁷⁷

Hanefilerden İbn Nüceym, Kâsânî gibi âlimlere göre anne karnındaki cenin kırk gününü tamamlamadan önce cenin değildir, organları belirmemiştir. Henüz ya kan pıhtısı ya da et parçasıdır, insan değildir. Dolayısıyla bu süre zarfından önce düşürülmesi, mutlak olarak, caizdir.¹⁷⁸ el-Mavsilî de döllenmeyle beraber ilk kırk gün içinde kürtajı caiz görmektedir. Ona göre, her hangi bir kadın ilaç yoluyla çocuğunu düşürse çocuğunun organları teşekkül etmediği sürece kadın günahkâr olmaz.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Erbay, Celal, *İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, Göktürk Yay, t.y., 42.

¹⁷⁶ Zühayli, a.g.e., VIII, 133.

¹⁷⁷ Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Uysal Yay., Konya, t.y., III, 73-74.

¹⁷⁸ Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefi, *Bedaiü's-Sanai' fi Tertibi's-Şerai'* (V. 587/1191), thk, Ali Muhammed Muavvez, Adil Ahmed Abdülmevcut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, VII, 325; İbn Nüceym, Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed, *El-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (ö. 970/1563), thr. Zekeriyâ Umeyrat, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997/1418, I, 229

¹⁷⁹ El-mavsilî, Abdullah b. Muhammed b. Mevdud, *El-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*, İstanbul, 1984, IV, 168.

Mâlikî, Şafîî ve Hambelî imamlarına göre; kürtaj iki cinse karşı işlenen bir cinayettir. Çünkü burada ceninin hayatına bir tecavüz söz konusudur.¹⁸⁰

İslâm hukuku'nda anne karnında teşekkül etmiş bir çocuğu aldirmek veya düşürmek yasaklanmıştır. Hele de anne rahmindeki çocuğun organları teşekkül edip ruh üflendikten sonra çocuğu aldirmek ve düşürmek cinayet kabul edilmiştir. Şayet çocuğun doğumu annenin ölümüne sebep olacaksa o zaman annenin ölümü yerine çocuğu aldirmek ya da düşürmek caiz görülmüştür. Çünkü çocuk için anne feda edilemez.¹⁸¹ Buradaki durumu İslam hukukunun genel kaidelerinden biri olan şu kaideye dayandırabiliriz. "büyük zararlar daha az zararlarla giderilir."¹⁸²

Diğer taraftan Süleyman Ateş'e göre çocuğun geri zekalı, kendini yönetemeyecek derecede sakat olacağı rahimde tespit edilmişse ve doktorların kesinlikle sakat, spastik olacağına karar verdikleri çocuk, hem ileride çocuğun yaşamı hem de ailenin sıkıntısı nazara alınarak aldırılması bir zorunluluk sayılır. Bu durumda ileri aşamalarda değil henüz organları tam teşekkül etmeden alınması caizdir. Çünkü o çocuk ileride kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak, kendini yönetemeyecek, çevresine de sürekli yük olacak, ebeveyn sürekli sıkıntı çekecektir.¹⁸³

Yukarıdaki ifadelere dayanarak bizde oluşan kanaat şöyledir ki; anne karnındaki ceninin kürtajla aldırılması ya da düşürülmesi caiz değildir. Cumhur ulemaya göre anne karnında ona can veren Allah'tır ve o cenin bir şahsiyet/kişi olduğuna göre onu öldürecek olan da O'dur. Ancak; ceninin anne karnındaki varlığı ya da doğumu annenin hayatını riske sokmuşsa/sokacaksa buna izin verilebilir. Ayrıca çocuğun özürlü ya da sakat dogma ihtimali varsa organları teşekkül etmeden alınabilir. Böylece İslâm hem hayatın, neslin korunması hem de insanlara kolaylık sağlama amaçlarını gerçekleştirmiş olacaktır¹⁸⁴. Bir de toplumun varlığı söz konusu olduğu durumlarda artık kişilerin fert anlamındaki varlıkları ikinci planda kalır.

Yaşama Hakkı, kişinin fiziksel varlığının sürdürebilmesinin güvencesini oluşturan insan hakkıdır. 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca

¹⁸⁰ Yıldırım, a.g.e., III, 73-74.

¹⁸¹ Ateş, Süleyman, *Yeni İslâm İlmihali*, Kılıç Yay., Ankara 1979, 593.

¹⁸² Zeydan, Abdülkerim, *el-Veciz fi Şerhi'l-Kevaidi'l-Fıkhıyye fi's-Şeriatı'l-İslamiyye*, Müessesetü'r-Risaleti Naşirun, Beyrut, 1427/2006, 94.

¹⁸³ Ateş, Süleyman, *Kur'an Işığında Soru ve Cevaplarla İslâm*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, t.y., II, 27.

¹⁸⁴ Halebî, İbrahim, *Mülteka'l-Ebhur*, (Çev. Mustafa Uysal), İstanbul, 1968, I, 407.

kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisin 6. maddesinde çocuğun yaşamı şu şekilde güvence altına alınmıştır:

a) Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

b) Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

İnsan varlığı yeryüzünde onu tehdit edebilecek, bedensel bütünlüğünü eksiltecek, bozacak, tamamen yok edecek varlıklara, tehditlere karşı korunmadıkça onun 'korkudan serbestlik' gereksinimi giderilmemiş olur. Devlet kişinin yaşam hakkını korumanın yanı sıra, yaşatmacılık görevi ile de yükümlüdür. Devlet, bireyin yaşam hakkı bağlamında, ona dokunmama, ona gölge etmeme, onu bozmamakla yükümlü olmakla birlikte, bir de yaşam hakkının doğması, sürmesi ve gelişmesinden sorumluluğu vardır. Devletin çağımızda demokratik ve insan hakları açısından anlam kazanmasının sırrı da burada yatmaktadır. Devlet bireyin sağlıklı doğması, doğduktan sonra, fiziki, ruhsal, entelektüel gelişimini sağlamakla birlikte, onu geçim sıkıntısı ve gelecek korkusundan da kurtarmalıdır. Devlet öyle örgütlenmeli, genel anlamda 'yönetim' öyle biçimlenmeli ve donanımlanmalıdır ki, toplum içinde kişinin kendisinin, kendi yaşamı için tehlike olması olasılığı önlenmiş olsun. Bir diğer kişiden gelecek tüm yaşamı bozma olanakları silinsin. Devletin kendisinin de tüm yaşamı bozacak bir zorunluluk içine girmesi olasılığı ortadan kalksın. Modern devlet, yaşamı bulma, onu geliştirme ve mutluluğa erdirmek için engelleri kaldırmakla yükümlü 'genel yönetim örgütü'dür. Devletin çağımızda bu tanımın dışında bulutların üstünde, ulu, Prusya tipi katı ulusçu tanımı artık kullanılmamaktadır. Çünkü böyle bir tanım, bir sınıf, bir zümrenin işine gelmekte ve toplumu aldatmaktadır. Hümanistçe de değildir.¹⁸⁵

Yaşam hakkı, geçmişten günümüze, 1215 Magna Charta, 1689 Bill of Rights, 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirisi, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Sözleşme/Roma Sözleşmesi (1950), Avrupa Sosyal Haklar Temel Yasası (1961) gibi hukuki metinlerde genel anlamda (yorumsal biçimde) veya açıkça yer almıştır. Ülkemizde, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 'yaşama hakkı'nın İslami hukuk içersinde düzenlendiğini görüyoruz. Bu yaklaşıma göre, yaşam ve diğer insani haklar tanrının insana bağışladığı haklardır.

¹⁸⁵ <http://www.msxlab.org/forum/siyasal-bilimler/276361-yasama-hakki.html>. 14.07.2011.

İnsandan insana hak ve özgürlükler değildir. Kişinin Batı ülkelerinde olduğu gibi devlete karşı elde ettiği özgürlükler, kişiye özgü, devletin saygı göstermesi gereken haklar değildir. 1839 Tanzimat Fermanı'nda ilk kez, kişinin canı, malı ve ırzının devlet tarafından korunması genelinde yaşama hakkı ve özgürlükleri yasal güvence altına alınmıştır. 1856 Islahat Fermanı, 1876 anayasası ve daha sonra cumhuriyet dönemi Anayasaları yaşam hakkı ile giderek daha kapsamlı biçimde ilgilenmişlerdir. Devlet tüm modern devletlerde olduğu gibi yaşamın bekçiliğini yapmaktan önce, bireyin 'öldürülebilirliğine' karşı bu tehdidi yok edecek ortamı oluşturacaktır. Bekçilik ise yaşama hakkı bakımından ikinci plandadır. Yurt savunması söz konusu olduğunda yaşam hakkı açısından bireyin 'öldürülmezliği' ilkesi ile 'toplumun yaşam hakkı' ilkesi çatışmaktadır. Yani, savaşta, toplumun örgütlü güçleri için öldürme bir yetki-görev, bir işlev-ödev sorunudur. Buna göre yurt savunması bağlamında öldürülmez olan bireyin öldürülebilirliği, toplumun ise öldürülmezliği/yaşama hakkı ilkesi öne çıkmaktadır. Bu bakımdan çağımızda 'saldırı savaşlarının reddi' ilkesi üzerinde durulmaktadır. Ne şekilde olursa olsun bir silahlı çatışma büyümeden hemen söndürülmelidir. Devletler Hukuku çerçevesinde de savaşları sona erdirici çalışmalar yapılmaktadır.¹⁸⁶

II- NESEP HAKKI

Akrabalık, soy, baba tarafından olan soy bağlantısı; çocuğu ana-babasına ve ailesine bağlayan kan ve soy bağımlı ifade eden bir İslâm hukuku terimi. Nesep, ailenin kendisine dayandığı en güçlü dayanaktır. Aile fertleri bununla birbirine hısımlık, kan, biri diğerinin ve parçası olacak şekilde bağlanır. Çocuk babasının bir parçası, babası da onun bir bölümü olur. Nesep, insanlara Allah'ın büyük bir nimetidir. Fertler arasında merhamet, şefkat, yardım bu bağla zirveye ulaşır.

"Allah'ı Teâlâ şöyle buyurur: "*O, sudan bir beşer yaratıp onu soy sop yapandır (yani onu gerek kan ve gerekse evlilik bağı ile birbirine hısımlık yapandır). Rabbin her şeye kadirdir*".¹⁸⁷

İslâm, babalara çocukların nesebini inkâr etmeyi yasakladığı gibi, kadınlara da çocuğun nesebini gerçek babadan başkasına nisbet etmeyi yasakladı. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Bir kadın, kendilerinden olmayan kimseyi bir aileye sokarsa,*

¹⁸⁶ <http://www.msxlab.org/forum/siyasal-bilimler/276361-yasama-hakki.html>. 18.02.2011.

¹⁸⁷ el-Furkân, 25/54.

Allahtan bir şey bulamaz. Allah onu Cennetine sokmaz. Bir erkek de çocuğa bakar olduğu halde onun nesebini inkâr ederse, Allah onunla kendi arasına perde koyar ve onu kıyamete kadar öncekilerin ve sonrakilerin önünde rezil ve rüsva eder".¹⁸⁸ Çocukların da kendi babalarından başkasına nesep iddia etmesi yasaklandı. Allah elçisi şöyle buyurur: "*Bilerek, babasından başkasına nesep iddiasında bulunan kimseye Cennet haramdır*".¹⁸⁹

İslâm, başkasının çocuğunu evlatlık edinerek kendi nesebine dahil etmeyi de yasakladı. Evlatlık müessesesi cahiliye devrinde ve İslâm'ın ilk dönemlerinde uygulanıyordu. Hattâ bu geleneğe göre Resulullah (s.a.v.) de Zeyd b. Hârise (r.a.)'yi evlat edinmişti. Toplum Zeyd'i; "Muhammed'in oğlu Zeyd" diye adlandırmıştı. Ancak şu ayet-i kerime ile evlatlık kaldırıldı: "*Onları kendi babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah nezdinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır*".¹⁹⁰ Kurtubî, tefsirinde, müfessirlerin, bu ayetin Zeyd b. Hârise hakkında indiği konusunda görüş birliği içinde olduklarını söyler.¹⁹¹

Sahih bir nesep, insan için çok önemlidir. Bu bakımdan insanın önde gelen haklarından birisidir. İleride müstakil bir insan olarak dünyaya gelecek olan ceninin bu haktan istifade etmesi en tabii hakkıdır. Ceninin nesebi, anasından ve anasının nikâhlı bulunduğu kocasından (ceninin babasından) sabit olur.¹⁹²

Çocuğun gerçek babasına -uydurma babasına değil- nisbet edilmesi adaletin ve hakkın gereğidir. İslam ise hak ve adalet dinidir. Erkek veya dişi olsun aileye yabancı bir unsur hiçbir şekilde ne ahlak ne de dindarlık bakımından uyum sağlar. Bundan bir çok fesat ve fenalık meydana gelir. Bir kişi buluntu ya da nesebi meçhul bir çocuğu evlat edinecek olursa ve onun kendi oğlu olduğunu iddia etmezse hakikaten onun çocuğu zaten olmaz. O bakımdan aralarında miras sabit olmaz. Akrabalık sebebiyle söz konusu olan mahremiyet hükümleri üzerine cereyan etmez. Babası bilinmeyen kişi ise dinde mevla (dost) ve kardeş diye çağrılır. Böylelikle hakikatlerin değiştirilmesi önlenmiş baba ve çocukların haklarının kaybolması veya eksilmesi önlenmiş, ailede

¹⁸⁸ Ebû Dâvud, Talâk, 29 (2260); Abarî, a.g.e., IV, 352.

¹⁸⁹ Tirmizî, Vesâyâ, 5 (2120); El-Mübarekfurî, a.g.e., VI, 221-222.

¹⁹⁰ el-Ahzâb, 33/5.

¹⁹¹ el- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, (V. 671/1273) *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yay., İstanbul, 2001, XIV, 10-11.

¹⁹² Çeker, Orhan, *Çocuk ve Hakları*, Kayıhan Yay., İstanbul, 2004, 148; Zerka, Mustafa Ahmet, *el-Medhalu'l-Fıkhi'l-Amm*, Daru'l-Fikr Yay., Beyrut, 1965-6, II, 748.

birlik bağı korunmuş olur. Çünkü evlat edinilen çocuklar arasında mal ve namus hususlarında karı-kocaya ve akrabalarına kötülük edenler pek çoktur.¹⁹³

Çocuğun annesinden nesebi şer'î olsun olmasın bütün doğum hallerinde sabittir. Çocuğun babasından nesebi ise ancak sahih yahut fasit veya şüphe ile ilişki ya da nesebi ikrar yollarından birisi ile sabit olur.¹⁹⁴

İslam Fıkhı Ansiklopedisinde çocuğun nesebinin babadan sübut sebepleri şunlardır:

1) Sahih evlilik:

Fukaha sahih bir evlilik ile evli kadından doğan çocuğun o kadının kocasına nisbet edileceği üzere ittifak etmişlerdir.

2) Fasid evlilik:

Nesebi ispat etmek hususunda fasit evlilik de sahih evlilik gibidir. Çünkü çocuğun hayatını korumak ve onu gereği gibi muhafaza etmek için nesebin ispatında ihtiyata dikkat edilir. Fasid evlilik ile nesebin sübutu için üç şart vardır:

a) Kocadan hamile kalınabileceğinin düşünülebilir olması. Bu da Maliki ve Şafîlere göre baliğ olması ile Hanefi ve Hanbelîlere göre baliğ veya mürahik olması ile mümkün olur.

b) Malikîlerin görüşüne göre kadın ile gerdeğe girmenin veya halvetin gerçekleşmesi. Eğer Fasid evlilikten sonra gerdeğe girmek veya halvet gerçekleşmemiş ise çocuğun nesebi sabit olmaz. Fasid evlilikte halvet ise sahih evlilikteki halvet gibidir. Çünkü her ikisinde de ilişki kurmak mümkündür.

Hanefîler ise sadece gerdeğe girmenin usulünü şart koşarlar. Halvet ise Fasid evlilikte halvet halinde erkek ile kadının ilişki kurması helal değildir.

c) Malikîlere göre duhûl veya halvet tarihinden itibaren Hanefîlere göre ise duhûl tarihinden itibaren altı ay veya daha fazla süre geçtikten sonra kadın doğum yaparsa erkekten nesebi sabit olur.

Malikî, Şafî ve Hanbelîlerin görüşüne göre onun nesebinin erkekten olduğu ancak lian ile red edilebilir. Hanefîlerin görüşüne göre ise lian ile dahi olsa nesebi red

¹⁹³ Zühayli, a.g.e., X, 12.

¹⁹⁴ Zühayli, a.g.e., X, 12.

olunmaz. Çünkü Hanefîlere göre lian ancak sahih evlilikten sonra yapılabilir. Burada ise evlilik fasittir.

3) şüpheli evlilik:

Şüpheli ilişki, zina dışında ve sahih yahut Fasid bir evlilik akdine bağlı olmayarak kurulan cinsel ilişkidir. Kocasının evine daha önce görmediği bir kadının getirilerek kocaya bunun karısı olduğunun söylenmesi, bunun üzerine onun o kadınla gerdeğe girmesi, erkeğin yatağında bir kadın görüp karısı zannederek ilişki kurması, üç talak ile boşanmış bir kadın ile o kadının kendisine helal olduğu zannıyla iddet esnasında ilişki kurulması halleri gibi. Eğer ilişki kurma halinden itibaren altı ay veya daha fazla bir sürenin geçmesinden sonra çocuk doğarsa doğan çocuğun nesebi ilişki kuran kimseden sabit olur. Eğer ilişki şüphe olmaksızın ve fakat zina yolu ile meydana gelmiş ise çocuğun zina edenden nesebi sabit olmaz. Çünkü zina İslam'a göre yasaktır. Nesepe bağına sebep olmaz.¹⁹⁵

Çocuk hakları sözleşmesinde neseple ilgili bir düzenleme olmamasına karşın, evlat edinme konusu 21. maddede şöyle düzenlenmiştir.

Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararlarının temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir:

a) Bir çocuğun evlat edinilmesine ancak yetkili makam karar verir. Bu makam uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana-babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlat edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyararak, kararını verir.

b) Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlat edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı taktirde/ülkelerarası evlat edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler.

c) Başka bir ülkede evlat edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlat edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar.

d) Ülkelerarası evlat edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar.

¹⁹⁵ Zühayli, a.g.e., X, 17-22.

e) Bu maddedeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler.

A- SOY BAĞININ TANIMI

“Geniş anlamda Soy bağı terimi, bir kimse ile onun ecdadı, ataları (üstsoyu) arasındaki biyolojik ve doğal bağlantıyı ifade eder. Örneğin, bir çocuk ile ana ve babası, büyük ana ve büyük babaları, nine ve dedeleri arasında bir soy bağı bağlantısı bir hısımlık ilişkisi vardır.

Dar anlamda ise soy bağı, sadece çocuk ile ana ve babası arasındaki bağlantıyı, başka bir deyişle çocuğun ana ve babasına nisbetini ifade eder ki, Medeni kanunumuzun aile hukuku kitabında düzenlenmiş olan soy bağı da bu dar anlamdaki soy bağıdır.”¹⁹⁶

Türk Medeni Kanununda çocuğun nesebiyle ilgili şu kanunlara rastlamaktayız:

Çocuk ile ana arasında soy bağı doğumla kurulur. Çocuk ile baba arasında soy bağı, ana ile evlilik, tanıma veya hâkim hükmüyle kurulur. Soy bağı ayrıca evlât edinme yoluyla da kurulur.¹⁹⁷

İslam’da ise evlat edinme söz konusu olmadığından, öz evladı olmayan bir çocuğun bir kimseye nesebinin bağlanması da söz konusu olamaz.

Evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğan çocuğun babası kocadır. Bu süre geçtikten sonra doğan çocuğun kocaya bağlanması, ananın evlilik sırasında gebe kaldığının ispatıyla mümkündür. Kocanın gaipliğine karar verilmesi hâlinde üç yüz günlük süre, ölüm tehlikesi veya son haber tarihinden işlemeye başlar.¹⁹⁸

İslam hukukuna göre ise yukarıda açıklandığı üzere nikâhtan altı ay ve fazlası bir sürede doğan çocuğun nesebi kocaya bağlanır, aksi halde bağlanamaz. Fakat günümüzde tıp alanında ulaşılan nokta, çocuğun babasının tespitini mümkün kılmaktadır. Ancak hamileliğin en az müddetinin bilimsel açıdan tespitinde ayrıca bir önem vardır.

¹⁹⁶ Akıntürk, Turgut, *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış, Yenilenmiş* 11. Bsk., Beta Yay., İstanbul, 2008, II, 321. (TMK madde 282)

¹⁹⁷ Akıntürk, a.g.e., 328. (TMK madde 282)

¹⁹⁸ Akıntürk, a.g.e., 330. (TMK madde 285)

B- SOY BAĞININ REDDİ

Koca, soy bağının reddi davasını açarak babalık karinesini çürütebilir. Bu dava ana ve çocuğa karşı açılır.

Çocuk da dava hakkına sahiptir. Bu dava ana ve kocaya karşı açılır.¹⁹⁹

Çocuk evlilik içinde ana rahmine düşmüşse davacı, kocanın baba olmadığını ispat etmek zorundadır.

Evlenmeden başlayarak en az yüz seksen gün geçtikten sonra ve evliliğin sona ermesinden başlayarak en fazla üç yüz gün içinde doğan çocuk evlilik içinde ana rahmine düşmüş sayılır.²⁰⁰ Burada İslam Hukukuyla bir paralellik görmekteyiz.

C- EVLENMEDEN ÖNCE VEYA AYRI YAŞAMA SIRASINDA ANA RAHMİNE DÜŞME

Çocuk, evlenmeden önce veya ayrı yaşama sırasında ana rahmine düşmüşse, davacının başka bir kanıt getirmesi gerekmez.

Ancak, gebe kalma döneminde kocanın karısı ile cinsel ilişkide bulunduğu konusunda inandırıcı kanıtlar varsa, kocanın babalığına ilişkin karine geçerliliğini korur.²⁰¹

D- HAK DÜŞÜRÜCÜ SÜRELER

Koca, davayı, doğumu ve baba olmadığını veya ananın gebe kaldığı sırada başka bir erkek ile cinsel ilişkide bulunduğunu öğrendiği tarihten başlayarak bir yıl, her hâlde doğumdan başlayarak beş yıl içinde açmak zorundadır.

Çocuk, ergin olduğu tarihten başlayarak en geç bir yıl içinde dava açmak zorundadır.

Gecikme haklı bir sebebe dayanıyorsa, bir yıllık süre bu sebebin ortadan kalktığı tarihte işlemeye başlar.²⁰² Günümüzde böylesi bir durumda yapılacak tıbbi tahliller sonucunda babanın kim olduğu belirlenebilmekte ise de İslam'a göre cinsel birleşmenin kesinlikle nikah akdinden sonra olması gerekir.

¹⁹⁹ Akıntürk, a.g.e., 339. (TMK madde 286)

²⁰⁰ Akıntürk, a.g.e., 335. (TMK madde 287)

²⁰¹ Akıntürk, a.g.e., 337. (TMK madde 288)

²⁰² Akıntürk, a.g.e., 343. (TMK madde 289)

E- KARİNELERİN ÇIKMASI

Çocuk evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğmuş ve ana da bu arada yeniden evlenmiş olursa, ikinci evlilikteki koca baba sayılır.

Bu karine çürütülürse ilk evlilikteki koca baba sayılır.²⁰³

F- SONRADAN EVLENME

Evlilik dışında doğan çocuk, ana ve babasının birbiriyle evlenmesi hâlinde kendiliğinden evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümlere tâbi olur.²⁰⁴

Eşler, evlilik dışında doğmuş olan ortak çocuklarını, evlenme sırasında veya evlenmeden sonra, yerleşim yerlerindeki veya evlenmenin yapıldığı yerdeki nüfus memuruna bildirmek zorundadırlar.

Bildirimin yapılmamış olması, çocuğun evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümlere tâbi olmasını engellemez.

Daha önce tanıma veya babalığa hükümle soy bağı kurulmuş çocukların ana ve babası birbiriyle evlenince, nüfus memuru re'sen gerekli işlemi yapar.²⁰⁵

Medeni kanunumuzda açıkça görüldüğü gibi çocukların soylarının babalarına bağlanması konusunda ciddi şekilde İslam hukukuyla uyuşmadığını görmekteyiz. Bu durum beraberinde ciddi sorunlar getirmektedir. Oysa Modern hukukçuların çocukların soyu konusunda İslam hukukunu göz önünde bulundurmaları, hem toplum hem de hukukçular için hayati öneme haizdir.

III- GÜZEL İSİM VERİLME HAKKI

Çocuğun, İslam hukukunda sahip olduğu haklardan bir tanesi de kendisine güzel bir ismin konmasıdır.

İsmin, hayatta önemi büyüktür. İnsan hayatı boyunca o isimle çağrılır. Ahiret'te de aynı isimle çağrılacaktır. Birçok kimsenin kendi isminden utandıklarını görüyoruz. Bu utançın sebebi ise, babalarının görevlerini hakkıyla yerine getirmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu utançtan kurtulmak için mahkemeye başvurup isim değiştirenlere zaman zaman rastlanmaktadır.

²⁰³ Akıntürk, a.g.e., 332. (TMK madde 290)

²⁰⁴ Akıntürk, a.g.e., 334. (TMK madde 292)

²⁰⁵ Akıntürk, a.g.e., 334-340. (TMK madde 293)

İsmin tebliğde de önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber'in Abdullah ve Abdurrahman gibi isimleri sevmesi ve tavsiye etmesi o gün için Abdülüzza (Uzza isimli putun kulu), Abdüşşems (güneşin kulu) gibi şirki ifade eden isimlere karşı tevhidi ifade etmek istemesindedir. Yerine göre isim bir temel mesajı ifade edebilir. Resulullah (s.a.v.), müşrik olup İslam'a giren ve tevhide aykırı isim taşıyanların isimlerini tevhidi ifade eden isimlerle değiştirmiştir.

Çocuklara güzel isim koyma konusunda Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet günü şüphesiz isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyleyse isimlerinizi güzel koyunuz."*²⁰⁶

Resulullah (s.a.v.) 'in tavsiye ettiği isimler ise şunlardır: *"Allah'ın en çok hoşuna giden isimleriniz; Abdullah ve Abdurrahman'dır."*²⁰⁷ *"Peygamber isimleriyle isimleniniz."*²⁰⁸

İslam'da sadece sağ doğmuş çocuğa isim konmak değil, düşük çocuğa bile isim konacağı kabul edilmiştir. Düşük çocuğun erkek mi kız mı olduğu tespit edilmezse hem erkeğe hem kıza konabilen "Hikmet, İsmet, Rabia, Muaviye..." gibi isimler konur.²⁰⁹ Çünkü düşük çocuk dahi olsa herkes Kıyamet günü diriltilecek ve isimleriyle çağrılacaktır. Peygamberimiz (s.a.v.) de ümmetinin çokluğuyla övünecektir.²¹⁰

Çocuklar için konan kötü isimler ise Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir. *"Kıyamet gününde Allah katında isimlerin en kötüsü kişinin Melikü'l-Emlak (Meliklerin meliki, en büyük padişah) diye isimlendirilmesidir."* Tirmizi'nin rivayetinde en kötü isim olarak: Şahinşah ismi de mevcuttur.²¹¹

ÇHS'de ise çocuğa isim verilmesi konusunda 7/I maddesinde şöyle denmektedir.

Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.

Medeni Kanun'da çocuğa isim koyma konusunda şöyle denilmektedir:

²⁰⁶ Ebu Davut, Edep, 69 (4940); Abarî, a.g.e., VIII, 283.

²⁰⁷ Ebu Davut Edep, 69 (4941); Abarî, a.g.e., VIII, 284.

²⁰⁸ Ebu Davut, Edep, 69 (4942); Abarî, a.g.e., VIII, 284.

²⁰⁹ İbn Kudame, Muhammed abu Ömer, *el-Muğni*, II, 523.

²¹⁰ Heysemi, Nuruddin Ebu'l-Hasan Ali, *Mecmau'z-Zevaid*, Beyrut, 1968, III, 10-11.

²¹¹ Ebu Davut, Edep, 70 (4953); Abarî, a.g.e., VIII, 290.

Çocuğun adını ana ve babası koyar.²¹²

Görüldüğü üzere İslam, çocuğa verilecek ismin içeriğine de değinmekte, anlamsız ve kötü anlamlara gelen isimlerin çocuklara verilmesini yasaklarken ÇHS “Çocuk bir isim hakkına sahip olacaktır.” ve TMK “Çocuğun adını ana ve babası koyar.” İfadeleriyle yetinip ismin içeriğine ve anlamına değinmemiştir.

IV- SÜT EMME HAKKI (RAD’A)

Emzirme meselesinin Kur’an-ı Kerim’de yer alması, İslam hukuk literatüründe “er-Rad’a” olarak çeşitli izahlara mazhar kılınması, anne sütünün ehemmiyetine dikkatimizi çekmektedir. Günümüz tıbbında da bunun önemine vurgu yapılmakta, özellikle ilk altı ay için bebeği anne sütüyle beslemeyi teşvik edici kampanyalar yürütülmektedir. Hatta anne sütünün bilinenin dışında da birçok yararı olduğuna inanılmaktadır.²¹³

İslam fukahası annenin diyaneten süt emzirmekle görevli olduğu (farz) üzerinde ittifak etmişlerdir. Böylelikle çocuğun hayatı korunmak istenmiştir. Kadının süt emen çocuğun babası ile evli olması ile ondan boşanmış ve iddetinin sona ermiş olması arasında fark yoktur. Fakat yargı yolu ile süt emzirmekle görevli olup olmadığı hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Hakim süt emzirmek için anneyi mecbur tutar mı tutamaz mı konusunda fukahanın görüşleri farklıdır.²¹⁴

Malikiler yargı yolu ile bunun vacip olduğu görüşündedirler. O bakımdan anne süt emzirmeye mecbur tutulur. Cumhur ise bunun mendup olduğu ve bunun için annenin mecbur edilmeyeceği, zaruret olması hali dışında süt vermekten imtina edebileceği görüşündedirler. Küçüğün süt emzirilmesi sorumluluğu sadece babaya aittir. Ona süt vermesi için annesini mecbur tutamaz. Bu görüş ayrılığının kaynağı yüce Allah’ın şu buyruğundan maksadın anlaşılma keyfiyetidir. “*Anneler, çocuklarını -emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için- tam iki yıl emzirirler. Onların uygun biçimde yiyeceğini ve giyeceğini sağlamak, çocuğun babasına aittir. Herkes ancak gücü ölçüsünde bir şeyle yükümlü tutulur. Ne anne çocuğu yüzünden, ne de çocuğun ait olduğu baba, çocuğu yüzünden zarara sokulsun. Mirasçının da aynı şeyi yapması gerekir. Eğer (ana-*

²¹² Akıntürk, a.g.e., 410. (TMK madde 339).

²¹³ Spock, Benjamin, *Bir Çocuk Bekliyorum*, (Çev. Zühal Avcı), Bilgi Yay., Ankara, 1972, 73.

²¹⁴ Zühayli, a.g.e., X, 29.

*baba), anlaşılıp, danışarak (çocuğu) süttten kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (sütannesini tutup) emzirtmek isterseniz, verdiğiniz (ücret)i güzelce verdikten sonra yine üzerinize bir günah yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah, yaptığımız her şeyi görmektedir."*²¹⁵

"Fukaha üç durumda mahkeme yoluyla annenin süt emzirmekle görevli olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Söz konusu haller şunlardır:

1) Çocuğun, annesinin memesinden başkasından süt emmeyi kabul etmemesi durumunda anneye çocuğunu emzirmesi vacip olur.

2) Ondan başka süt verecek kimsenin bulunmaması halinde de çocuğun hayatını korumak için anne çocuğunu emzirmeye mecbur tutulur.

3) Babanın bulunmaması halinde yine anne çocuğunu emzirmek zorundadır. Çünkü artık çocuk ona aittir. Yahut basının da çocuğunun da süttanne tutacak güçleri yoksa o takdirde çocuğun ölmemesi için annesinin onu emzirmesi vacip olur.

Şafî mezhebine göre annenin doğumun akabinde gelen süttü (ağız) emzirmesini vacip kabul ederler. Çünkü çocuk çoğunlukla o süttü almadan yaşayamaz ve bunun dışındaki süttler de onun yerini tutamaz.

Bu durumların dışında anne süt emzirmek istemeyecek olursa babanın bir süttanneyi ücretle tutması gerekir. Çocuğun hayatını korumak için bu yapılır."²¹⁶

Çocuğu emzirmek; onu yaşatmak bakımından vaciptir. Bu hususta Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "*Anneler çocuklarını emzirirler.*"²¹⁷ Yani, emzirsinler, Radânın hükmü süttün azı ile de (İmam Şafî) çoğu ile de meydana gelir: Zira Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "*Sizi emziren sütt analarınız, sütt kız kardeşlerinizle evlenmeniz size haram kılındı.*"²¹⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: "*Soyca haram olanlar, süttten de haram olurlar.*"²¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) yine buyurdu ki; "*Sütt emmek eti oluşturan ve kemiği de yerine getiren emmektir.*"²²⁰ Bu az bir süttü emmekle de olur. Çünkü sütt çocuğun midesine varınca; eti oluşturur ve kemiği de yerine getirir. Bu hüküm çocuğun sütt emme çağı olan otuz ay içerisinde (Ebû Yûsuf, İmam Muhammed) sütt emdiği zaman sabit olur: İmameyn bu müddetin iki sene olduğunu söylemişler ve

²¹⁵ Zühayli, a.g.e., X, 29-30; el-Bakara, 2/233.

²¹⁶ Zühayli, a.g.e., X, 31.

²¹⁷ el-Bakara, 2/233.

²¹⁸ en-Nisa, 4/23.

²¹⁹ Ebu Davut, Nikah, 5 (2055); Abarî, a.g.e., IV, 158.

²²⁰ Ebu Davut, Nikah, 11 (2062); Abarî, a.g.e., IV, 167.

delil olarak da şu âyet-i kerîmeleri ileri sürmüşlerdir: "Anneler çocuklarını iki bütün yıl emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamam yaptırmak isteyenler içindir."²²¹ "Onun (rahimde) taşınması ve süttten kesilmesi otuz ay sürer."²²² Çocuğun ana rahminde kalmasının en az müddeti altı aydır. Süttten kesmek için geride iki sene kalır. Ebû Hanîfe'nin bu mes'eledeki görüşünün dayanağı ikinci âyet-i kerîmedir. Bu âyet-i kerîmede Allah (c.c.) hamilelik ile emzirme müddetini otuz aya bağlamıştır. Bu, her birinin ayrı ayrı müddetidir. Meselâ bir adam bir köle ile bir cariyeyi bir ay vâde ile birine satarsa, bu bir ay köle ile cariyeden her biri için ayrı bir vâde olur. Aynı şekilde bir adam bir başkasına aynı akidle belli bir vâdeye kadar bir malı satar, bir malı da kiraya verirse; bu vâde o mallardan her birisi için ayrı bir vâde olur. Bundan da anlaşılıyor ki, âyet-i kerîme otuz ayın hamilelik ile süt emmek için ayrı ayrı birer süre olmasını gerektirmektedir. Âyet-i kerîme gereğince hamilelik bunun dışına çıkınca, geride emzirme müddeti kalmaktadır.²²³

Birinci âyet-i kerîme²²⁴ emzirme ücretinin istihkakı mânasında anlaşılmalıdır ki, kesin olarak üç talâkla boşanmış olan kadın iki seneden sonra emzirme ücretini talep etme hakkına sahip olmasın. İki seneden sonra ücret söz konusu olmasın diye birinci âyet-i kerîme ile amel ettik. Otuz aya kadar emzirmenin haramlığı hususunda da ikinci âyet-i kerîme²²⁵ ile amel ettik. Her ikisinde de ihtiyatı ele aldık. Ya da şöyle diyebiliriz; âyet-i kerîmede geçen 'hami' kelimesiyle emzirme müddeti içinde çocuğun omuzda ve kucakta taşınmasıdır. Çünkü hamilelik müddetinin otuz ay olarak takdir edilmediği hususunda icmâ oluşmuştur.²²⁶

Otuz aylık olduktan sonra çocuğun emdiği süt mahremiyet oluşturmaz. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Süttten kestikten sonra süt emmenin hükmü yoktur.*" Otuz aylık olduktan sonra çocuğun süt emmesinin mubah olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır. Süt mahremiyeti oluşturan emme, -çocuk süttten kesilmiş olsa da olmasa da- süt emme müddeti zarfında vuku bulan emmedir. Ebû Hanife'den de rivayet edilen bir görüşe göre; Hassâf dedi ki; 'çocuk süttten kesilmekle süte ihtiyacı kalmamış ve sonra otuz ayını doldurmadan yine süt emerse, süt mahremiyeti oluşmaz.

²²¹ el-Bakara, 2/233.

²²² el-Ahkaf, 46/15.

²²³ el- Mavsilî, a.g.e., III, 97-98.

²²⁴ el-Bakara: 2/233.

²²⁵ el-Ahkaf, 46/15.

²²⁶ el- Mavsilî, a.g.e., III, 97-98.

Ama süttten kesildikten sonra süte ihtiyacı kalmış ise ve otuz ayını doldurmadan yine süt emerse, süt mahremiyeti oluşur.²²⁷

Daha evvel rivayet ettiğimiz hadis-i şerifte de beyan buyurulduğu gibi, soyca birbirine haram olanlar süt bakımından da haram olurlar. Ancak bu hükme aykırı olarak bir kimse oğlunun süt kız kardeşi ile ve yine kız kardeşinin sütannesi ile evlenebilir: Bir kimse oğlunun anasıyla cinsî münasebette bulununca, o kadının kızları da soy bağı sebebiyle kendisine haram olurlar. Ama oğlunun sütünü emdiği bir kadının kızları süt bağı sebebiyle bu erkeğe haram olmazlar. Çünkü kendisi bu kızların annesiyle cinsî münasebette bulunmuş değildir.²²⁸

Bir kadın bir kız çocuğu emzirdiği zaman bu kız; kadının kocasına, kocasının baba ve ecdadına ve kocasının oğullarına haram olur. Emziren kadın emen çocuğun annesi olur. O kadının doğmuş ve doğacak çocukları da ondan süt emenin erkek ve kız kardeşleri olurlar. Dolayısıyla sütannesinin çocuklarıyla, torunlarıyla ve her ne kadar aşağıya doğru inseler de torunlarının çocuklarıyla evlenmesi caiz olmaz. Sütannesinin babaları onun ana tarafından dedeleri; anaları da onun ana tarafından nineleri olurlar. Erkek kardeşleri onun dayıları, kız kardeşleri onun teyzeleri olurlar. Emziren kadının sütüne kaynak teşkil eden kocası, emzirdiği çocuğun babası olur. Bunun çocukları onun kardeşleri olurlar. Baba ve anaları da, baba tarafından onun dede ve nineleri olurlar. Bunun erkek kardeşleri onun amcaları; kız kardeşleri ise onun halaları olurlar. Nesepte olduğu gibi, bunlardan her hangi biriyle evlenmesi helâl olmaz. Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Âişe (r.a.) anamıza şöyle buyurmuştur: "*Eflah senin yanına girsin; çünkü o senin süt amcandır.*"²²⁹

Yukarıda İslam hukukunda süt emmenin süresine ve doğurduğu sonuçlarına kısaca değindik. Böylesi düzenlemelere modern hukukta rastlamak mümkün değildir. Bu yüzden süt emme konusunda İslam hukukunda mevcut kurallar ışığında yasal düzenlemelerin de yapılması kaçınılmaz bir durumdur. Zira İslam'a göre bir anneden süt emen iki kişinin büyüdüklerinde evlenmeleri yasak olmasına karşın, modern hukukta böyle bir yasağın bulunmaması düşündürücü olduğu kadar, aynı zamanda birçok tehlikeyi de beraberinde getirir. Bilimsel açıdan incelenirse süt emen kişilerin evlenmelerindeki sakınca anlaşılacaktır.

²²⁷ el- Mavsilî, a.g.e., III, 99.

²²⁸ el- Mavsilî, a.g.e., III, 99.

²²⁹ Ebu Davut, Nikah, 8 (2057); Abarî, a.g.e., IV, 161.

Kadının hak ve görevleri açıklandığında, Çocuk emzirme ve ev süpürme ile dahi görevli olmadığı söylenir. Peki sütannelerin hem kendi çocuklarını, hem de başkalarının emzirmeleri nasıl mümkün olacaktır? Meselenin esasını anlamak için, Bakara sûresindeki konuyla ilgili âyet-i kerimenin mealine bir göz atalım: "Anneler çocuklarını emzirmeyi tamamlamak isteyenler için iki bütün yıl emzirirler. Evlât kendisine ait olan babaya da, emzirenlerin yiyecekleri, giyecekleri uygun ölçüde bir borçtur. Gerçi herkes gücüne göre sorumlu tutulur. Ne bir anaya yavrusu ile, ne de bir babaya yavrusu ile zarar verilmemelidir. Vârise düşen de aynı borçtur. Eğer baba ve ana karşılıklı rıza ve müşavere ile çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine bir günah yoktur. Eğer çocuklarınızı başkasına emzirtmek isterseniz, vereceğinizi güzel güzel verdikten sonra yine size günah yoktur. Allah'tan da korkun ve bilin ki, Allah ne yaparsanız görür, basir'dir."²³⁰ Bu âyet, emzirme ile alâkalı olarak bir çok hüküm ihtiva eder:

a. Emzirmenin en uzun müddeti iki yıldır. Ondan sonraki emzirme ile süt akrabalığı oluşmaz.

b. Hâmileliğin en az süresi altı aydır. (Çünkü bir başka âyette de "*Gebelik ve sütten ayırma otuz aydır*" buyruluyor²³¹. Emzirme süresi olan yirmi dört ayı bundan çıktığımızda altı ay kalır.)

c. Çocuk babaya nisbet edilir.

d. Emzirme ücreti babanın üzerinedir. Demek ki, anne, çocuğu baba adına emzirir, yani emzirme zorunluluğu yoktur.

e. Baba bu konuda anneye baskı yapamayacağı gibi, anne de babanın çâresiz kalması halinde ona kazan kaldıramaz.

f. Babanın ölmesi halinde varisleri, onun çocuğunu emzirene karşı aynı nafaka borcu ile mükelleftirler.

g. Anne çocuğunu emzirmek isterse, baba onu ayırıp süt anneye vermez.

h. İki yıldan önce de çocuk, anne babanın karşılıklı anlaşma ve kararları ile sütten kesilebilir. Yani emzirmenin zorunlu en az süresi yoktur. Daha bir çok ahkâm ve faydalı bilgi, bu ilginç üslup ve muhtevalı âyet-i kerimeden çıkarılmıştır. Hanefiler derler ki: Bir başka âyette de: "*Eğer zorlanırsanız onu bir başkası emzirir, eğer sizin için*

²³⁰ el-Bakara, 2/233.

²³¹ el-Ahkaf, 46/15.

emzirirlerse, emzirenlerin ücretlerini verin"²³² buyrulduğuna göre, annelerin emzirme zorunluluğu yoktur.²³³

Modern hukukta çocuğun süt emmesi konusunda bir kanuni düzenlemeye gidilmemiştir. Böylesi önemli bir konunun modern hukukta işlenmemesi büyük bir eksikliklerdir.

V- HELAL RIZIK HAKKI

Çocuk lehine olarak "hak" kelimesiyle ifade edilen hususlardan biri de onun rızıklandırma/helal yollardan beslenmesidir.

Kur'an-ı Kerim'de helal rızıkla ilgili birçok ayet-i kerime mevcuttur. Onlardan bazıları şunlardır: *Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyecek, eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin.*²³⁴; *Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır.*²³⁵; *Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, Allah'ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyecek, O'nun nimetine şükredin.*²³⁶ *Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiyecek, bunda aşırı gitmeyin ki gazabımı hak etmeyesiniz. Gazabımı hak eden kimse muhakkak mahvolur.*²³⁷

Hadis-i şerif'te ise helal rızık konusunda şöyle buyrulur; *Çocuğun baba üzerindeki haklarından biri de onu yalnızca temiz şeyle rızıklandırmasıdır.*²³⁸ Rızık içerisinde her çeşit maddi ihtiyaçlar girer: Yiyecek, içecek, giyecek, mesken, ilaç vb. Bunlara kısaca nafaka da denmektedir. Nafaka baba üzerine bir vecibedir. Hadis, nafakanın maddeten ve manen temiz olması gereğini nazara vermektedir.²³⁹

²³² et-Talak, 65/6.

²³³ <http://www.mumsema.com/eslere-tavsiyeler/5614-annenin-cocugunu-emzirme-zorunlulugu.html>
15.01.2011

²³⁴ el-Bakara, 2/172.

²³⁵ el-Bakara, 2/267.

²³⁶ en-Nahl, 16/114.

²³⁷ Ta-ha, 20/81.

²³⁸ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 178; Suyuti, *el-Fethu'l-Kebir*, II, 74.

²³⁹ Canan, a.g.e., 178.

VI- GÜZEL TERBİYE EDİLME HAKKI (HİDANE)

Hidane; bağına basmak, besleyip terbiye etmek, çocuğu kucağa almak anlamlarına gelen ha-da-ne kelimesinin mastarıdır.

1. Bir şeyi, kadının çocuğunu bir tarafından taşıması gibi, yanına koymak.
2. Çocuğunu terbiye etmek manasında kullanılır.

El-Hâdînü veya el-Hâdînetü çocuğun muhafazası ve terbiyesi için tayin edilen kimsedir. Cemisi "Huddan"dır.²⁴⁰

Hıdâne ıstılahta ise hıdâne hakkına sahip olan kimsenin çocuğu terbiye etmesidir.²⁴¹

Kur'an-ı Kerim'de çocuğun bakımıyla ilgili şu Ayet-i Kerime dikkatlerimizi çekiyor: Çocuğun bakımını üzerine alan kadın, bu çocuğun babasının karısı veya iddet beklemekte olan karısı değilse, ona ücret ödenmesi gerekir. Bu masraflar, çocuğun malı varsa bundan, yoksa babası tarafından, babası yoksulsa, nafakası üzerine düşen kimse tarafından karşılanır.²⁴²

Şafiî fakihlerinden er-Remlî de (v. 1004/1600) söyle tarif etmiştir: "Kendi işlerinde müstakil olmayan kimseyi muhafaza etmek, onu uygun şekilde terbiye etmek ve ona zarar veren şeylerden korunmaktır."²⁴³

Ömer Nasuhi Bilmen ise hidaneyi söyle tarif eder: "Çocuğu salâhiyettar olan kimsenin muayyen müddeti içinde imsak ve terbiye etmesidir."²⁴⁴

Hidane'nin bir diğer ıstilahî manası da şudur: Küçük çocuğun bakımını yapıp onu beslemek, korumak, terbiye etmek ve temyiz yaşına getirmektir. Temyiz yaşından buluş çağına kadar çocuğa bakana kefalet verilir. Çünkü temyiz yaşından sonra çocuk, bakıcısının veya annesinin kucağında olmaz.²⁴⁵

²⁴⁰ İbn Manzur, Ebü'l-Fazl İbn Mükerrrem Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari er-Rüveyfî el-İfriki el-Mısri (V. 711/1311), *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1968/1388, XIII, 122, 123; Firuzabadî, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed (V. 817/1415), *Tertibu'l-Kamusi'l-Muhit*, Mısır, 1971, I, 662.

²⁴¹ İbn Abidin, Muhammed b. Emin, *Haşiyetü Reddi'l-Muhtar Ala'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu Tenvirî'l-Ebsar*, 2. Bsk., Mısır, 1966/1383, III, 555.

²⁴² et-Tâlâk, 65/6.

²⁴³ er-Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbas, *Nihayetu'l-Muhtac ilâ Şerhi'l-Minhac*, Mısır, 1967/1386, VII, 225.

²⁴⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1967, II, 396.

²⁴⁵ el-Hin, Mustafa, el-Buğa, Mustafa, eş-Şorbecî Ali, *Büyük Şafiî Fıkhu (el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam eş-Şafiî)*, (Çev. Ali Arslan), Arslan Yay., İstanbul, 1994, II, 253.

İslam dininde, çocukların doğum hatta doğum öncesi dönemden itibaren korunup gözetilmesi, akli ve bedeni gelişmesini sağlayıcı gerekli eğitimin verilmesine, bu akli ve bedeni gelişimine paralel olarak ileriki yıllarda temel bilgilerin verilerek belli bir mesleğe yöneltmesi ve sonuçta kendine ve topluma yararlı bir insan olarak yetiştirilmesine büyük önem verilmiştir. Çocuğun bu şekilde yetişmesi öncelikli olarak anne-babaya nihai olarak ise topluma düşen önemli bir dini, hukuki ve ahlâki bir görevdir. Aile içinde evlilik birliğinin devam ettiği sırada, çocuğun bakımı, korunup gözetilmesi, yetiştirilmesi anne ve babanın ortak sorumluluğundadır ve bu onların asli ve en tabî görevleri arasında yer alır. Bu meyanda da evlilik devam ederken bu konunun anne baba arasında bir anlaşmazlık konusu olması ender rastlanan durumlardır. Çocukların bakım ve terbiyesi, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi halinde ayrı bir önem kazanmakta, bu görevlerin kim tarafından, hangi usul ve kaideler dâhilinde yerine getirileceği aile hukukunu yakından ilgilendiren konu olarak gündeme gelmektedir.²⁴⁶

Hidane müessesesi ilk olarak Hz. Peygamber döneminde uygulanmıştır. Kocasını ile aralarındaki evlilik birliği sona eren davacı bir anne, Hz. Peygambere gelerek, kocasıyla arasındaki evliliğin son bulduğunu fakat davalı babanın, dokuz ay karnında taşıdığı, kucağıyla sarıp sarmaladığı, göğsüyle emzirip beslediği yavrusunu zorla elinden almak istediğini belirterek, adeta fiili bir delil olarak da elinden tutup getirdiği küçük çocuğunu Hz. Peygamber'e gösterir. Neticede Hz. Peygamber ikinci bir evlilik yapmadıkça, çocuğa bakıp onu gözetmeyi kendisinin daha layık olduğunu bildirir ve böylece çocuk annenin gözetiminde kalır.²⁴⁷

Buradaki olayda Hz. Peygamber, çocuğun menfaati bakımından onun bakım ve gözetiminin davacı anneye verilmesini uygun görerek anneye vermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, bu kararının devamlılığını da annenin ikinci evliliği yapma şartına bağlamıştır. Çünkü anne ikinci evliliğini yaparsa, mevcut olan şartlar çocuk aleyhine değişebilir.

İslâm Hukuku bu müesseseyi tanzim ederken hem çocuğun hem de toplumun menfaatlerini göz önünde bulundurmuştur. Kanaatimize göre, ailenin dağılmasıyla

²⁴⁶ Engin, Gülsüm, *İslam Hukuku Açısından Çocuğun Bakımı Ve Yetiştirilmesinde Kadının Hak ve Sorumlulukları*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi S.B.E. Adana, 2007, 70.

²⁴⁷ Cemal, İbrahim, *Müslüman Kadının Fıkıh Kitabı*, (Çev. Beşir Ergünsoy), Risale Yay., İstanbul 1986, 433; Ebû Dâvûd, Talak, 35 (2273); Abarî, a.g.e., IV, 365; Erbay a.g.e., 149.

çocuğun mağduriyetini önlemek, onun ihtiyaç duyduğu sevgi, şefkat, korunma ve ilgiyi sağlamak çocuğun menfaati için gereklidir. Onu bu duygulardan mahrum etmemek gerekir. Bizce toplum menfaati ise şöyle gerçekleşecektir; duygusal anlamda ihtiyaçları sağlanan çocuk birbirlerinden ayrı da olsa bir anne baba tarafından korunup kollanarak sağlıklı bir birey olarak toplum hayatına atılacaktır. Böylece toplum da sağlam karakterli bireylerden oluşacaktır. Son olarak şunu söyleyebiliriz ki; hidanenin meşruiyetindeki hikmet, küçük çocukların bakımı, korunması ve terbiye edilmesiyle ilgili mesuliyetleri tanzim etmektir. Zira eşler bazen birbirlerinden ayrılırlar, aralarında ihtilafa düşerler veya fakirlikleri sebebiyle çocuklarını gereği gibi yetiştiremeyebilirler. Eşler ayrılıncaya, ihtilafları sona erinceye ya da fakirlikten kurtuluncaya kadar çocuklarıyla ilgilenmezlerse, bu çocuklara yapılan büyük bir haksızlık olur. Bu durum çocukları helake sürükler. Bu yüzden de anne babanın çocuklarıyla ilgili olarak mesuliyetlerini belirlemek, kaide ve kuralları koymak gerekli olmuştur.²⁴⁸

A- ANNENİN ÖLMESİ DURUMUNDA ÇOCUĞUN BAKIM VE TERBİYESİNİ (HİDÂNE) ÜSTLENECEK KADINLAR ARASINDA ÖNCELİK DERECESİ

İslâm Hukuku'nda çocukların belli bir yaşa kadar bakımı ve terbiye sorumluluğu anne veya onu yerini tutabilecek bir kadın akrabaya verilmiştir. Eğer şartlara uygun bir kadın olmazsa bu sorumluluk erkeklere geçer. Çocukların bakım ve terbiyesiyle ilgili masraflarının karşılanması ise babaya aittir. Çocuğun bakım ve terbiyesinde kadınların erkeklere tercih edilmesindeki hikmet, kadınların erkeklere göre daha şefkatli, merhametli ve sabırlı olmalarıdır. Çünkü esas olarak bir insanın bilhassa da çocuğun bakım ve yetiştirilmesi en basta sabrı gerektiren bir husustur.²⁴⁹

“İmam Malik'ten gelen bir rivayete ve ibn Ebî Leyla ile diğer bazı fukahaya göre hidane küçük çocuk için bir haktır. Çünkü küçük çocuk, kendine bakma, işlerini görme gücüne sahip değildir. Ayrıca bir eğiticiye de muhtaçtır. Çocuğun bu ihtiyaçlarını karşılayacak, terbiyesini ve eğitimini gerçekleştirip onun sağlıklı bir şahsiyet olarak ayakta durmasını sağlayacak kişi ise onun annesidir. Bu bakımdan anne, oğlu ya da

²⁴⁸ el-Hin, a.g.e., II, 253; Dönmez, İbrahim Kâfi, *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İfav Yay., İstanbul, 1997, II, 239, 241; Erbay, a.g.e., 148.

²⁴⁹ el-Hin, a.g.e., 254; Baktır, *Çocuk Terbiyesi*, 62; Dönmez, a.g.e., 240; Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, Yediveren Yay., Konya, 2002, 34-35.

kızının hidânesini kabul etmeye şer'an mecburdur. Çünkü erkek kadın kadar bunları gerçekleştirmeye güç yetiremez. Onun fitratı buna uygun değildir. Aynı şekilde erkek başka bir kadınla evlense, hiçbir üvey anne -istisnalar dışında- çocuğa, öz annesinin vereceği şeyleri veremez. Üvey annesinden eğitim almış bir çocuk, öncelikle de her canlının muhtaç olduğu sevgi ve şefkati göremezse asi bir insan olur ve sağlam bir şahsiyete sahip olmak için gerekli koşullardan mahrum olduğu için de kişiliğini kaybedebilir.”²⁵⁰

Bir kısım fukahaya göre, hidane hakkı anneye aittir. Dolayısıyla bunu yapmak istemediği zaman, buna zorlanamaz. Bu görüş, Ebu Hanife, İmam Şafî, Ahmed b. Hanbel ve İmam Servî'ye nisbet edilir. Bir rivayete göre de İmam Malik de bu görüştedir. Bu görüşte olanlara göre, bu salahiyyette annenin bu işi yapmaktan aciz olma ihtimali göz önünde tutulmalıdır. Eğer anne bundan kaçınırsa hamileliği ya da başka bir mazereti olduğu içindir. Yoksa anne, şefkat ve merhametinden dolayı muhakkak çocuğunu terbiye etmek ister. Ancak; yine de çocuğun hidanesi için bir başka akraba bulunamazsa, babanın maddi imkânı da yetersiz ise anne, bütün fukahanın ittifakı ile çocuğun bakım ve terbiyesini üstlenmek zorundadır. Bu durumda anne, üzerine vacip olan bu işi yaptığı için ücret de alamaz.²⁵¹

“Çocuğun annesi bulunmaz, herhangi bir sebeple çocuğun terbiye hakkını kaybederse veya anne ölmüşse, hidâne hakkı sırasıyla annenin diğer yakını olan kadınlara geçer. Şayet hiç kadın kalmazsa, o zaman “asabe” denilen erkek akrabalara, daha sonra da “zevi'l-erhâm” ismi verilen kadın cihetinden olan erkek akrabalara intikal eder. Takip edilecek sırada bazı ihtilaflar olmasına rağmen, bu kişileri şu şekilde sıralayabiliriz.

1- Kadınlar

a) Annenin annesi, annenin anneannesi, bunların da bulunmamaları halinde babanın anne ve babaannenin annesi. Burada çocuğun anneannesinin babaannesinden önce gelmesinin sebebi, annesinin ona karşı hissettiği duyguları, anneannesinin de taşıma ihtimalinin fazla olmasıdır.

²⁵⁰ Cemal, a.g.e., 431-432; Baktır, a.g.e., 65.

²⁵¹ İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdulvahid, *Şerh-u Fethi'l-Kadîr*, Bulak 1316, III, 314; Zeyleî, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-Hakâyk*, Mısır 1313, III, 47; İbn Abidin, a.g.e., III, 560; Dönmez, *Yaşayış Ansiklopedisi*, 240.

b) Anne baba bir kız kardeş, bulunmaması halinde anne bir kız kardeş, bununda bulunmaması veya aranan şartları taşımaması halinde başka bir kız kardeş, sonra anne baba bir kız kardeşin kızı, sonra anne bir kız kardeşin kızı, sonra baba bir kız kardeşin kızı.

c) Daha sonra anne-baba bir teyzeler, sonra anne bir teyze, sonra baba bir teyze, sonra baba bir kız kardeş kızı.

d) Bütün bunlardan sonra hidane hakkı annenin anne-baba bir erkek kardeş kızına intikal eder. Sonra anne bir erkek kardeş kızı, sonra başka bir erkek kardeş kızı.

e) Daha sonra halalara intikal eder.²⁵²

2- Asabeler

Yukarıda maddeler halinde sıraladığımız kadınlarda hiç birisi bulunmadığı zaman hidane hakkı erkeklere intikal eder. Asabe yönünden en yakın olan, hidaneye hak kazanır. Asabeler de hidaneye sahip olmada aşağıdaki sırayı takip ederler:

a) Baba ve dede.

b) Erkek kardeşler: Anne-baba bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeş.

c) Erkek kardeşin oğulları: Anne-baba bir erkek kardeşin oğlu, baba bir erkek kardeşin oğlu.

d) Amcalar: Anne-baba bir amca, baba bir amca.

e) Amcaoğulları: Anne-baba bir amcanın oğlu, baba bir amcanın oğlu.

Amcaoğullarına sadece erkekler verilir. Nikah caiz olduğu için kız çocuklar verilmez.

f) Babanın amcaları: Babanın anne-baba bir amcası, babanın baba bir amcası.

g) Dedenin amcaları: Dedenin anne-baba bir amcası, dedenin baba bir amcası.

3- Zevi'l-Erhâm

Çocuğun yukarıda saydığımız asabelerinden de birisi bulunamazsa ya da bulunurda hidâne için gerekli şartları taşımazsa, hidane hakkı zevi'l-erhâma geçer.

Onlar da sırayla şu şekilde sıralanır:

a) Annenin babası.

²⁵² Halebî, a.g.e., 588; Yıldırım, a.g.e., III, 125; Baktır, Mustafa, *İslâm Hukukunda Hidâne*, Aksiseda Matbaası, İstanbul 1986, 273- 274; Erbay, a.g.e., 151; Baktır, Çocuk Terbiyesi, 63.

- b) Anne bir erkek kardeş ve onun oğulları.
- c) Anne bir amca.
- d) Anne-baba bir dayı.
- e) Baba bir dayı.
- f) Anne bir dayı.²⁵³

Çocuğun öz annesi de olsa, çocuğun bakım ve terbiyesini üzerine alan kimsenin bazı şartları taşıması gerekir. Bu Sart ve özelliklerde bir eksiklik olduğunda, çocuğun yetiştirilmesinin en iyi şekilde gerçekleştirilmesi bakımından hidane yetkisi o kişiden alınır ve bir sonraki sırada yer alan kişiye verilir.²⁵⁴

B- HİDÂNEYİ ÜSTLENECEK KADINLARDA VE ERKEKLERDE ARANACAK ÖZELLİKLER

a- Müslüman olmak: Bakım ve gözetime muhtaç olan çocuğun anne veya babasından biri müslüman olursa, çocuk da hükmen müslüman kabul edilir. Bu yüzden de kafir olan anne veya baba çocuğun bakım ve gözetimini üstlenemez. Çünkü hidane'de velayet manası vardır; kafir ise bir müslümanın velisi olamaz. Zira kâfir olan veli, çocuğu dininden uzaklaştırabilir. Fakat bakım ve gözetime muhtaç olan çocuk, hükmen kâfir olursa herhangi bir müslüman veya kâfir onun bakım ve gözetimini üstlenebilir.²⁵⁵ Hidaneyi üstlenecek kişinin müslüman olma şartı Şafiî ve Hanbelîlere göreler.²⁵⁶

b- Hürriyeti İslâm Hukuku'nda hak ve sorumluluk müesseselerinin ferdi olarak ilzam edilebilmesi için hürriyet temel bir Sart olarak kabul edilmiştir. Bu Sart konumuz bakımından şöyle değerlendirilebilir: Hidane hak ve sorumluluğunu üstlenen kişinin görevini ifa edebilmesi için kendi serbest iradesiyle hareket etmesi gerekir. Aksi takdirde bu kişi, ne hakkını kullanabilir ne de sorumluluğunu yerine getirebilir. Binaenaleyh böyle bir şahıs çocuğun annesi de olsa çocuğun bakım ve yetiştirilmesi görevi kendisine verilmeyecektir. Ayrıca cariye ve ümmüveled, hür olan çocukları üzerinde hıdâne hakkına sahip olamazlar. Çünkü hıdâne bir nevi velâyettir ve bu kişiler

²⁵³ el-Fetâvâ'l-Hindiyye, Bulak 1310, I, 542; Baktır, Hidane, 274-275; Baktır, *Çocuk Terbiyesi*, 63-64.

²⁵⁴ el-Hin, a.g.e., 257.

²⁵⁵ el-Hin, a.g.e., 257.

²⁵⁶ Zühayli, a.g.e., X, 54.

efendilerinin işleriyle meşgul oldukları için velâyete ehil değillerdir. Cariye ve ümmüveled, azad edildiklerinde tam bir velayete sahip oldukları için hıdâne hakkını kazanırlar.²⁵⁷

c- Baliğ olmak: Mümeyyiz olsa dahi küçüğün hidane hakkı yoktur. Çünkü böyle birisi bizzat kendisinin işlerine gereken riayeti göstermekten acizdir.²⁵⁸

d- Akıl: Akıl hastalarının, bizzat kendileri himaye ve gözetime muhtaç oldukları için, çocukların bakım ve gözetimiyle sorumlu tutulmaları söz konusu değildir.

e- Kudret: Hıdâne hakkını üstlenecek kişi, çocuğun bakım, gözetim ve terbiyesinin gerektirdiği bütün sorumlulukları yerine getirebilecek kudrete sahip olmalıdır. Buna göre de o kişinin hasta olmaması, körlük ve sağırlık gibi devamlı bir sağlık engelinin bulunmaması gerekir. Aksi takdirde bu durumdaki kişi yukarıdaki şıklarda olduğu gibi hıdâne hakkını kaybeder.

f- Güvenilir ve emin kişi olmak: Hıdâne hak ve sorumluluğunu üstlenen kişi, çocuğun can güvenliğinin sağlanması, menfaatlerinin korunması, ahlâki bütünlüğü ve dini terbiyesinin temini bakımından tam güvenilir, emin biri olmalıdır. Bu nedenle günah işlemekten çekinmeyen, insan haklarını çiğneyen, kanun kurallarına uymayan biri emin ve güvenilir biri sayılamaz. Böyle olduğu için de o kişiye küçük bir çocuğun bakım ve terbiye sorumluluğu verilemez. Şafii mezhebine göre; iffet sahibi olmayan ve namaz kılmayan kimseler çocuğu terbiye edemezler.²⁵⁹

Medeni Kanunda yer alan hükümler ise şu şekildedir:

Kanun velayet hakkını kural olarak anne ve babanın ikisine birden ortaklaşa tanımış, böylece bu bakımdan da kadın-erkek eşitliği ilkesine uymuştur. Bu durum, TMK madde 335 ve 336'daki düzenlemelerden kesinlikle anlaşılmaktadır. Nitekim m.335/I'e göre, "ergin olmayan çocuk ana ve babasının velayeti altındadır." 336'ncı maddede ise şöyle denilmiştir: "evlilik devam ettiği sürece ana ve baba, velayeti birlikte kullanırlar."²⁶⁰

Ana ve babadan biri ölür veya gaipliğine karar verilir yahut ta velayet hakkını kullanamayacak duruma düşerse, örneğin kısıtlanırsa, velayet hakkı tek başına diğerine ait olur. Aynı şekilde, çocuk boşanma kararında taraflardan hangisine bırakılmışsa,

²⁵⁷ Tahâvî, Ahmed b. Muhammed, *Muhtasar*, Mısır, 1370, 226; İbnü'l-Hümmam, a.g.e., III, 314; Baktır, *Hıdâne*, 265; Baktır, *Çocuk Terbiyesi*, 65.

²⁵⁸ Zühayli, a.g.e., X, 53.

²⁵⁹ Erbay, a.g.e., 152-153; Baktır, *Çocuk Terbiyesi*, 65-66; Baktır, *Hıdâne*, 265-267.

²⁶⁰ Akıntürk, a.g.e., 408.

sadece o taraf tek başına velayet hakkına sahip olur. Diğerinin velayet hakkı sona erer. Ancak, velayet hakkı boşanma kararıyla kendisine verilmiş olan taraf ölürse, çocuğun velayeti diğer tarafa ait olur. Zira boşanmada velayetin mahkemece taraflardan birine verilmesi, önlem mahiyetinde bir karar olup, velayetin diğer taraftan alınması demek değildir.²⁶¹

Öte yandan, ana ve babadan birinin ortaya çıkan fiili imkânsızlık dolayısıyla velayet hakkını kullanamayacak durumda olması halinde de, diğerinin tel başına bu hakkı kullanabileceği kabul edilmelidir. Nitekim Yargıtay'ın görüşü de bu yöndedir. Gerçekten Yüksek Mahkeme bir kararında, babanın askerde bulunması halinde, velayet hakkını ananın tek başına kullanabileceğini kabul etmiştir.²⁶²

4 Ekim 1926 tarihinden beri yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu, hıdâne meselesinde birçok yönden İslâm hukuku ile farklılıklar arz etmektedir. Medeni kanunda İslâm hukuku'ndaki gibi müstakil bir hidane müessesesi göremiyoruz. Çocuğun terbiye ve yetiştirilmesiyle ilgili maddeler, Medeni kanunun muhtelif yerlerine serpiştirilmiştir. Evlilik devam ederken ve boşanma halinde, çocuğun bakım ve yetiştirilmesi İslâm hukuku'nda daha önce de belirttiğimiz gibi kesin esaslara bağlanmıştır. Medeni Kanunda ise evlilik zamanında çocuğun kime tâbi olduğu belirtilmişse de, boşanma halinde çocuğun durumunun ne olacağı hâkimin takdirine bırakılmıştır.²⁶³

C- AİLE İÇİNDE BAKILMA HAKKI

Annesi tarafından terbiye edilme hakkı, tabii olarak çocuğun aile içerisinde terbiye edilmesini de ifade eder. Ancak bu durum normal hallerde böyledir. Halbuki, annesi olmayan veya bakım hakkına sahip annesi veya kadın yakını bulunmayan yetimler veya hiçbir nesebi yakını olmayan buluntu çocuklar vardır. Kur'an-ı Kerim, bu durumdaki çocukların da imkan nispetinde aile ortamında himaye edilmesini irşad buyurur: "*Sana yetimleri sorarlar, de ki; onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir.*"²⁶⁴

²⁶¹ Akıntürk, a.g.e., 408. (TMK madde 336/III)

²⁶² Akıntürk, a.g.e., 408.

²⁶³ Cin, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, A. Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara 1976, 117; Baktır, Mustafa, *İslâm Hukuku'nda Hıdâne*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 1986, S. 7, 262.

²⁶⁴ el-Bakara, 2/220.

Aile içinde yetiştirilmelerinin irşadını ayet-i kerimede geçen “ve in tühalituhüm fe ihvaniküm” ibaresindeki mühalata’dan anlamaktayız. Bu onların yetimevleri, yuva, kreş gibi çocuklara mahsus himaye müesseselerinde değil, öncelikle aile ortamı içerisinde barındırılmaları gerektiğini ifade eder. Ayette yer verilen “hayırlıdır” tabirinin mutlak gelmesini, alimler “onların işlerinin düzeltilmesi hem “onlar” için hem de “sizler” ve “cemiyet” için hayırlıdır” diye değerlendirip, yetimlerin ihmalinin uzun vadede cemiyete problem çıkaracağı yorumunu ayete dayandırırılar.²⁶⁵

Ayet-i kerimede ifade edilen yetimin muhalatası yani maddi-manevi zarara duçar kılınmama şartıyla yetimin aile içerisine dahil edilmesi tavsiyesi dikkatlerimizi bir başka noktaya çekmektedir: çocukların aile içerisinde yetiştirilmesi meselesi, Kur’an-ı Kerim’de çocukların terbiye ve bakımlarıyla ilgili olarak, çocukların anne sütüyle beslenmeleri, süt devrelerinin miktarı gibi bir kısım teferruata yer verilmiş olmakla birlikte, çocukların ailevi atmosfer içerisinde yetiştirilmesi gereğini ifade eden çok sarih ifadelere rastlanmaz. Ancak yukarıdaki ayet bu emri bir vecibe olarak değil, bir tavsiye olarak yapmaktadır. Yani çocukların “salah şartıyla” ailevi bir atmosfer içerisinde yetiştirilmesi daha hayırlıdır. Şayet ailede, istenen uygun atmosfer olmayacaksa bunda ısrar “çocuğun salahına” olmayacaktır.²⁶⁶

Ancak şunu da yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki, günümüz medeni hayatında ortaya çıkan “yuva”, “kreş”, “anaokulu” gibi terbiye müesseseleri, ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerin ışığı altında değerlendirilecek olursa, bunlara çok ağır kayıtlar altında cevaz verilebilir, belki de hiç verilmez. Zira ayette vazıh bir şekilde çocuğun aileye entegre edilmesinin daha hayırlı olacağı dile getirilmekte, hele yetimlerin yetimhane denen müstakil müesseselerde bir araya toplanması hiç mevzubahis ve ima bile edilmemektedir.²⁶⁷

Çocukların muvazeneli ve normal bir gelişme gösterebilmelerinde aile hayatının zaruretini ortaya koyan son ilmi araştırmalar açısından değerlendirecek olursak, son asırlarda ortaya çıkıp günümüzde iyice yaygınlaşmaya yüz tutan yukarıda isimlerini saydığımız müesseselerin, medeniyetin insanlığa sunduğu bir mefhari değil, kaçınılması

²⁶⁵ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 181; Yazır, Elmalı'lı, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2. Tab, İstanbul, 1960, II, 768.

²⁶⁶ Canan, İbrahim, *Bütün mes'eleleriyle Kur'an'da Çocuk*, Cihan yay., İstanbul, 1984, 167.

²⁶⁷ Canan, a.g.e., 167-168.

mümkün olmayan bir marazı, bugünkü medeni hayat anlayışının bir kamburu olarak görebiliriz.²⁶⁸

Çocuğun aile içinde bakılmasının teminat altına alındığı ve Türkiye'nin de imzalamış olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dokuzuncu maddesi şöyledir:

1- Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, taraf devletler, çocuğun; ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, ana-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmâl edilmesi durumlarında ya da ana-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgâhının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir.

2- Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca girişilen her işlemde, ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır.

3- Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.

4- Böyle bir ayrılık, bir taraf devlet tarafından girişilen ve çocuğun kendisinin ana veya babasının veya her ikisinin birden tutuklanmasını, hapsini, sürgün, sınır dışı edilmesini veya ölümünü (ki buna devletin gözetimi altında iken nedeni ne olursa olsun meydana gelen ölüm dâhildir) gerektiren herhangi benzer bir işlem sonucu olmuşsa, bu taraf devlet, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile; ana-babaya, çocuğa veya uygun olursa, ailenin bir başka üyesine, söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi verecektir. Taraf devletler, böyle bir istemin başlı başına sunulmasının ilgili kişi veya kişiler bakımından aleyhe hiç bir sonuç yaratmamasını ayrıca taahhüt ederler.²⁶⁹

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre taraf devletler, sözleşme'nin çocuklara tanıdığı hakların kullanılmasında ana-babanın ve çocuktan sorumlu diğer kişilerin çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ödev ve sorumluluklarına saygı göstereceklerdir. Çocuğun yetiştirilmesinde ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdığı ilkesinin tanınması için taraf devletler, her türlü çabayı göstereceklerdir. Çocuğun

²⁶⁸ Canan, a.g.e., 168.

²⁶⁹ ÇHS madde 9.

yetiştirilmesi sorumluluğunu üstlenen ana-baba ya da durum gerektiriyorsa vasiler, çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak bu sorumluluğu yerine getireceklerdir. Sözleşme’de tanınan hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için taraf devletler, ana-baba ya da vasilere durumlarına uygun yardımı yapacaklar ve çocukların bakımı ile ilgili kuruluşların, hizmetlerin gelişmesini sağlayacaklardır.

Görüldüğü üzere çocuğun aile içerisinde bakılması ve yetiştirilmesi, hayati bir önem arz etmektedir. Sevindirici olan hem İslam hukuku hem de modern hukukta çocukların aile içinde büyümelerini sağlamak amacıyla hükümler konulmuştur. Bundan böyle iş, hukukçuların bu hakkın en güzel bir şekilde uygulamasına kalmıştır.

VII- EĞİTİM VE ÖĞRENİM HAKKI

Eğitim ve öğretim denilince hemen akıllara okumak, öğrenmek ve ilim gelir. Yüce dinimiz İslam’ın ilk emri, Kur’an’ın ilk inen ayeti “oku” ayetidir.²⁷⁰ Okumaktan maksat da ilim tahsilidir. İslam dini kadar eğitime ve öğretime dolayısıyla ilme önem veren başka bir din ve sistem görülmemiştir. Bu durum, aşağıda yapacağımız ilim tarifi, arz edeceğimiz ayet ve hadislerden kolaylıkla anlaşılacaktır. İlim öğrenmek küçük yaşta başladığı için bu, çocukları yakından ilgilendiren bir durum olup, aynı zamanda onların en doğal ve ilahî haklarıdır. Şimdi ilmin tarifini verelim.

Bilmek, şuurda hâsıl olmak, sağlam ve kesin bir biçimde, bir şeyin gerçeğini bilmek gibi anlamlara gelen ilim, kelim ilminde, vakiya uygun olan kesin inanç; aklın ve duyguların konusuna giren her şeyin tanınmasını sağlayan sıfat; zıttına ihtimal verilmeyecek şekilde manaları birbirinden ayırt etme sıfatı şeklinde tanımlanmıştır.²⁷¹

İlim kelimesi türevleriyle birlikte Kur’an’da yedi yüz elli yerde geçmekte olup, Allah ve onun yarattıklarından şuur sahibi olan insan ve melekler için kullanılmıştır. Bununla birlikte, okumak düşünmek, ibret almak, akıl, nazar, hikmet, fikir, ayet gibi ilim ile ilgili kelimeler de dikkate alındığında Kur’an’daki her dört ayetten birinin ilimle ilgili olduğu görülür.²⁷²

²⁷⁰ el-Alak, 96/1.

²⁷¹ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 310.

²⁷² Komisyon, a.g.e., 310.

Eğitim ve öğretim açısından en önemli dönem çocukluk dönemidir. Burada önemli olan çocukluğunu yasayan küçük insanın anlaşılmasıdır²⁷³. Bu küçük insanın anlaşılması da onu doğurup büyüten annenin onun ruh dünyasını ve bedensel gelişimini takip edip, onu tanımasıyla alakalı bir durumdur. Bir anne ve babanın bunları becerebilmesi ise iyi bir eğitime sahip olmasına bağlıdır. Bir anne ve baba ne kadar iyi bir eğitime sahip ise yetiştireceği çocuk da o denli bilinçli, iyi özelliklere sahip, aile ve topluma faydalı bir insan olur. Bu da bir anne-baba ve bir çocuktan tüm topluma sirayet ederse, o toplum için büyük gelişme ve güzellikler sağlar inancını taşıyoruz. Daha büyük bir gelişme ve daha boyutlu güzellikler doğurur.

Eğitimcilerin tespitlerine göre yedi yaş grubuna giren çocuklarda beş duyu organı bütün fonksiyonları icra edebilecek bir dönem olarak algılanır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadislerinde; "*Çocuklarınız yedi yaşına geldiği zaman onlara namaz kılmasını emrediniz on yaşına geldiklerinde namaz kılmazlarsa onları dövünüz*" buyurmuşlardır.²⁷⁴

A- FARZ-I AYN İLİMLERİ ÖĞRENME HAKKI

Çocukların bu hakkı, hadislerde "hak" kelimesiyle ifade edilmemiş ise de alimler kıyas yoluyla buna ulaşmışlardır. Zira, bazı hadislerde ilim öğrenmenin kadın ve erkek her müslümana farz olduğu belirtilmiştir: "*Talebü'l-ilmî farizatun ala külli müslimin ve müslimetin.*"²⁷⁵

İslam uleması; şer'i delilleri esas alarak ilmi, "Farz-ı Ayn" ve "Farz-ı Kifaye" olmak üzere, iki sınıfta mütalaa etmiştir.²⁷⁶

Farz-ı Ayn" ilimler ile "Farz-ı Kifaye" ilimleri tasnif ettikten sonra şu tesbitte bulunmuştur: "*Farz-ı ayn, farzı kifaye'den efdaldır. Çünkü farz-ı ayn nefsin hakkı için farz kılınmıştır. Nefis için o daha mühim ve daha meşakkatlidir. Farz-ı kifaye öyle değildir. O umumun hakkı için farz kılınmıştır. Bu umuma kafir bile dahildir. Bir iş umumi olursa hafifler, hususi olursa ağırlaşır. Bazıları farz-ı kifayenin efdal olduğunu söylemişlerdir. Zira bu farzın edası bütün ümmet'ten borcu iskat eder. Terk edilirse edaya imkânı olan herkes günahkâr olur. Bu sıfatta olan farzın tesir cihetinden daha*

²⁷³ Yavuz, Kerim, *Çocugun Dünyası ve Gelişimi*, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 1998, 23.

²⁷⁴ Ebu Davud, Salat, 25 (490); Abarî, a.g.e., I, 465.

²⁷⁵ İbnu Mace, Mukaddime, 17 (224); Davudoğlu, Ahmed, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yay., İstanbul, 1982, I, 387-390.

²⁷⁶ İbni Abidin, *Reddü'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar*, Şamil Yay., İstanbul, 1982, I, 40.

büyük olacağında şüphe yoktur. Mamafih Tahtavi'nin nakline göre birinci kavil (Farz-ı Ayn'ın daha efdal olduğu) mutemed sayılmıştır."²⁷⁷

Farz olan bu ilimlerden ne kastedildiği ihtilaf konusu olmuş ise de, esas itibariyle günümüzde "temel eğitim" tabiriyle ifade edilen ve bilinmesi gereken her çeşit zaruri bilgiler anlaşılmıştır. Müslüman alimler bunlara farz-ı ayn ilimler demiştir. Genellikle bu "Kişinin dinini ikamede, amelini Allah'a ihlasla yapmada, kulların Allah'la muâşeretinde muhtaç olduğu şeyler" olarak tarif edilir.²⁷⁸

Çocuğun temel eğitim hakkına sahip olduğu, bu eğitimin mecburi ve meccani olması lazım geldiği, devletin bu işte sorumlu bulunduğu hususları Kadı İyaz (V. 544/1149) şöyle ifade etmiştir: "Red ve tekbihi gereken hususlardan biri talim ve taallumu vacip olan farz-ı ayn ilimlerin talim ve taalümünün terkidir. Bu ilimleri öğrenmeleri için kadınların da evlerinden çıkmaları gerekmektedir. İmama da bunları öğretme hususunda hoca ile talebe arasında mukavele yaptırmak ve beytü'l-mal'dan her ikisinin rızkını te'min etmek terettüp etmektedir. Çünkü dinin ayakta kalması buna bağlıdır. Bu iş cihaddan da üstündür. Zira çocuğun, bilahare kalbinden sökülüp atılması zor olan bozuk bir mezhep üzere yetişmesi ihtimali vardır."²⁷⁹

B- KUR'AN VE NAMAZ ÖĞRENME HAKKI

Çocuğun haklarını sayan hadisin Ebu Rafi'den (r.a.) gelen rivayet diğerleri bağlamında "el-Kitap"ı öğretmesi de zikredilir. Bu kelime hat (yazı) manasına da gelir. Ancak el-Kitap'tan Kur'an da anlaşılır. Ayrıca bu rivayeti nakleden Ebu Nuayım el-İsfehani, Osman ibnu Abdirrahman'ın, "Aziz ve Celil olan Allh'ın kitabı" açıklamasını kaydeder.²⁸⁰

"Çocuğun baba üzerindeki haklarından biri akli erince ona namaz öğretmesidir."²⁸¹ Rasulullah başka hadislerinde çocuk temyiz yaşına (beş-altı yaşına) erince namazın emredilmesini, on (veya on üç) yaşında da mecbur edilmesini (kılmadığı takdirde dövülmesini) emreder.²⁸² Kur'an-ı Kerim de, aileye namazın emredilmesini ve

²⁷⁷ İbni Abidin, a.g.e., I, 41 (Tembih kısmı).

²⁷⁸ İbni Abidin, a.g.e., I, 29.

²⁷⁹ Canan, *Allah'ın Çocuklara verdiği Haklar*, 186; Sefarini, İbnu Ahmed İbni Salim (v. 1188/1774): *Gıdai'l-Elbab li-Şerhi Manzumeti'l-Adap*, Mısır, 1325, I, 203.

²⁸⁰ Canan, a.g.e., 187-188; İsfehani, Ebu Nuayım, *Hilye*, I, 184.

²⁸¹ Canan, a.g.e., 188; Münavi, Şemsü'd-Din Abdü'l-Azim İbnu Abdi'l-Kavi (v. 1031/1621), *Feyzü'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir*, Beyrut, 1972, III, 394.

²⁸² Canan, a.g.e., 188; Tirmizi, *Salat*, 299 (407); el-Mübarekfüri, a.g.e., II, 307.

bu meselede fütura düşmeden ısrar edilmesini emir buyurur: “Ehline namazı emret. Kendin de ona sabırla devam et...”²⁸³

Dinin direği olarak tavsif edilen namaz²⁸⁴ gibi ana umdeye çocuğun küçükken alıştırılması onun en tabii, en önde gelen bir hakkı olmalıdır. Çünkü ebedi hayatı bu alışkanlığa bağlıdır. Ayette haber verilen hüsrana, büyük ölçüde namaz meselesindeki aileden sorumlu olan babanın, ihmal ve gevşekliğinden ileri gelecektir, Kur’an’dan bu anlaşılmaktadır.²⁸⁵

Eğitim hakkı, çocukların en önemli haklarından biridir. UNİCEF’in 1999 tarihli raporunda da belirttiği gibi okuma-yazma bilmeme çok ciddi sorunlara neden olmaktadır. Anne ve çocuk ölümlerinin önde gelen etkenlerinden biri, annenin eğitim düzeyinin düşüklüğü veya okuma-yazma bilmemesidir. Kız çocuklarının okullaşma oranındaki on puanlık bir artış sonunda bebek ölüm hızı binde 4,1 azalmaktadır. Şu halde çocuğun en temel hakkı olan yaşama hakkı ile eğitim hakkı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.²⁸⁶

Yaşama hakkının yanı sıra, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal sosyal ve ahlak gelişimi için eğitime gereksinimi vardır. İnsanın doğuştan getirdiği yeteneklerini geliştiren en önemli araç eğitimidir. Eğitimsizlik sonucu ortaya çıkan sorunlar şunlardır:

- İnsanlar üretken biçimde çalışamazlar.
- Sağlıklarına özen gösteremezler.
- Kendilerini ve ailelerini gereği gibi koruyamazlar.
- Kültürel açıdan zengin bir yaşam sürdüremezler.

Kız çocukların da gereksinimlerini karşılayacak ve kendilerine yaşam becerisi kazandıracak nitelikli eğitim görmeye hakkı vardır. Oysa tüm Dünya’da okula gitmeyen altı-on bir yaşlarındaki yüz otuz milyon çocuğun yetmiş üç milyonunu kız çocukları oluşturmaktadır. Kız çocukların eğitiminin önemi 1990’lar boyunca her fırsatta vurgulanmıştır. Bu konu, 1990 yılında yüz elli beş ülke tarafından onaylanan *Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesinde* geniş olarak yer almıştır. Bu bildirgede “*En acil*

²⁸³ Ta-ha, 20/132.

²⁸⁴ Canan, a.g.e., 188; Suyuti, Celaltü’-d-Din Abdurrahman Ebu bekr, *el-Camiu’s-Sağir*, Beyrut, 1972, II, 204.

²⁸⁵ Canan, a.g.e., 188.

²⁸⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_haklar%C4%B1. 14.07.2010.

öncelik, kızlarla kadınların eğitime erişebilirliğini sağlamak, bu eğitimin niteliğini yükseltmek ve cinsiyete dayalı her türlü yargı yok edilmelidir” denmektedir.²⁸⁷

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuğun eğitimiyle ilgili şu hususlar yer alır:

1. Taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

a) İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;

b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda malı yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

c) Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;

d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2. Taraf devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.²⁸⁸

Türk Medeni Kanununda çocuğun eğitimi hakkında genel olarak şu hususlar yer alır:

Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır.²⁸⁹

²⁸⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_haklar%C4%B1. 14.07.2010.

²⁸⁸ ÇHS, madde 28.

²⁸⁹ Akıntürk, a.g.e., 400. (TMK madde. 327)

Ana ve baba, yoksul oldukları veya çocuğun özel durumu olağanüstü harcamalar yapılmasını gerektirdiği takdirde ya da olağan dışı herhangi bir sebebin varlığı hâlinde, hâkimin izniyle çocuğun mallarından onun bakım ve eğitime yetecek belli bir miktar sarf edebilirler.

Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler.²⁹⁰

Çocuğun eğitimi konusunda her iki hukuk sisteminin de duyarlı olduğu söylenebilir, ama İslam hukuku bir yönüyle de ahirete baktığı için çocuğun ahirette de mağdur olmaması için tedbirler getirmiştir.

VIII- VELAYET HAKKI

Sözlükte “idare etmek, düzenlemek, yaklaşmak, işini üzerine almak, yardım etmek sevmek, salahiyet” gibi anlamlara gelen *velayet*, dini bir kavram olarak velilik, ermişlik, Allah dostu olmak, dostluk, sadakat, başkası üzerinde söz ve tasarruf hakkı manalarını ifade etmektedir.²⁹¹

Fıkıh alanında *velayet*, başkası üzerinde tasarruf ve söz hakkını ifade etmekte olup, başkaları adına onların rızaları aranmaksızın hukuki işlemde bulunma yetkisi anlamına gelmektedir. Bu yetkiye sahip kimseye *veli* denir.²⁹²

Vesayet ise sadece mali tasarruflarda söz konusu iken, velayet kasırın, yani çocuk, deli, bunak ve diğer mahcur kişilerin mallarında ve şahsi işlerinde tasarruf yetkisine sahip olmaktır. Velayette öncelik hakkı babaya aittir. Bundan sonra babanın belirlemiş olduğu vasi gelir. Saha sonra sırasıyla dede, dedenin belirlediği vasi, hakim, hakimın atamış olduğu vasi gelir.²⁹³

İslâm hukukunda velâyet, reşid bir kişinin şahsî ve malî işlerini gözetip yürütme konusunda çocuk, akıl hastası gibi ehliyet yetersizliği içindeki kişilerin yerini tutmasıdır. "... üzerine hak bulunan kimse sefih, zayıf akıllı olur veya bizzat yazmaya

²⁹⁰ Akıntürk, a.g.e., 401. (TMK madde. 328)

²⁹¹ Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 690.

²⁹² Komisyon, a.g.e., 690.

²⁹³ Komisyon, a.g.e., 690.

*muktedir olamazsa velisi adalet üzere yazsın*²⁹⁴ âyetinde veli kelimesi bu anlamda kullanılmıştır.

Hanefiler, istesin veya istemesin sözün başkası hakkında uygulanmasıdır. Diye tarif etmişlerdir.²⁹⁵

Velayet, şahsa velayet ve mala velayet diye ikiye ayrılır.

A- ŞAHSA VELAYET

Kâsırın bakım, koruma, eğitim-öğretim ve evlendirme gibi şahsi işlerini gözetmektir.

1- Şahsa veli ve yetkileri:

Hanefî mezhebinde şahsa veli, oğul, baba, erkek kardeş ve amca şeklinde olur. Ana baba bir kardeş, yalnız baba bir kardeşten önce gelir. Asabe derecesinden kimse bulunmazsa şahsa velayet anneye, sonra da diğer zevi'l-erhama geçer.²⁹⁶

Malikî mezhebinde ise velayet şu sıraya göre sabit olur: Oğul, sonra baba, sonra vasiyet, sonra kardeş, sonra dede, sonra da amca. Onlarda şahs hakkındaki veli: Erkek çocuk ve onun oğlu, sonra baba, sonra onun vasi tayin ettiği, sonra öz erkek kardeş ve onun oğlu, sonra baba bir kardeş ve oğlu, sonra dede (babanın babası), sonra amca ve onun oğludur. Ana baba bir kardeş olan öyle olmayandan öncedir.²⁹⁷

Şahsa velinin yetkileri ise, terbiye ve eğitim, sağlığın korunması, sağlıklı gelişme, okullarda öğretim, kültür edindirme ve evliliğe yardımcı olmaktır. Kâsır olan kişi kız veya kadın ise korunup gözetilmesi vacip olur. Velinin onu erkeklerle iç içe olacağı bir yere teslim ederek sanat ve meslek öğretmesi caiz olmaz.²⁹⁸

2- Şahsa veli olanda aranan şartlar:

Büluğ ve akıl (teklif çağında olma), çocuğun terbiyesine kadir olma, ahlaki hususunda güvenli olmak, kendisine veli tayin edilen müslüman ise velinin de müslüman olması.²⁹⁹

Baliğ veya akıl olmayanın velayet hakkı yoktur. Savurgan israfçı sefihin de yoktur. Çünkü bunlar kendi işlerini gözetecek birine muhtaçtırlar. Yaptığına aldırmayan

²⁹⁴ el-Bakara, 2/282.

²⁹⁵ Zühayli, a.g.e., X, 70.

²⁹⁶ Zühayli, a.g.e., X, 70, 71.

²⁹⁷ Zühayli, a.g.e., X, 71.

²⁹⁸ Zühayli, a.g.e., X, 71.

²⁹⁹ Zühayli, a.g.e., X, 71.

aşırı fasıkın da velayeti olmaz. Çünkü kâsır'ın ahlakına ve malına zarar verir. Çocuğu ihmal eden birinin de velayet hakkı yoktur. Mesela imkanı olduğu halde tedavisiyle uğraşmayan, onu hasta bırakan ya da çocuğun kabiliyeti olduğu halde onu öğrenimden alıkoyan biri gibi. Çünkü bu kâsır'ın menfaatine zarar verir. Böyle bir durumda velayet, yukarıda zikredilen sıralamaya göre daha uygun olur.³⁰⁰

3- Şahıs üzerindeki velayetin sona ermesi:

Hanefî mezhebinde şahıs üzerindeki velayet, erkek için on beş yaşına girmesi ya da tabiî bülüğ alametlerinden birinin belirmesi ile -eğer akil ve şahsına güvenilir durumda ise- biter. Aksi durumda ise velinin velayetinde kalır.³⁰¹

Dişi için ise bu dönem evlenmesi ile biter. Evlenince onu tutma hakkı kocasına geçer. Eğer evlenmez ise, kendine güven duyuluncaya ve yaşlı hale gelinceye kadar başkalarının velayetinde kalır. Hanefiler bu yaş sınırlamamışlardır. Kitaplarından anlaşıldığına göre sınır erkeklerin artık ona rağbet etmeyeceği bir yaşlılığa ulaşmasıdır.³⁰²

Malikî mezhebinde ise şahıs hakkındaki velayet sebebinin kalkması ile biter. Sebep ise; küçüklük ve onun manasında delilik, bunaklık ve hastalıktır. Kız veya kadın üzerindeki velayet kocasının onunla zifafa girmesinden önce üzerinden kalmaz.³⁰³

B- MALA VELAYET (MAL ÜZERİNDEKİ VELAYET)

Kâsır'ın yatırım, alışveriş, kiralama ve rehin gibi işlerini yönetmektir.

Kâsır'ın malı varsa, dört mezhebin ittifakı ile koruma ve geliştirme için malına velayet babanıdır. Babanın ölümünden sonra kâsır'ın malına velayetin kime ait olacağına ihtilaf etmişlerdir.³⁰⁴

Hanefilere göre: Bu velayet babaya, sonra vasisine, sonra dedeye (babanın babası), sonra onun vasisine, sonra da kadıya ve onun vasi tayin ettiğine geçer.

Malikîler ve Hanbelîlere göre: Bu velayet babaya, sonra onun vasi tayin ettiğine, sonra da kadıya ya da onun tayin ettiği kişiye sonra da eğer kadı yoksa Müslüman cemaate düşer.

³⁰⁰ Zühayli, a.g.e., X, 71.

³⁰¹ Zühayli, a.g.e., X, 71.

³⁰² Zühayli, a.g.e., X, 71.

³⁰³ Zühayli, a.g.e., X, 72.

³⁰⁴ Zühayli, a.g.e., X, 72.

Şafilere göre: Bu velayet babaya düşer. Sonra dedeye, sonra da bunlardan kalanın vasi tayin ettiğine, sonra kadı veya onun tayin ettiğine düşer.³⁰⁵

1- Mal üzerinde veli olan kişide aranan şartlar:

Mala velayetin sübutu için de şahsa velayetin sübutundaki şartlar aranır. Onlar da şunlardır:

- a) Veli tam ehliyetli olmalıdır. Bu da bülüğ, akıl ve hürriyettir.
- b) Hacr altında bulunan israfçı, savurgan ve sefih olmamaktır.
- c) Kâsır'la din birliği olmak. Baba gayri Müslim ise, Müslüman olan oğlunun işlerini üstlenemez.³⁰⁶

Velayet ve vasiyetin sona ermesi:

Mala velayet, velayetin sebebi olan küçüklük durumunun kalkması ve mali rüşd yaşına ermesi ile biter. Rüşd, deneme ve tecrübe yolu ile bilinir. Tecrübe ile rüşdü anlaşılınca malları ona teslim edilir ve üzerinden velayet kalkar.

Velayet, anne ve babadan birinin ölümü halinde sağ kalana, boşanmada ise çocuk kendisine bırakılan tarafa aittir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde 28. madde şöyledir:

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.

2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.

3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Türk Medeni Kanununda velayet ile ilgili şu hususlar bulunur:

³⁰⁵ Zühayli, a.g.e., X, 72.

³⁰⁶ Zühayli, a.g.e., X, 73.

Ergin olmayan çocuk, ana ve babasının velâyeti altındadır. Yasal sebep olmadıkça velâyet ana ve babadan alınamaz.

Hâkim vasi atanmasına gerek görmedikçe, kısıtlanan ergin çocuklar da ana ve babanın velâyeti altında kalırlar.³⁰⁷

Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velâyeti birlikte kullanırlar.

Ortak hayata son verilmiş veya ayrılık hâli gerçekleşmişse hâkim, velâyeti eşlerden birine verebilir.

Velâyet, ana ve babadan birinin ölümü hâlinde sağ kalana, boşanmada ise çocuk kendisine bırakılan tarafa aittir.³⁰⁸

1- Ana ve Baba Evli Değilse:

Ana ve baba evli değilse velâyet anaya aittir.

Ana küçük, kısıtlı veya ölmüş ya da velâyet kendisinden alınmışsa hâkim, çocuğun menfaatine göre, vasi atar veya velâyeti babaya verir.³⁰⁹

Eşler, ergin olmayan üvey çocuklarına da özen ve ilgi göstermekle yükümlüdürler.

Kendi çocuğu üzerinde velâyeti kullanan eşe diğer eş uygun bir şekilde yardımcı olur; durum ve koşullar zorunlu kıldığı ölçüde çocuğun ihtiyaçları için onu temsil eder.³¹⁰

2- Velâyetin Kapsamı:

Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygularlar.

Çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür.

Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanırırlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar.

Çocuk, ana ve babasının rızası dışında evi terk edemez ve yasal sebep olmaksızın onlardan alınamaz.³¹¹

3- Çocuğun Temsil Edilmesi:

Ana ve baba, velâyetleri çerçevesinde üçüncü kişilere karşı çocuklarının yasal temsilcisidirler.

³⁰⁷ Akıntürk, a.g.e., 4408, 409. (TMK madde 335)

³⁰⁸ Akıntürk, a.g.e., 4408. (TMK madde 336/II,III)

³⁰⁹ Akıntürk, a.g.e., 407, 480. (TMK madde 337/I,II)

³¹⁰ Akıntürk, a.g.e., 114, 409. (TMK Madde 338, 338/I)

³¹¹ Akıntürk, a.g.e., 412, 414. (TMK madde 339/I,II)

İyi niyetli üçüncü kişiler, eşlerden her birinin diğerinin rızasıyla işlem yaptığını varsayabilirler.

Vesayet makamlarının iznine bağlı hususlar dışında kısıtlıların temsiline ilişkin hükümler velâyetteki temsilde de uygulanır.³¹²

4- Çocuğun Fiil Ehliyeti:

Velâyet altındaki çocuğun fiil ehliyeti, vesayet altındaki kişinin ehliyeti gibidir.

Çocuk, borçlarından ana ve babanın çocuk malları üzerindeki haklarına bakılmaksızın kendi malvarlığı ile sorumludur.³¹³

5- Velâyetinin Kaldırılması:

Çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, hâkim aşağıdaki hâllerde velâyetin kaldırılmasına karar verir:

a. Ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, özürlü olması, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velâyet görevini gereği gibi yerine getirememesi.

b. Ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması.

Velâyet ana ve babanın her ikisinden kaldırılırsa çocuğa bir vasi atanır.

Kararda aksi belirtilmedikçe, velâyetin kaldırılması mevcut ve doğacak bütün çocukları kapsar.³¹⁴

c. Ana veya babanın yeniden evlenmesi hâlinde

Velâyete sahip ana veya babanın yeniden evlenmesi, velâyetin kaldırılmasını gerektirmez. Ancak, çocuğun menfaati gerektirdiğinde velâyet sahibi değiştirilebileceği gibi, durum ve koşullara göre velâyet kaldırılarak çocuğa vasi de atanabilir.³¹⁵

d. Velâyetin kaldırılması hâlinde ana ve babanın yükümlülükleri

Velâyetin kaldırılması hâlinde ana ve babanın çocuklarının bakım ve eğitim giderlerini karşılama yükümlülükleri devam eder.

Ana ve baba ile çocuğun ödeme gücü yoksa bu giderler Devletçe karşılanır.

Nafakaya ilişkin hükümler saklıdır.³¹⁶

³¹² Akıntürk, a.g.e., 415, 416. (TMK madde 342/I,II,III)

³¹³ Akıntürk, a.g.e., 471, 418, 418, 419. (TMK madde 343, 343/I, II)

³¹⁴ Akıntürk, a.g.e., 70,422,439, 440,438. (TMK madde 348, 348/I,II,III)

³¹⁵ Akıntürk, a.g.e., 422, 440,480,441. (TMK madde 349, 349/I)

6- Durumun Değişmesi:

Durumun değişmesi hâlinde, çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni koşullara uydurulması gerekir.

Velâyetin kaldırılmasını gerektiren sebep ortadan kalkmışsa hâkim, re'sen ya da ana veya babanın istemi üzerine velâyeti geri verir.³¹⁶

Velayette, hiç kuşkusuz anne-babadan önce çocuğun yararı göz önünde tutular.

Yukarıda anılan kurallar uyarınca evlilik dışı ve boşanma halinde takdire velayeti anneye verilen çocuk yalnızca annenin velayeti altında iken, evli eşlerin çocukları hem anne ve hem de babanın velayeti altındadır. Ayrıca boşanan eşlerin çocukları için velayet eşlerden birine verilirken, bir yargılama yapılması zorunluysa evlilik dışı doğmuş fakat soy bağı düzelmiş bir çocuk için velayet anneye ait olduğundan, yargıya başvurmak hakkı tanınmamıştır.

İsviçre Medeni Kanunundaki düzenleme: Türk Medeni Kanununun “Ana ve baba evli değilse velayet anaya aittir” diyen 337. maddesi ilk fıkrasının gerekçesinde, maddenin İsviçre Medeni Kanununun 298. maddesinden alındığı belirtilmiştir.

Ancak İsviçre Medeni Kanununa 1998 yılında yapılan değişiklikle eklenen 298 a maddesi, Türk Medeni Kanunumuza alınmamıştır. İsviçre Medeni Kanunu 298 a maddesinde evlilik dışı çocuğun bakım ve nafakasında anlaşmış olan ana-babanın birlikte başvurmaları halinde vesayet makamının bu anlaşmayı çocuğun yararına bulması koşuluyla onaylayıp velayeti ana-babaya birlikte verebileceği düzenlenmiştir.

İsviçre Medeni Kanununun 133/III maddesinde boşanma sonrasında velayet hakkı ana baba tarafından birlikte kullanılması düzenlenmiştir. Bu maddeye göre: “Hâkim, ana babanın ortak dilekçeleri ile talep etmeleri halinde çocuğun yararı ile bağdaşması ve hâkimin onayına çocuğun yükümlülüklerine katılmalarını ve nafaka giderlerini paylaşımını belirten bir anlaşma sunmaları koşuluyla velayet hakkını ana baba her ikisinin kullanmasına karar verilebilir.” Görüldüğü gibi bu düzenlemede ana babanın bizdeki anlaşmalı boşanmaya benzer şekilde mahkemeye birlikte başvurmaları ve yargıcında ana babanın bu anlaşmalarını çocuğun yararına kabul edip onaylaması gerekmektedir. Velayetin ortak kullanılması Alman Medeni Kanunu 1626 paragrafında 16/12/1997 tarihli düzenlemeyle, Belçika Medeni Kanununda ise 03/06/1995 tarihinde

³¹⁶ Akıntürk, a.g.e., 441, 400, 441. (TMK madde 350, 350/I,II)

³¹⁷ Akıntürk, a.g.e., 441, (TMK madde 351/I,II)

yürürlüğe giren 302. madde ile Fransız Medeni Kanununda ise 08/01/1993 tarihinde yapılan değişiklikle 287. maddesinde düzenlenmiştir.³¹⁸

Velayet konusunda her iki hukuk sisteminde de ayrıntıya varacak derecede düzenlemeler mevcuttur. İslam hukukunda velayet, anne ve babadan sonra dede, erkek kardeşler, amca gibi diğer yakın erkek akrabalara da geçer. Oysaki modern hukukta böyle bir düzenleme mevcut değildir.

IX- MİRAS HAKKI

İslâm hukuku'na göre şahsiyetin ana rahmine düşme anından itibaren başlar. Böylece İslâm hukuku'nun insanın hayatının ilk döneminde bile onun himayesi için gereken düzenlemeyi yaptığını belirtmeliyiz. İlk planda cenini "ilzama" yetkili kılmıştır. Böylece ceninin lehinde doğan hakları sabit olacak ve hüküm ifade edecektir. Bu kuralın sonucu olarak ceninin vâris olabileceği bir kimse olduğu takdirde ona düşmesi gereken en büyük pay ayrılıp onun adına muhafaza edilecek, kendisine bir vasiyet yapıldığında vasiyet edilen şeyin maliki kabul edilecek ve usûlü ile arasında nesep bağı sübût bulacaktır.³¹⁹

Kur'an-ı Kerimde yüce Allah miras konusunda müslümanlara şu hükümleri uygulamalarını emretmiştir; *"Allah sizlere, miras taksiminde çocuklarınız hakkında, erkeğe iki dişi payı verilmesini emrediyor. Eğer hepsi kız olup da ikiden fazla iseler, bunlara bırakılan malın üçte ikisi; eğer tek bir kız ise o zaman yarısı verilir. Eğer ölen kişinin çocuğu varsa anne-babasından her birine altıda bir, şayet çocuğu yok da anne-babası mirasçı oluyorsa annesine üçte bir, eğer ölenin kardeşleri de varsa o zaman annesine altıda bir verilir. Bunların hepsi ölenin yapmış olduğu vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu siz bilmezsiniz. Bütün bunlar, Allah tarafından birer fariza olarak takdir edilmektedir; muhakkak Allah bilendir, hikmet sahibidir."* *"Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaşırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi yahut borçlarının ödenmesinden*

³¹⁸ http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_477.htm 15.01.2011

³¹⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-u Islâmiyye ve Istilâhât-i Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yay., İstanbul, t.y. III, 145; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yay., İstanbul, 1995, 258.

sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. (Yine bu paylaşırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa, ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaktırlar. (Bu paylaşırma varislere) zarar vermeksizin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır. (Bütün bunlar) Allah'ın emridir. Allah, hakkıyla bilendir, halimdir. (hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)³²⁰

Bu iki âyetten birincisi doğum ilişkileri üzerinde durup ölüden itibaren yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru fûrû ve usul denilen iki tarafı bulunan soy direği yakınlığına bağlıdır ki, çocuklar ve ebeveyn (ana ve baba) bu direğin ölüye vasıtasız bağlı olan başlangıçlarıdır. İkincisi, önce vasıtalı bağlantı ifade eden evlenme ilişkisine, ikinci olarak soyda, soy direğinin dışında olup onun etrafında bulunan ve ona göre zayıf olduğundan dolayı kelale (uzak akraba) denilen yakınlık yönü ile ilgilidir ki, ancak vasıtalı bağlantı ifade eder.

Yukarıdaki miras düzenlemesinin arkasından, aynı âyetlerin devamında, ödül niteliğinde şu iki âyet yer alır: "İşte bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kim, Allah'a ve Resûlüne itaat ederse, Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Orada ebedî kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur"³²¹; "Kim, Allah'a ve Resûlüne isyan eder ve Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu, ebedi kalacağı cehennem ateşine koyar. Ve onun için azaltıcı bir azap vardır"³²². Öz veya baba bir kız kardeşin mirası ise şöyle düzenlenmiştir. "Ey Peygamber! Senden fetva isterler. De ki: Size usûl ve fûruu bırakmadan ölen kimse hakkında Allah fetva verir. Eğer bir kimse ölür ve onun çocuğu bulunmaz da, sadece bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığı mirasın yarısı onundur. Ölen kız kardeş ise ve çocuğu da yoksa erkek kardeşi terekenin hepsini alır. Eğer mirasçılar iki kız kardeş ise, terekenin üçte ikisini alırlar. Eğer kardeşler erkek ve kadın olmak üzere ikiden çok iseler, bir erkeğin payı, iki kadının payı kadardır. Allah size sapıklığa düşmemeniz için bunları açıklar. Allah her şeyi çok iyi bilendir."³²³

³²⁰ en-Nisa, 4/11-12.

³²¹ en-Nisa, 4/13.

³²² en-Nisa, 4/14.

³²³ en-Nisa, 4/176.

İslam hukukunda henüz doğmamış çocuğun bile mirastan payı vardır. Varis olması gereken birisinin ölmesi halinde doğacak çocuğa, düşmesi muhtemel olan en büyük pay ayrılır ve muhafaza edilir.³²⁴

Şimdi çocukların İslam miras hukukuna göre alacakları payları ele almaya çalışacağız.

A- ASHABÜ'L-FERAİZ

Muayyen pay (hisse, sehim), sahibi olan “ashab-ı feraiz” içinde on bir çeşit hısım vardır: Koca, karı, baba; babanın babası, babanın babasının... babası, ana bir kardeşler, kız, oğlun ve oğlun oğlunun... kızı, ana-baba bir kızkardeş, baba bir kardeş, ana; ana veya babanın anası.³²⁵ Biz burada sadece çocukları ilgilendiren sınıfların miras paylarını ele almaya çalışacağız.

1- Ana Bir Kardeşler (evladu'l-umm, benu'l-ahyaf)

Ana bir kardeşler -kız olsun, oğlan olsun- mirasta üç halde bulunurlar:

- a) An bir kardeş, bir kişi ise altıda bir alır
- b) Birden fazla iseler, terikenin üçte birini eşit olarak paylaşırlar. Kız ve erkek burada eşit hisse alır.
- c) Ölenin babası, dedesi, oğlu, kızı, oğlunun oğlunun... oğlu veya kızı bulunursa ana bir kardeşleri sakıt olur. Mirastan pay almazlar.³²⁶

2- Kız (bint, sulbiyye)

Kızın üç hali vardır:

- a) Ölünün oğlu olmayıp bir tane kızı varsa terikenin yarısını alır.
- b) İki veya daha çok kızı varsa üçte ikisini aralarında paylaşırlar.
- c) Müteveffanın oğlu da varsa kızlar bir, oğlanlar iki hisse alarak asabe olurlar.

Yani diğer mirasçılar hisselerini aldıktan sonra kalanı, başka mirasçı yoksa bütün terikeyi ikili birli paylaşırlar.³²⁷

³²⁴ Karaman, *Mujayeseli İslam Hukuku*, I, 240-241.

³²⁵ Karaman, a.g.e., I, 441.

³²⁶ Karaman, a.g.e., I, 446, 447.

³²⁷ Karaman, a.g.e., I, 448.

3- Oğlun Kızı (bintu'l-ibn, ibniyye)

Kız bulunmayınca oğlun kızı onun yerine geçer; çünkü onlar da "evlad" kelimesinin şümulüne dahildir. Bu hüküm icma ile sabittir.

Mirasta oğlun kızlarının altı hali vardır:

- a) Ölenin kızı bulunmayıp oğlunun bir kızı bulunursa terikenin yarısını alır.
- b) Oğlun kızları -bu durumda- birden fazla iseler üçte ikiyi aralarında paylaşırlar.
- c) Ölenin bir kızı ile beraber:
  - aa) Bir veya daha fazla oğul kızı bulunursa bunlar altıda bir alırlar.
  - bb) Aynı derecede oğlun oğlu ile beraber bulunurlarsa asabe olurlar; yani kalanı ikili birli paylaşırlar.
  - cc) Hizasında veya kendisinden aşağı derecede bulunan erkek ile asabe olamayan oğul kızı sakıt olur.
  - d) Oğlun kızı ölenin iki veya daha fazla kızı ile beraber bulunursa sakıt olur.
  - e) Derecede eşit veya daha aşağıda oğlun oğlu, oğlun oğlunun... oğlu ile oğul kızları asabe olurlar.
  - f) Oğul kızları oğul ile veya derecede ölüye yakın erkek evlat ile sakıt olurlar.³²⁸

4- Ana-Baba Bir Kız Kardeşler

Ana-baba bir kız kardeşlerin beş hali vardır:

- a) Bir tanesi terikenin yarısını alır
- b) İki veya daha fazla olursa üçte ikiyi aralarında paylaşırlar.
- c) Ana-baba bir erkek kardeşleriyle beraber bulunurlarsa ikili birli asabe olurlar; erkek kardeşler iki bunlar bir hisse alır.
- d) Ölenin kızı veya oğlunun kızı, oğlunun oğlunun... kızı ile beraber bulunurlarsa asabe olup kalanı alırlar.
- e) Ana-baba bir kız kardeşler oğul ile oğlun oğlu... ile baba ve dede ile sakıt olurlar.³²⁹

³²⁸ Karaman, a.g.e., I, 449.

³²⁹ Karaman, a.g.e., I, 451, 452.

5- Baba Bir Kız kardeş (uht li'l-eb)

Ana-baba bir kız kardeş bulunmazsa baba bir kız kardeşin onun yerine geçeceği hükmünde icma vardır. Baba bir kızkardeşler mirasta yedi halde bulunurlar:

- a) Bir tane ise terikenin yarısını alır.
- b) Birden fazla iseler üçte ikiyi paylaşırlar.
- c) An-baba bir, bir tane kız kardeş ile beraber bulunuyorlarsa altıda bir alırlar.
- d) Ana-baba bir kızkardeşler birden fazla iseler, baba bir kızkardeşler varis olamazlar.
- e) Ancak bu hallerde baba bir erkek kardeş bulunursa bununla beraber ikili birli asabe olurlar.
- f) Ölenin kızı, oğlunun... kızı ile beraber bulunurlarsa asabe olurlar.
- g) Ölenin oğlu, oğlunun... oğlu; babası, dedesi...; ana-baba bir oğlankardeşleri, asabe olan ana-baba bir kız kardeşleri bulunursa –baba bir kız kardeşler- sakıt olur.³³⁰

B- ASABELER

Asabenin tarifi:

Ayın harfiyle başlayan éasabe”, “asıb” kelimesinin cem’idir. Kök manası yardım ve himaye etmektir. Asabe cemi olduğu halde bir kişi için de kullanılmıştır. Burada asabeden kastedilen mana: bir kişinin erkek vasıtasıyla kendine bağlanan erkek hısımları ile böyle telakki edilenlerdir. Ashab-ı feraiz (hisseleri belli olanlar) hisselerini aldıktan sonra kalanı asabe alır. Birinci neviden mirasçı yoksa bütün terike (miras) asabenindir.³³¹

1- Binefsihi Asabe

Ölen ile aralarına kadın girmeyen erkek hısımlardır. “Kadın girmeyen” kaydından maksat, sadece kadın tarafından hısım olmayıp mutlaka erkek yoluyla bağlanan hısım demektir.

³³⁰ Karaman, a.g.e., I, 453, 454.

³³¹ Karaman, a.g.e., I, 461.

- a) Oğullar (fûru): oğul, oğlun oğlu, oğlun oğlunun... oğlu.
- b) Usul: Baba, babanın babası, babanın babasının... babası.
- c) Aslın fûrûu yani baba tarafından erkek kardeşler ve bunların erkek çocukları.
- d) Dedenin fûrûu yani amcalar ve erkek çocukları.³³²

Binefsihi yani kendinden dolayı ve başkasına muhtaç olmayan asabe olanların varis olma sıraları da yukarıdaki gibidir. Birinci sınıftan asabe varken ikinci sınıf asabe olamaz.

Aynı sınıftan olanlar bir araya gelse yakın uzağı hacbeder (mirastan mahrum eder). Mesela oğul ile torun fûru sınıfındandır. Fakat oğul daha yakın olduğu için bu asabe olur, torun olmaz (mirastan pay almaz).

Sınıf ve yakınlığı aynı olanlar bir araya gelse hısımlığın kuvveti tercih vesilesi olur. An-baba bir olanlar yalnız baba bir olanları hacbeder. Şu halde asabenin mirasçı olmasında üç unsur rol oynamaktadır: sınıf (derece), yakınlık ve kuvvet.³³³

2- Biğayrihi Asabe

Bundan önce asabe nevinin asbelik vasıfları bizzat kendinden geliyordu; asabe olmak için başka bir kimse ile beraber bulunmaya muhtaç değil idiler. Buradaki asabe ise yalnız başına bulununca asabe olmayıp, ashab-ı feraizden olan hısımlardır; ancak bunlar erkek kardeşleriyle beraber bulununca asabe olmakta yani terikenin ya tamamını yahut ta kalanını ikili birli bölüşmektedirler. Mesela müteveffanın kızı -erkek kardeşi bulunmadığında- ashab-ı feraizden olup muayyen hissesini alır. Halbuki erkek kardeşi ile beraber bulununca "biğayrihi asabe" olur.³³⁴

Bu nevi asabelikte erkek ile kadının derece ve hısımlık kuvveti bakımından eşit olmaları şarttır. Kız, öz erkek kardeşin oğlu ile asabe olamaz; çünkü dereceleri farklıdır. Öz kardeş baba bir kardeş ile asabe olamaz; çünkü hısımlık kuvvetleri farklıdır.

Derece birliği bakımından tek istisna oğul kızları olup bunlar kendilerinden aşağıdaki oğlun oğlunun... oğlu ile asabe olurlar.

Biğayrihi asabe dört kısımdan ibarettir;

- a) oğul ile beraber kızlar

³³² Karaman, a.g.e., I, 461.

³³³ Karaman, a.g.e., I, 462.

³³⁴ Karaman, a.g.e., I, 464.

- b) Oğlun oğlunun... oğlu ile beraber oğul kızları.
- c) Ana-baba bir erkek kardeşlerle beraber, ana-baba bir kız kardeşler.
- d) Baba bir erkek kardeşlerle baba bir kız kardeşler.³³⁵

3- Asabe Maa'l-ğayr

Bu vasıf yalnız kız kardeşlere aittir. "kızkardeşleri kızlarla asabe kılımız" mealindeki hadise isnad eder. Ana-baba bir veya baba bir kızkardeşler, kızlar veya oğul kızları ile beraber bulduklarında "asabe maa'l-ğayr" olurlar; yani kızlar ve varsa diğer mirasçılar hisselerini aldıktan sonra geri kalanı bu kızkardeşler alır; eğer birden fazla iseler kalanı, aralarında eşit olarak taksim ederler.³³⁶

Türk Medeni Kanununda Mirasla İlgili Şu Maddelere Yer Verilmiştir:

Miras bırakanın birinci derece mirasçıları, onun altsoyudur. Çocuklar eşit olarak mirasçılardır. Miras bırakandan önce ölmüş olan çocukların yerini, her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır.³³⁷

Evlâtlık ve altsoyu, evlât edinene kan hısımlı gibi mirasçı olurlar. Evlâtlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder.³³⁸ İslam hukukunda evlatlıkların mirastan pay almaları gibi bir durum söz konusu değildir.

İslam miras hukukunda farz sahipleri "ferdi" sisteme göre varis olurlar. Bunlar teker teker ele alınmış, murise yakınlık durumları ve ihtiyaçlarına göre pay almaları sağlanmıştır.

Değerlendirme:

1) TMK kadın ve erkeğe eşit pay vermiştir. İslam mîras hukuku erkeğin mehir nafaka vb. mükellefiyetlerini göz önüne alarak -umumiyetle- erkeğe iki, kadına bir hisse vermiştir.

2) İslam'da evlat edinme ve buna bağlı mirasçılık yoktur.

3) İslam hukukunda varisi mîrastan ıskat mümkün değildir. TMK bazı sebeplerle mirasçılığı mirastan ıskata cevaz vermiştir.

4) İslam'da mîras cebridir. Varis istese de istemese de hissesi onun mülkiyetine intikal eder. TMK'na göre varis mîrası reddedebilir.

³³⁵ Karaman, a.g.e., I, 464.

³³⁶ Karaman, a.g.e., I, 465.

³³⁷ Akıntürk, a.g.e., 394. (TMK madde 495)

³³⁸ Akıntürk, a.g.e., 384, 386. (TMK madde 500/I, II)

5) Mûris ile varisi arasında yapılacak mukavele ile varîsin mirastan feragatine cevaz veren TMK'na karşılık İslam hukuku mûrisin vefatından önceki feragatı muteber saymamıştır.

6) İki hukuk, taksim konusunda farklı telakki ve tatbikat getirmiştir.³³⁹

X- TEMYİZ YAŞINDAN ÖNCE DÖVÜLMEME HAKKI

İslam, çocuk terbiyesinde dayağı reddetmez, ancak temyiz yaşından sonra, te'dibin gayesi, suçun çeşidi ve çocuğun yaşına tabi olarak, vurma sayısı, vurulacak yer, vurma vasıtası, vuracak kimse gibi bir kısım sıkı kayıtlarla dövmeye izin verir. Alemlere rahmet olan Resul-i Ekrem (s.a.v.) efendimiz, küçüklükte çocuğun ağlamalarının anne ve babası için Allah katında (ebeveynlerine) zikir ve istiğfar yerine geçtiğini belirtip mezkur ağlamaları sebebiyle onlara öfkelenmemesi gerektiğini teşri buyurarak çocuklar hakkında mühim bir rahmete vesile olmuştur. Nitekim, İslam alimleri, "Altı yaşından önce çocuklar söz vs. ile te'dib edilir, dayakla te'dibleri uygun olmaz" şeklindeki hükümlerinde "çocuğun ağlaması ilk ayda Allah'tan başka ilah olmadığına şehadettir, dördüncü ayın sonuna kadar Allah'a tevekkül, sekizinci ayın sonuna kadar Hz. Peygamber (s.a.v.)'e salat, ikinci sene sonuna kadar anne ve babası için istiğfardır.³⁴⁰ "*Henüz tıfl olan (yani temyize ulaşmayan) çocuklarınızı dövmeyin. Zira onların ağlamaları şeytan sebebiyledir...*"³⁴¹ gibi hadislerle dayanmışlardır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 37. maddesi çocukların şiddete maruz kalmasını önlemeye yöneliktir, aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.

b) Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği

³³⁹ Karaman, a.g.e., I, 499, 500.

³⁴⁰ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 183; El-Herevi, *Nuru'd-Din Molla Ali İbnu's-Sultan, Muhammed (V. 1014/1605), Şerhu Ayni'l-İlm ve Zeyni'l-Hilm*, Beyrut, 1327, I, 245.

³⁴¹ Canan, a.g.e., 183; Deylemi, Ebu Mansur, (v. 558/1162), *Müsnedü'l-Firdevs*, Yzm., Şehit Ali Paşa, Nu. 565. 2,286/b.

olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.

d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.³⁴²

Görüldüğü üzere her iki hukuk sisteminde de çocukların şiddete karşı korunması gerektiği hususunda tedbirler alınmıştır, ne var ki, bu kuralları uygulayan yine insandır. Çoğu zaman insan bu kuralları görmezden gelir veya bu kuralları çiğneme sonucu çarptırılacağı ceza ona az gelir ve bu suçların önlenmesinde istenilen hedef tutturulamaz. Bu yüzden çocuklara yapılan şiddetin karşılığında verilecek cezanın yeniden gözden geçirilmesinde fayda olduğu kanısındayız.

XI- SÜNNET OLMA HAKKI (HİTAN)

İslam dini, Hz. İbrahim'le başladığı belirtilen³⁴³ sünnet olma hadisesini teşri ve tamim etmiş ve bunu bazı müelliflerimiz çocuğun mendub hakları meyanında zikretmiştir.³⁴⁴ Çocuk doğumunun ilk haftası içerisinde başlamak üzere baliğ olmazdan önce sünnet edilmelidir. Bu, dini bir farz değilse de bütün müslümanların uyduğu bir şiar, bir alamet vasfını alacak derecede müesseseleştirilmiş, kesinlik kazanmıştır.³⁴⁵

³⁴² ÇHS madde 37.

³⁴³ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 182; Muvatta, *Sıfatu'n-Nebi*, 4 (2,922); Buhari, *Enbiya*, 9; Askalanî, *ibnu Hacer Ebu'l-Fadl Şihabüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed, Fethü'l-Bari Şerhu Sahihî'l-Buhari*, Darü'l-İhyai't-Türasi'l-Arabiyî Yay., Beyrut, 1988/1408, VII, 199.

³⁴⁴ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 182; Münib, *Ahmed, Hukuku Veled*, İstanbul, 1318/1902, 16.

³⁴⁵ Canan, a.g.e., 182.

Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Peygamberlerin sünneti (fitrat) beştir -yahut beş şey fitrat gereğidir: Sünnet olmak (hitan), kasıkları traş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altını temizlemek, bıyıkları kırmak,"³⁴⁶

Fıtrat kelimesi, sünnet, peygamberlerin âdeti veya sünneti, bütün din ve şeriatların ortaklaşa benimsedikleri sünnet gibi anlamlara gelir. İnsan olarak yaratılmanın tabii gerekleri gibi de anlaşılması mümkün olan bu on konuyu sırasıyla sayıp açıklamadan önce bir hususa işaret etmek gerek. O da "fitrat gereği" sayılan konuların, sadece burada sayılanlarla sınırlı olmadığıdır. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (V. 638/1240) bunların otuz kadarını zikretmiştir.³⁴⁷ Bu hadislerde sadece on tanesi sayılmıştır. Şimdi sırasıyla bunları açıklayalım:³⁴⁸

Sünnet olmak (hitân), Müslümanlığın alâmetlerinden (şeâirinden) biridir. Bu sebeple bir belde halkı çocuklarını sünnet ettirmemek için anlaşsalar, Müslüman yönetimi onlara karşı savaş açar. Sünnet olmanın vakti, doğumu takib eden yedinci günden başlamak üzere bulûğ çağına kadardır. En iyisi çocuğu, sünnet olmanın bilincine vardığı yaşta sünnet ettirmektir.

Sünnet olmak sadece erkeklere has değildir. Kadınlar için de söz konusudur. Ancak bizim ülkemizde kız çocuklarına yönelik sünnet işlemi yapılmamaktadır. Bu, daha çok sıcak iklim bölgelerinde yaşayan Müslümanlar arasında uygulanmaktadır.

Sünnet olmak, tabîî ve fitrî gereğin yanında, sağlık açısından ve dengeli cinsî duygulara sahip olmak bakımından da faydalıdır. Sünnetin faydası bugün çok daha iyi bilinmekte ve hıristiyan ülkelerde de sağlık gerekçesiyle giderek sünnet olanların sayısının arttığı görülmektedir.³⁴⁹

Sünnet olma (hitan), Ebu Hanife ve İmam Malik'e göre mutlak sünnet, Ahmed b. Hanbel'e göre erkeğe vacib, hanımlar için sünnettir. Şafîî erkek ve kadın arasında vucûb bakımından bir fark görmemiştir.³⁵⁰ Çoğunluğu Hanefî olan türklerde kadınlar sünnet edilmezler. Ebu's-Suud Efendi kendisine yöneltilen; "Diyar-ı Arap'ta avratları sünnet ederler. Bu fiil sünnet midir?" sorusuna "Müstehaptır" şeklinde cevap vermiştir.³⁵¹

³⁴⁶ İmam Nevevî, a.g.e., Hadis no: 1206, V, 445.

³⁴⁷ Askalani, a.g.e., XII, 458-459.

³⁴⁸ İmam Nevevî, a.g.e., V, 446.

³⁴⁹ İmam Nevevî, a.g.e., V, 447.

³⁵⁰ İmam Ahmed b. Hanbel, *El-Müsne'd, el-Fethu'r-Rabbani Tertibi*, Ensar Yay., t.y., XVII, 1312.

³⁵¹ Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şerhul-İslam Ebu's-Suud Efendi Fetvaları*, İstanbul, 1972, 35.

Velinin görevi, çocuğun sünnetini, onun doğumunun ilk günlerinde yerine getirmesi, düşünmesi ve böyle yapmanın daha uygun olduğunu bilmesidir. Böylece çocuk kendini tanımaya başlayıp temyiz çağına geldiğinde kendisini sünnet olmuş bulur. İleride bundan ötürü kendi kendisini hesaba çekmez. İçinde herhangi bir üzüntü ve ürküntü bulunmaz. Gerçekten çocuk akletmeye başlayıp eşyayı asıl anlamıyla anlamayı idrak edince kendisini sünnet engelini aşmış olarak görmesi güzel ve kolay bir hava oluşturur. Sünnet organının uç kısmını örten derinin en azından yarısının kesilmesidir. Yarıdan az kesilmesi halinde tekrarlanması gerekir. Ebu's-Suud Efendi buna gerek olmadığı şeklinde fetva vermiştir.³⁵²

XII- EŞİT MUAMELE HAKKI

Kur'an-ı Kerim, bazı ayetlerde, cahiliye müşriklerinin, kız çocuğu doğduğu zaman yüzlerinin simsiyah kesilecek şekilde üzüldüklerini belirtir.³⁵³ Bu ayetler, kız çocuğu doğunca üzülmeyen müşriklerin sıfatı olduğuna vurgu yapıp, Müslümanları bu tür anlayıştan sakındırmıştır. Kur'an'a göre kız çocuğu da erkek çocuğu da veren Allah'tır.³⁵⁴ Erkek kadın için, kadın da erkek için bir elbise (libas, giysi, koruma) durumundadır.³⁵⁵ Üstelik kız veya erkek çocuğundan hangisinin aileye daha faydalı olacağı bilinemez.³⁵⁶ Öyleyse kız ve erkek evlat arasında ayırım yapmak çok hatalı bir anlayıştır. Bu Kur'an'ı dersin gereği olarak Resulullah (s.a.v.) kız-erkek ayırımı yapmadan, doğan her çocuğu, Cenab-ı Hakk'ın bir lütfu bilerek sevinci dışı vurmaya sünnet kılmış, doğumun haftasında akika kurbanı kesmeyi, ayrıca ziyafet vermeyi teşri buyurmuştur. İslam uleması, doğumda kız haberi gelince "cahiliye düşüncesine muhalefet için daha fazla sevinç izhar edilmeli" demişlerdir.³⁵⁷

Akikayı emreden hadislerin bazısında Rasullullah, (s.a.v.) bunun çocuk için bir hak olduğunu belirtir: "*Erkek çocuk için iki koyun ve kız çocuk için de bir koyun olmak üzere akika kurban etmek doğan çocuğun hakkıdır.*"³⁵⁸

³⁵² Düzdağ, a.g.e., 35.

³⁵³ en-Nahl, 58-60; ez-Zuhruf, 17.

³⁵⁴ eş-Şûra, 49.

³⁵⁵ el-Bakara, 187.

³⁵⁶ en-Nisa, 11.

³⁵⁷ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 176-177; Aliyyü'l-Kari, *Aynu'l-İlm*, Beyrut, 1352, I, 243.

³⁵⁸ Canan, a.g.e., 177; Suyuti, *el-Fethu'l-Kebir*, Beyrut, 1317/1932, 250.

Hız. Peygamber anne ve babaları çocuklara bir öpücüğe varıncaya kadar "zahire akseden" her hususta eşit davranmayı emreder³⁵⁹.

Her çeşit ikram ve bağışta buna yer verilmesini, bilhassa Numan İbnu Beşir vesilesiyle açıkça beyan ederek, kardeşler arasındaki ayrımcılığı zulüm olarak açıklar. Hadis-i şerif şöyledir: Nu'mân İbni Beşîr (r.a.)'nın anlattığına göre, babası onu Resûlullah (s.a.v.)'e götürdü ve "*ben, sahip olduğum bir köleyi bu oğluma verdim*", dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): "*Buna verdiğini diğer çocuklarına da verdin mi?*" diye sordu.

Babam Beşir: Hayır, vermedim, dedi.

Resûlullah (s.a.v.): "*O halde hibenden dön*" buyurdu.

Müslim'in bir rivayetine göre, Resûlullah (s.a.v.): "*Bu hibeyi çocuklarının hepsine yaptın mı?*" buyurdu.

Beşir: Hayır, yapmadım, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz: "*Allah'tan korkunuz; çocuklarınız arasında adaletli davranınız*" buyurdu.

Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde, Peygamberimiz: "*Bu bağışına benden başkasını şahit göster*" buyurdu ve: "*Çocuklarının sana iyilik yapmada eşit olmaları seni sevindirir mi?*" diye sordu.

Beşir: Elbette, evet, cevabını verdi.

"*O halde (aralarında sen de eşit davran) böyle yapma*" buyurdu.³⁶⁰

İslâm âlimleri bu hadisi dikkate alarak, bir kimse çocuklarından bazısına mal bağışlayıp diğerlerine bir şey vermese bu bağışın câiz olup olmadığını tartışmışlar, bir kısmı bunun câiz olmayacağını söylerken, bir kısmı da câiz olacağını ifade etmişlerdir. Tâvus, Atâ İbni Ebî Rebâh, Mücâhid, Urve, İbrahim en-Nehaî, Şa'bî ve Zâhirî mezhebi uleması bunun câiz olmayacağı kanaatindedirler. Çünkü Peygamberimiz Beşir'e "Onu geri al" demiştir. Buna karşılık Sevrî, Leys İbni Sa'd, Ebû Hanife, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, İmam Şâfiî ve bir rivayete göre Ahmed İbni Hanbel bu bağışın câiz olduğunu söylemişlerdir.³⁶¹

Onlara göre hadisteki "Geri al" emri vücut için değil, fazilet ve ihsan kabilinden bir emirdir. Bazı âlimler, bir babanın bütün çocuklarını eşit tutması farzdır, demişler ve

³⁵⁹ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 186; Bkz. Tirmizi, *Ahkam*, 30 (1367) Ve El-Herevi, a.g.e., I, 410.

³⁶⁰ İmam Nevevî, a.g.e., (1777. hadis), VII, 356.

³⁶¹ İmam Nevevî, a.g.e., VII, 357.

bu hadisi delil göstermişlerdir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre, çocuklar arasında eşitliğe riayet farz değil, müstehaptır. Çocukların erkek ve kız olmaları arasında bir fark gözetilmemiştir. Ancak bir babaya yakışan, fevkalâde zaruret olmadıkça bütün çocuklarına eşit davranmaktır. Çünkü ayrıcalıklı bir davranış aile içindeki düzeni bozar, sevgi ve muhabbeti noksanlaştırır ve münakaşalara sebep olur.³⁶²

Hadisten Öğrendiklerimiz:

1. Bir babanın miras ve bağış hususunda bütün çocuklarına eşit davranması müstehaptır.

2. Baba bir çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir.

3. Kardeşler arasında sevgisizlik ve münakaşaya sebep olacak tavır ve davranışlardan sakınmak gerekir.

4. Mübah olmayan hususlarda şahitliği üstlenmek mekruhtur.

5. Hibede şahit tutmak vâcib değil, câizdir.³⁶³

Genel prensip şudur: “*İnne li- benike aleyke mine’l-hakki ta’düle beynehüm.*”

Yani: “*Evlatların senin üzerindeki haklarından biri onlara adil davranmandır.*”³⁶⁴

Devletler de çocuk haklarını, ayırım gözetmeksizin uygularlar; ayrıca çocuğun her türlü ayrımcılık ve yaptırıma uğratılmasına karşı etkin bir koruma sağlamak için her türlü önlemi alırlar. Zira Çocuk hakları sözleşmesinin 2. maddesi şöyledir:

1. Taraf devletler, bu sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2. Taraf devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayrıma veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemi alırlar.

³⁶² İmam Nevevî, a.g.e., VII, 358.

³⁶³ İmam Nevevî, a.g.e., VII, 358.

³⁶⁴ Müsned, IV, 269; Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 186.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUĞUN SOSYAL HAKLARI

Çocuğun sosyal hakları başlığı altında; sporsal aktivitelerde bulunma hakkı, oyun oynama hakkı, meslek öğrenme hakkı, sağlıklı yaşama hakkı, evlendirilme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, çocuğun görüşlerinin dikkate alınması hakkı, güvenlik (koruma) tedbirleri hakkı gibi konuları ele almaya çalışacağız.

I- SPORSAL AKTİVİTELERDE BULUNMA HAKKI

A- YÜZME ÖĞRENME HAKKI

Yaz aylarında serinletirken, stresimizi alan ve kaslarımızı güçlendiren yüzme sporu, ergenlik döneminde ise beden gelişimini hızlandırıyor. Bu nedenle ergenlik dönemindeki gençler ve çocukların yüzme sporu yapması daha yararlı sonuçlar vermektedir. Bir saat yüzen kişi, ortalama beş yüz kalori harcıyor. su bir dirençtir ve suya karşı kulaç atarak verilen mücadele özellikle çocuklara kas gelişimin yanı sıra özgüveni de kazandırır. Özellikle kara sporlarını yapamayan engelliler, rahatlıkla yüzebiliyor. 4 yaşından itibaren çocuklara yüzme alışkanlığı kazandırılmalıdır.³⁶⁵

Yüzme tüm kasların ahenkle hareket etmesini sağlarken kol ve göğüs kaslarını canlandırır. Kuvvet ve zindelik kazandırır. Bir çocuğun suda güvenli bir şekilde eğlenebilmesi için yüzmek kaçınılmaz bir gereksinim olmasıyla birlikte sadece kazadan korunmak için bir önlem olmaktan ibaret değildir. Yüzme yeteneği çocuğun gelişiminde etkili olur. Bağımsızlığı ve özgüveni geliştirir. Suyun içinde çocuklar değişik duyu ve hareket tecrübeleri edinebilirler. Basınç duygusunu karşı kuvveti ve kaldırma kuvvetini tecrübe ederler. Su cilt dokusuna masaj yapar ve denge hissini geliştirir. Bununla beraber çocuklar değişik duyularla vücut bilincini geliştirirler.³⁶⁶

Çocuğa öğretilmesi gereken haklardan biri, bazı hadislerde “yüzme”dir. Bir kısım müslümanlar, yüzme bilmenin kişiyi, boğulmaktan kurtaracak hayati bilgiler arasında telakki etmiş, hatta “yazı bilmekten” üstün görmüştür.³⁶⁷

³⁶⁵ <http://www.yenibilgiler.com/yuzmenin-faydalari-nedir/>. 24.03.2011.

³⁶⁶ <http://www.uslanmam.com/guzellik-amp-diyet/1152857-yuzme-ve-sporun-cocuklar-icin->. 24.03.2011

³⁶⁷ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 189.

“Çünkü, derler ki, insan kendi namına yazacak birini her zaman bulabilir, fakat tehlike anında kendileri yerine yüzecek birini bulamaz.³⁶⁸ Esasen Resulullah'ın hadislerinde bu da “hak” olarak zikredilmiştir: Çocuğun babası üzerindeki hakkı, ona yazı, yüzme, ok atma öğretmesi sadece temiz olanlarla rızıklandırmasıdır.”³⁶⁹

Çocuk hakları sözleşmesinin 31. maddesinde şöyle bir düzenleme bulunmaktadır:

1. Taraf devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

2. Taraf devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Bu maddeye istinaden; çocuğun yüzme öğrenme hakkı, boş zaman değerlendirme kısmıyla bağlantılıdır. Çünkü yüzme boş zamanlarda yapılır ve de boş zaman değerlendirilmiş olur.

B- ATICILIK ÖĞRENME HAKKI

Çocuğun hakları meyanında, görüldüğü üzere bazı rivayetlerde atıcılığın da zikri geçmektedir: “*Hakku'l-veled ala validihi en yu'allimehu... er-rimayete*”, “*Çocuğun babası üzerindeki haklarından biri de babasının çocuğuna atıcılığı öğretmesidir.*”³⁷⁰ Atıcılık, Hz. Peygamber döneminde ok atmadan ibaret ise de günümüzde askeri formasyonda öğretilen atmanın bütün çeşitlerini anlayıp, günün şartlarında en azından müdafa-i nefis'te baş vurulacak her çeşit atmanın kastedildiği kıyas ile söylenebilir.

Şu halde Müslüman bir çocuğun tam anlamıyla bir savunma ve saldırı eğitimi düşünülecek olursa, bu alanda günün şartlarına göre silahların tanıtımı ve bu silahların kullanılması konusunda eğitim alması gerektiği söylenebilir. Doğal olarak bu eğitimi çocuğa sağlayacak kişi de baba olacaktır.

Günümüzde erkeklerin yirmi yaş civarında askerlik hizmetini yerine getirdiklerinde silah eğitimi alıyor olmaları, çocuğun çocuk iken bu haktan yoksun kalmasının uygun olduğu anlamına gelmemesi gerekir. Zira çocuk, yirmi yaşına

³⁶⁸ Canan, a.g.e., 189.; Mtnavi, a.g.e., IV, 327.

³⁶⁹ Canan, a.g.e., 189.

³⁷⁰ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 190; Suyuti, *el-Camiu's-Sağir*, II, 74

varıncaya kadar birçok tehlikeyle karşı karşıya kalma ihtimali yüksektir. Bu yüzden babası tarafından savunma ve saldırı eğitiminin çocuğa kazandırılması gerekir.

Bu konuda modern hukukta çocuğun böylesi bir eğitime sahip olması gerektiğine dair bir yasal düzenlemenin olmadığını söyleyebiliriz.

II- OYUN OYNAMA HAKKI

Çocuklar, kendilerini en güzel oyunla ifade edebildikleri için, oyun bir yerde çocuğun dilidir. Bu nedenle eğitimciler, çocuğun oyuna olan ihtiyacını gıdaya ihtiyacı gibi hayatî görüp, oynayamayan çocuğun zekâ ve şahsiyetinin tam gelişemeyeceği fikrini savunmuşlardır. Oyun çocuğun beden terbiyesini sağlayan en etkili araçtır. Oyun sayesinde yeni beceri kazanır; vücut daha sıhhatli gelişir, kan dolaşımı hızlanarak beyni besler ve sinir sisteminin daha iyi çalışmasını sağlar.³⁷¹

Çocuğun oyun meselesi Kur'an-ı Kerim'de dolaylı olarak geçen bir husustur. Sarih değildir: Hz. Yakub'dan evlatları, kardeşleri Yusuf (a.s.)'ı oynamak üzere isterler, o da izin verir.³⁷²

Resulullah, çocuklara karşı sevgi ve şefkat duygularının iyice köreldiği, geçim kaygısıyla çocukların öldürüldüğü bir dönemde çocuklara büyük değer vermiş, her fırsatta onlara karşı şefkat, merhamet ve sevgi göstermiş, etrafındaki bütün çocuklarla ilgilenmiştir. Toplumda yerleşmiş bir takım yanlış anlayış ve uygulamalara aldırmadan çocuklara selam vererek, onların hal ve hatırını sorarak, onları okşayıp sırtına bindirerek, onlarla oyun oynayıp şakalaşarak, onları öpüp okşayarak, kucağına alarak her fırsatta onlara sevgi, merhamet ve şefkatini göstermiştir. Bir hadislerinde Hz. Peygamber; "*Kimin çocuğu olursa onunla çocuklaşsın*"³⁷³ buyurmuştur. Böylece o, çocuğun seviyesine inmeyi ve onu hoş tutmayı, çocuklarla ilişkisinde bir temel kural olarak gözetmiştir.

Dikkat edilmelidir ki, Hz. Peygamber bu davranışları sadece kendi çocuklarına değil, bütün çocuklara karşı göstermiştir. Peygamberin hayatını incelediğimizde çocuklara sevgi, şefkat ve merhamet gösterdiğini anlatan pek çok örneğin olduğunu görürüz.

³⁷¹ <http://www.mumsema.org/islamda-egitim/28478-oyun-nedir-cocuk-egitiminde-oyun.html> 12.07.2011

³⁷² Yusuf, 12.

³⁷³ Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, t.y., II, 450-51.

Bir gün Hz. Peygamber torunu Hz. Hasan'ı kucağına almış öpüyordu. Yanında bulunanlardan biri Hz. Peygamberin çocuğu öptüğünü görünce şöyle söyler: "*Benim on çocuğum var, bunlardan hiçbirini öpmedim.*" Bunun üzerine Hz. Peygamber; "*Merhamet etmeyene merhamet olunmaz*" demiştir.³⁷⁴

Peygamberimiz (s.a.v.), yeni doğan bebeklere, çocuklarına, torunlarına ve ashabının çocuklarına hep dua etmiştir. Onları severken ya da onların oyunlarını izlerken, onlar için Allah'tan hayırlı ve uzun bir ömür, ilim, hikmet ve iman istemiştir. Örneğin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e her vesilede dua etmiş ve bu duasının, Hz. İbrahim'in Hz. İshak ve Hz. İsmail için ettiği dua olduğunu belirtmiştir.³⁷⁵

Birçok sahabe, Peygamber Efendimizin çocukları nasıl sevdiğini, onlarla nasıl ilgilendiğini ve oyunlar oynadığını aktarmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Hz. Enes (ra): "*Resulullah (s.a.v.) çocuklarla şakalaşmada insanların en önde olanıydı.*"³⁷⁶

"*Resulullah (s.a.v.) çocuğu görünce ilerleyip cemaatin önüne geçip onu tutmak için ellerini açtı. Çocuk ise sağa sola kaçmaya başladı. Resulullah da onu takliden sağa sola koşarak, tutuncaya kadar peşinde koştu. Yakalayınca ellerinden birini çenesinin altına diğerini de ensesine koyup öptü ve "Hüseyin bendendir. Ben de Hüseyin'denim. Kim Hüseyin'i severse Allah da onu sevsin. Hüseyin torunlardan bir torundur"* buyurdu.³⁷⁷

Hz. Enes (r.a.)'in bildirdiğine göre Resulullah (s.a.v.), "dünyadaki iki reyhanım" dediği torunları Hasan ve Hüseyin'i sık sık yanına çağırıp onları koklar ve bağrına basardı.³⁷⁸

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde çocuğun oyun hakkıyla ilgili şu düzenleme yapılmıştır: Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.³⁷⁹

UNICEF'in 1989'da düzenlediği, Çocuk Hakları Üzerine Uluslararası Kongre'nin bu otuz bir numaralı makalesinde "Çocukların, rahatlama, oynama ve geniş bir

³⁷⁴ Tirmizi, Kitabü'l-Birr ve's-Sıla, (1911); El-Mübarekfurî, a.g.e., VI, 27.

³⁷⁵ Canan, *Kütüb-i Sitte*, II, 450.

³⁷⁶ Canan, a.g.e., XV, 209.

³⁷⁷ Canan, a.g.e., XVI, 519.

³⁷⁸ Canan, a.g.e., II, 508.

³⁷⁹ ÇHS madde 31.

çerçeve de kültürel, artistik ve diğer rekreasyon etkinliklerine katılma hakkı vardır” denir. Buradan yola çıkan, özellikle bölgesel gelişim ve tasarımları destekleyen bir kuruluş olan the Fondazione Riccardo Catella, yedi farklı tasarımcıdan, her biri bir hakkı temsil eden yedi farklı oyun fikri istedi. Ve ortaya, İtalya’nın aynı zamanda geçici ve kalıcı engelleri olan çocuklara da yönelik ilk oyun alanı çıktı.

1) Sessizlik hakkı için ses yalıtımlı malzemeden rengarenk bir oyun evi, Antonio Citterio.

2) Koklama hakkı için, çimen ve çiçeklerle dolu, kocaman bir domuz burnu şeklinde oyun alanı, Matali Crasset.

3) Vahşileşme hakkı, yuvarlatılmış heykellerden oluşturulmuş, Stefano Giovannoni.

4) Tembellik hakkı için kaya şekilli oturma grupları, James Irvine.

5) Kirlenme hakkı için, “Millepiedi” isimli, kum ve suyla oynamak için yapılmış bir masa, Gabriele Pezzini.

6) Elleri kullanma hakkı için, farklı kavrama şekilleriyle üç farklı çelik malzeme, Tobia Repossi-Zona Uno.

7) Son olarak da, yol hakkı için, yere eğilemeyen çocukların da erişebilmesi için asfalta tebeşirle çizilip daha sonra yükseltilmiş bir yarış parkuru, Franco Raggi.³⁸⁰

Oyun hakkı ve oyun alanları hakkını da kapsamak üzere çocuk haklarıyla ilgilenen iki uluslararası kuruluş vardır: UNICEF (UNESCO) ve IPA (International Play Association). 1959 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yasası ile bağlantılı olarak bir Çocuk Hakları Bildirgesi yayınlanır. yedinci maddesi şöyle söylemektedir: "Çocuğa eğitimde olduğu gibi, oyun oynamada da tam fırsat tanınmalıdır; toplum ve kamusal otorite bu hakkı yerine getirmeye çalışmalıdır."³⁸¹ 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Kongresi tarafından yenilenen Çocuk Hakları Bildirgesi otuz birinci maddesinde çocukların boş zaman geçirmeye, dinlenmeye, yaşlarına uygun olarak oyun oynamaya ve kültürel ve sanatsal etkinliklere katılmaya hakları vurgulanır.

³⁸⁰ <http://elsissmila.blogcu.com/cocuklara-oyun-oyinama-hakki-ama-italya-da/3843819> 15.01.2011

³⁸¹ Uriel Cohen, Ann B. Hill, Carol G.Lane, *Tim Mc Ginty ve Gary T.Moore. Recommendations for Child Play Areas*, (6.Bsk.), The University Of Wisconsin, Milwaukee, 1994, 57; <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/tekkaya.htm>. 15.03.2011.

IPA düzenlediği toplantılarda çocuğun boş zamanı, oyun ve oyun olanakları konusunda kararlar üretir. “Konut bölgelerinde yeterli oyun ve rekreasyon olanakları sağlamak için her ülkede yasal önlemler alınmalıdır” (Zürih, 1964); “oyun ve çocuk gelişimi konuları mimarların, plancıların, peysaj mimarlarının, eğitimcilerin, hastane personelinin kısacası meslek yaşamlarında çocukla temas eden her mesleğin eğitimine dahil edilmelidir” (Paris, 1969 ve Milano, 1975)³⁸²; “hükümetler ve yerel yönetimler eğitime, yollar ve parklar inşa etmeye olduğu kadar çocuğun okul dışı yaşamının koşullarını hazırlamaya da ciddiyetle eğilmelidir” (Viyana, 1972) şeklindeki maddeler bunlardan bazılarıdır. Dünya Çocuk Yılı nedeniyle 1977 yılında açıklanan Çocuk Oyun Hakları Malta Deklarasyonunda, oyunun beslenme, sağlık, barınma ve eğitimin yanı sıra her çocuğun gelişim potansiyeli için yaşamsal önemi olduğu vurgulanır.³⁸³

III- MESLEK ÖĞRENME HAKKI

İslam’ın çocukla ilgili olarak açık ifadelerle yer verdiği bir hak da onun buluğdan önce bir meslek öğrenme hakkıdır. Bu hak, gerçi namaz ve yazı haklarında olduğu üzere, temel eğitim hakkı içine dâhildir. Ancak günümüz temel eğitim telakkisinde -en azında yurdumuzda- bu husus yeterince açık olmadığı ve tatbikatta da yer almadığı için biz bu hususu da müstakil bir başlık ile ayrı bir hak olarak ele almayı gerekli görüyoruz.

Meslek öğretmenin vacip bir vazife olması hususu, sadece ulemanın farz-ı ayn ilimler meselesine getirdiği yorumla ulaşılan bir netice değil, bizzat Kur’an-ı Kerim’in nassına dayanan bir gerçektir. Zira, Kur’an-ı Kerim, çocukların buluğdan önce mesleki formasyonlarının ciddiyetle takip edilmelerini yetimlerle ilgili bir ayette şöyle buyurulmuştur. “Yetimleri evlenme çağına gelene kadar deneyin, onlarda rüşd (olgunlaşma) görürseniz, mallarını kendilerine verin³⁸⁴.” Ayette geçen “ibtıla” ve “denemedin” maksat, “çocukların, kendi işlerini kendilerinin yürütüp yürütemeyeceğini kontrol ve murakabedir.” Bu, bir bakıma, kendi işini kendi görmesi için verilen terbiye (ve mesleki) formasyonun hedefine ne derece ulaştığının kontrolüdür.³⁸⁵

³⁸² Cohen, a.g.e., s. 58, 59.

³⁸³ Peter Heseltine ve John Holborn. Playgrounds, *The Planning, Design and Construction of Play Environments*, 1987, 11.; <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/tekkaya.htm>, 15.03.2011.

³⁸⁴ en-Nisa, 4/6.

³⁸⁵ Canan, *Allah’ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 189.

Terbiye ve hak bahislerinde “yetim”le yetim olmayan çocuk arasında fark yoktur. Kur’an-ı Kerim, çocuklarla ilgili bir kısım meseleleri “yetimler”le ilgili olarak mevzubahis etmiştir.³⁸⁶

Eski Medeni Kanun’daki “Ana baba çocuğun mesleki terbiyesini (eğitimini) sevk ve idare eder. Mümkün mertebe kuvvet ve kabiliyetini nazara alır.” (EMK madde 265) hükmü yeni kanun’a alınmamıştır. Ancak doktrinde Akıntürk, ana ve babanın çocuklarına mesleki eğitim sağlamalarının, onu hayata bir meslek sahibi olarak kazandırmalarının gerekliliğinin göz ardı edilemeyeceğini; eski kanun’un söz konusu maddesinin yeni kanun’a alınmamış olmasının, ana ve babanın mesleki eğitim verme yükümlülüğünün kaldırılmış olduğu yolunda yorumlanamayacağını; bu yükümlülüğün halen devam ettiğini belirtmiştir.³⁸⁷ Oğuzoğlu, çocuğun, birey olarak topluma faydalı olabilmesinde ve bir meslek edinebilmesinde, ana baba tarafından verilecek mesleki eğitimin çok önemli olduğundan bu tercihin çocuğa bırakılamayacağını; ana babanın bu eğitimi vermemeleri halinde kusurlu duruma düşeceklerinin altını önemle çizmiştir.³⁸⁸

Kanun’a söz konusu hükmün alınmaması, ana babanın çocuğun mesleki eğitimini vermesine engel değildir. Bilakis teşvik edicidir. Zira üç yüz kırkıncı maddede, kapsamı açıklanmasa da, ana babanın mesleki bir eğitim sağlayacağı düzenlenmiştir. Her ana baba, çocuğunun kendi mesleğini devam ettirmesini isteyebilir; bu nedenle ona mesleki eğitim verebilir. Ancak bu durum, çocuğun is gücünün kötüye kullanılmasına yol açıyorsa³⁸⁹ yahut çocuğun yetenek ve eğilimlerine uygun değilse veya çocuğun hangi mesleği seçeceğine özgürce karar vermesini engelleyecek boyutta zorlanmasına neden oluyorsa; eski kanun’a göre, çocuk, hâkime başvurarak gerekli tedbirlerin alınmasını talep edebilmekteydi. Yine ana baba, çocuğu mesleki eğitimden yoksun bırakmak isterse, hâkimin müdahale edebileceği kabul edilmişti (EMK madde 273). Söz konusu hak, yeni kanun’da da korunmuştur. Ayrıca, kanun’un üç yüz kırkıncı maddesinin

³⁸⁶ Canan, a.g.e., 189.

³⁸⁷ Akıntürk, a.g.e., II, 425.

³⁸⁸ Oğuzluoğlu Hüseyin Cahit, “*Velayetin Medeni Hukuktaki Ehemmiyeti*”, Adliye Ceridesi, XXXI, Ankara, 1940, 997.

³⁸⁹ Oğuzman, M. Kemal/DURAL Mustafa, *Aile Hukuku*, İstanbul, 1998, 278.

gerekçesinde hükmün Kanun'a alınmama nedeni açıklanmamış; ancak, genel olarak eğitimin, mesleki eğitimi de kapsadığı belirtilmiştir.³⁹⁰

IV- SAĞLIKLI YAŞAMA HAKKI

İslam hukuku kaynaklarında çocuğun sağlıklı yaşama hakkıyla ilgili direkt bir bilgi bulamadığımız için, modern hukuktaki durumunu ele alacağız.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin çok sayıda maddesi çocukların sağlıklı bir yaşam sürdürmelerini desteklemektedir. Sözleşme'nin 6. maddesine göre her çocuk esas olarak yaşama hakkına sahiptir. İlâveten, 24. madde gereğince her çocuk ulaşılabilir en yüksek sağlık standartlarından yararlanabilmelidir; gerekli tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmelidir. İhmal edilen, terk edilen, istismara uğrayan ya da işkenceye tâbi tutulan çocukların iyileştirilmesi ve yeniden topluma kazandırmasından devletler sorumludur.

Çocukların sağlıklı bir biçimde yaşama hakları, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesinde güvence altına alınmıştır. Bu maddede taraf devletler, çocukların mali nedenlerle sağlık hizmetlerinden yoksun bırakılmaması için gereken her türlü çabayı sarf etmekle yükümlü kılınmışlardır.

ÇHS yirmi dördüncü ve yirmi beşinci maddelere göre çocuklara sağlık açısından şu haklar verilmiştir:

I. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

II. Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:

a. Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;

³⁹⁰ EMK'nın 340. madde gerekçesine göre, "İsviçre Medeni Kanununun 302. maddesinin ilk iki fıkrasını örnek alan 1984 tarihli Ön Tasarının 256. maddesinin birinci fıkrasındaki bazı ifade ve terim farklılıkları dışında içerik bakımından aynıdır. Maddede sadece mesleki eğitim değil, onu da kapsamak üzere genel olarak eğitim düzenlenmiştir. Madde yürürlükteki Kanununun 264. maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi hükmünü karşılamakla birlikte, o hükme göre daha kapsamlı ve açık bir ifadeyle kaleme alınmıştır."

b. Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;

c. Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;

d. Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;

e. Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması.

f. Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlanması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.

III. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

IV. Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.³⁹¹

Taraf Devletler, yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alma, bedensel ya da ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğü tedaviyi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler.³⁹²

Devlet, vatandaşlarının sağlıklarına zarar vermeyecek, temiz ve dengeli bir çevrede yaşamalarını sağlamak için gereken çabayı gösterir. Devletin vatandaşlarına karşı görevlerinden biri de, onların sağlık koşullarıyla ilgilenmek, hastaneler açmak, salgın hastalıkları önlemek, bulaşıcı hastalıklara karşı parasız aşı sağlamaktır. Devlet, ayrıca, vatandaşların konut ihtiyaçlarını sağlamak için önlemler alır.

³⁹¹ ÇHS madde 24

³⁹² Hodgkin, Rachel ve Newell, Peter, a.g.e., 600. (ÇHS madde 25)

V- EVLENDİRİLME HAKKI

Yetimin terbiye, bakım, himaye gibi, her çeşit meselesine temas eden mühim ayetlerden biri Bakara suresinin iki yüz yirminci ayetidir: "*Sana yetimleri sorarlar, de ki: Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden bozama ayırt etmesini bilir. Allah dileseydi sizi zarara sokardı...*" denmektedir.

Âlimlerin, yukarda kaydettiğimiz aynı âyetten çıkardıkları hükümlerden biri de evlendirme ile alâkalıdır. Ayette geçen "*onların işlerini düzeltmek hayırlıdır*" tâbirinden, ayrıca, velînin yetimi evlendirme hakkı da bulunduğu ifade edilmiştir.

Ancak, bu hak, yetimle arasında neseben bağ bulunan veliye tanınmıştır. Bu bağdan yoksun olan vasî, sırf "vasîlik" sıfatıyla evlendirme yetkisine sâhip olamaz. Sadece kadı, âyetin zâhirine göre, "salâh üzere" olmak kaydıyla evlendirme ve malından tasarruf yetkisine sahip görülmüştür.³⁹³

Aynı mâna "eğer onlarla bir arada yaşarsanız" ibâresinden de çıkarılarak, velînin yetimi evlendirme salâhiyeti ve onun, bu meselesiyle meşgul olma vazifesi te'kid edilmiş olmaktadır. Zira, denmektedir, oğlansa kızıyla, kızsa oğullarından biriyle evlendirmek suretiyle, velî, yetimi, kendisiyle ve âilesiyle beraber kılmış, yetim de onlara karışmış olur. Ancak, ister velî bizzat evlensin, isterse yakınıyla evlendirsın her hâl ü kârda bu muâmele "yetimin ıslahı" şartıyla mukayyettir.

Bu mes'eleyi ehemmiyetine binaen, Nisâ sûresi'nde tekrar ele alan Kur'ân-ı Kerîm, bilhassa velînin yetimle şahsen evlenmesi durumunda, yetimin bir haksızlığa uğratılmamasına dikkat çeker ve şöyle der: *Eğer velîsi olduğunuz mal sâhibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz.*³⁹⁴

Kur'ân-ı Kerîm, mağdûr edilebilecek durumda olan güçsüzlerin meseleleri üzerinde fazlaca durur ve dikkatleri onlar üzerine çekerek mağdûriyetlerini önleyici prensipler koyar. Bu maksadla, yetim kadın ve erkeklerin mağdur edilmemeleri için, yukarıda kaydedilen âyetlere (Nisâ: 4/2, 3, 6, 9, 10, 11) tekrar bir atıf daha yapılır.

"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: "Onlara dair fetvayı size Allah veriyor: Bu fetva, kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi

³⁹³ Canan, *Kutub-i Sitte*, II, 532.

³⁹⁴ en-Nisa, 4/3

arzuladığınız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitab'da size okunandır. Ne iyilik yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir."³⁹⁵

Erken Evlendirme:

Yukarıdaki kaydedilen âyetler, ister kadın, ister erkek olsun, yetimlerin bilhassa evlendirilmeleri ile alâkalanmakta ve bu mesele ile ilgili hükümler getirmektedir. Âyetler, ifâde ettikleri sarîh fikhî hükümlerden başka, erkek ve kız, gençlerin erken evlendirilmelerine dair cevâzı, hatta cevâzın ötesinde tavsiye ve teşvîki de içermektedir. Nitekim, bu mesele üzerinde Hz. Peygamber (s.a.v.) de sarîh olarak ısrarla durur ve "mümkün mertebe erken evlendirme" prensibini vaz'eder.

"Kimin bir çocuğu olursa, güzel bir isim koysun ve en iyi şekilde terbiye etsin. Büluğa erince de derhal evlendirsin. Büluğa erdiği halde evlendirmez ve delikanlı da bir günah işleyecek olursa, bundan hâsıl olacak günah babaya da terettüp eder."

Ashâb'tan rivayet edilen örneklerden başka, bizzat Kur'ân-ı Kerîm, sâdece oğlan tarafının değil, kız tarafının da münâsib aday arayıp, teklif etme prensibine yer verir: Şuayb (a.s.) olduğu ileri sürülmüş olan ve fakat Kur'ân'da ismi zikredilmeyen Medyenli kız babası, Hz. Mûsa'ya şu teklifi yapar: *"Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum."*³⁹⁶

Cemiyetimizde örfleşmemiş bu Kur'anî irşadın, en azından bilinmesinde fayda vardır.³⁹⁷

Türk Medeni Kanunu'nda ise, YTMK'nın yüz yirmi dördüncü maddesi, kadın ve erkek için evlenme yaşında eşitlik getirmiştir. Kadın (genç kız) ve erkekler on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemezler. Eski Medeni Kanunu'nda (EMK) evlenebilmek için erkeklerin on yedi, kızların da on beş yaşını doldurmuş olması gerekiyordu.³⁹⁸

YTMK'da mahkeme kararıyla evlenme yaşı istisnai olarak, on altı yaşa indiriliyor. Kız ve erkek çocuklar on altı yaşlarını doldurduklarında hakim kararıyla evlenebilirler. EMK'da erkek çocuk on beş, kız çocuk on dört yaşını doldurunca evlendirilebilirdi. Mahkeme kararıyla evlenme yaşında da kadın ve erkekler arasında eşitlik sağlanmıştır.

³⁹⁵ en-Nisa, 4/127

³⁹⁶ el-Kasas, 28/27

³⁹⁷ Canan, *Kutub-i Sitte*, II, 533.

³⁹⁸ Akıntürk, a.g.e., 64.

YTMK'da "Mahkeme kararıyla evlenmede, karardan önce ana-baba veya vasi dinlenir. Dinlenme olanağı yoksa hakim kendiliğinden karar verir" hükmü getirilmiştir. EMK'da ise anne, baba veya vasinin dinlenmesi şarttı. Dinlenme şartı, YTMK'da yumuşatılmıştır. Evlenmek isteyen çocuklar yönünden daha bağımsız hareket etme olanağı verilmiştir.³⁹⁹

Veli veya vasi, kötü niyetle kısıtlı veya küçüğün (on altı yaşını bitirmiş on yedi yaşına girmiş) evlenmesine izin vermiyorsa, küçük veya kısıtlı, mahkemeye başvurarak hakimden evlenme izni alabilir. Hakim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, küçüğe veya kısıtlıya evlenme izni verebilir.⁴⁰⁰ Kanun koyucu, hakimin evlenme izni vermesiyle kız kaçırma olaylarının azaltılması ve nikahsız yaşamaları belli ölçüde önlemeye çalışmıştır.

VI- SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

İslam hukuku kaynaklarında sosyal güvenlik hakkı, çocuğun görüşlerinin dikkate alınması hakkı ve güvenlik (koruma) tedbirleri hakkı ile ilgili direkt bir bilgi bulamadığımız için bu konuları sadece modern hukuk açısından ele alacağız.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğun sosyal güvenliği hususunda şu düzenleme yer almaktadır:

I. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dâhil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanır ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.

II. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.⁴⁰¹

ÇHS'ye göre, her çocuk, bedensel, zihinsel, ruhsal, toplumsal ve ahlaki gelişmesini sağlayacak yeterli yaşam standardına ulaşma hakkına sahiptir. Bunun sağlanması sorumluluğu önce ana-babasına ve onun bakımını üstlenen kişilere düşer. Devlet, bu kişilere yardımcı olmak amacıyla gerekli her türlü önlemi almak ve

³⁹⁹ Akıntürk, a.g.e., 66, 67, 68.

⁴⁰⁰ Akıntürk, a.g.e., 225. (TMK madde 128.)

⁴⁰¹ (ÇHS madde 26)

gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, barınma ve giyim konularında mali yardım ve destek programı uygulamak zorundadır.

VII- GÖRÜŞLERİNİN DİKKATE ALINMASI HAKKI

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuklara tanınan haklardan biri de, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocukların, kendilerini ilgilendiren bir konu ya da işlem sırasında serbestçe görüşlerini ifade edebilme hakkına sahip olmaları ve bu görüşün yası ve uygunluk derecesi dikkate alınarak değerlendirilme zorunluluğudur.⁴⁰²

"Çocukların Haklarının Uygulanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" de, Çocukla ilgili karar vermek durumunda olan adli ya da yönetsel makamların, çocuğun görüşünün alınmasını, çocuğa görüşünü ifade etme olanağı sağlanmasını ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesini öngörmektedir.⁴⁰³

Çocukların görüşlerinin alınması ve kararlara katılması, gerek aile gerek toplum bakımından çok önemlidir. Karar alma durumunda olanlar, çocuğun katılım hakkını reddettikleri takdirde, yaşamsal önemdeki bilgi ve görüşlerden yoksun kalabilirler. Çocuğun belirttiği düşünce ve görüş bazılarını rahatsız etse de, kuşkusuz dikkate alınması gereken yeni bir boyut oluşturmaktadır.⁴⁰⁴

Çocuk Hakları Sözleşmesi, gerek bu ilkesiyle gerekse diğer ilke ve hükümleriyle ülkelerden, çocuğun toplumda bir birey olarak yaşantısını sürdürmeye eksiksiz biçimde hazırlanmasını, Birleşmiş Milletlerin kuruluş bildirgesinde yer alan "barış, onur, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma" idealleriyle yetiştirilmesini istemektedir.⁴⁰⁵

VIII- GÜVENLİK (KORUMA) TEDBİRLERİ HAKKI

Çocuk istismar ve ihmalinin, özellikle cinsel istismarının önlenmesi ile ilgili önem taşıyan bir sözleşmedir. Türkiye tarafından 4755 sayılı kanun ile 9.5.2002 tarihinde onaylanmıştır. Bu protokol Çocuk Hakları Sözleşmesinin, çocukların ekonomik istismardan ve çocuk açısından tehlike arz edebilecek veya çocuğun eğitimini

⁴⁰² Aktürk, a.g.e., 21.

⁴⁰³ Aktürk, a.g.e., 21.

⁴⁰⁴ Aktürk, a.g.e., 22.

⁴⁰⁵ Aktürk, a.g.e., 22.

aksatabilecek veya çocuk sağlığına; çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki yada sosyal gelişimine zarar verebilecek herhangi bir işte çalışmaktan korunma hakkının bulunduğu göz önünde bulundurularak: Çocukların satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi amacı ile yapılan kayda değer ve giderek artan uluslar arası çocuk ticaretinden ciddi endişe duyulması ve çocuk pornografi ve istismarının internet ve diğer gelişen teknolojiler üzerinde artan erişebilirliğinden endişe duyularak sözleşme çocuğun korunması ve uyumu, gelişimi için her halkın geleneklerinin ve kültürel değerlerinin önemi dikkate alınarak anlaşma sağlanmıştır.⁴⁰⁶

Avrupa Konseyi B.M. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış ve 25.01.1996 tarihinde Strazburg'da imzalanmıştır. Çocuklara, B.M Çocuk Hakları sözleşmesi ile tanınan haklarının korunması için, Yargı mercileri önünde usule ilişkin haklar tanıyan bu sözleşme, Türkiye'de Aile Mahkemelerinin kuruluşu ile ilgili 4787 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesi, Aile Mahkemelerinin kurulması ve yine son Anayasa değişikliği de dikkate alındığında çocukların yararına ciddi bir önem taşımaktadır. Sözleşme çocukların özellikle aile hukuku ilişkin davalarda ebeveynleri tarafından istismar edilmelerini engellemekte, onlarla çatışan ve örtüşmeyen çıkarları söz konusu olduğunda küçüğe temsilci tayinine olanak vermektedir.⁴⁰⁷

Ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar için bir ceza verilmesi elbette ki doğru bir uygulama olmayacaktır. Bu durumdaki çocukların kusur yeteneğinin bulunmadığı kabul edildiğine göre işlediği fiille ilgili olarak kusurluluğunun bulunmadığı kabul edilen bir kişiye ceza verilmesi evrensel ceza hukuku ilkelerine de aykırı olacaktır. Peki bu durumdaki çocuğa bir tepki verilmeyecek midir? Verilecek ise bu tepki nasıl olmalıdır? Bu sorulara verilecek cevap, ceza sorumluluğu yaşının yükseltilmesi çabalarına da katkı sağlayacaktır. Zira; Çocukların ceza sorumluluğu yaşının yükseltilmesini ve ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığına ilişkin araştırma yapılacak yaş grubundaki çocuklara yönelik araştırmanın etkin bir şekilde yapılıp bu yaş grubundaki çocukların önemli bir kısmının ceza sorumluluğunun bulunmadığı sonucuna varılması gerektiğini ileri sürenlere karşı yapılan en önemli karşı çıkış, ceza sorumluluğu olmadığı kabul edilen çocuk sayısının arttırılması ve bu durumdaki çocuklara yönelik etkin bir tepki verilmemesi durumunda çocuk suçluluğunun artacağı,

⁴⁰⁶ <http://pdf-ebooks.org/download.php?url=http%3A%2F%2Fwww.yargitay.gov.tr>. 15.06.2011.

⁴⁰⁷ <http://pdf-ebooks.org/download.php?url=http%3A%2F%2Fwww.yargitay.gov.tr>. 15.06.2011.

çocukları suçta kullanan kişilerin artacağı, diğer kişilerin güvenli bir ortamda yaşama haklarının elinden alınmış olacağı ve mağdurların haklarının etkin bir biçimde korunamayacağı endişesidir. Bir başka deyişle, pek çok kişi küçük yaştaki bir çocuğun ceza infaz kurumuna kapatılmasını iyi bir çözüm tarzı olarak görmemekte ancak bunların önemli bir kısmı bu yöntemin yerine konulacak daha iyi ve etkin bir sistemin olmaması nedeniyle bu durumun sürmesini istemektedir. Dolayısıyla ceza sorumluluğu olmadığı kabul edilen çocuklara yönelik olarak uygulanacak yaptırımların (veya güvenlik tedbirlerinin) etkin bir biçimde uygulanması durumunda çocukların ceza sorumluluğuna ilişkin asgari yaştan yükseltilmesi daha kolay olacaktır. Bugün için yapılan şey suça sürüklenen çocuklara yönelik daha iyi bir yaptırım sistemi olmadığından bu çocukların ceza infaz kurumlarına gönderilmesinden ibarettir. Bu yöntem basit ve ucuz bir yöntemdir. Çocuklara yönelik yaptırımların ağırlaştırılmasını ve ceza sorumluluk yaşının düşük tutulmasını savunanların bir kısmı, aksi düşüncenin kabul edilmesi halinde bu çocukları suçta kullanan kişilerin sayısının artacağı düşüncesindedir. Bu düşünceye şöyle karşı çıkmak mümkündür: Çocukları suçta kullanan kişiler vardır ve bu kişiler her zaman olacaktır. Bu kişileri engellemenin yolu onların suçta kullandığı çocukları uzun süreli hapis cezalarına çarptırmak değildir. Çünkü, bu yapıldığında çocukları suçta kullanan kişiler kendilerine suçta kullanacakları başka çocuklar bulmakta gecikmeyecektir. Bu durumda yapılması gereken şey, çocukları suçta kullanan kişilerin etkin bir şekilde soruşturulması ve suçlarının ispatlanması durumunda etkili bir ceza yaptırımını ile karşı karşıya bırakılmasıdır.

CEZA SORUMLULUĞU OLMAYAN ÇOCUKLARA YÖNELİK GÜVENLİK TEDBİRLERİ

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ceza sorumluluğu olmayan çocuklara yönelik tedbirler konusunda oldukça yetersizdir. TCK'nın 56/1 maddesi uyarınca çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin neler olduğu ve ne suretle uygulanacakları Kanunla gösterilir. Bu maddede atıf yapılan Kanun, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunudur. ÇKK'nın 11. maddesine göre ÇKK da düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler, suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak uygulanır. ÇKK'nın bu hükmü uyarınca suça sürüklenen

çocuklara uygulanacak güvenlik tedbirleri ile korunması gereken çocuklar bakımından uygulanacak koruyucu ve destekleyici tedbir arasında bir ayrıma gidilmemiştir.⁴⁰⁸

Çocuk ister korunması gereken çocuk olarak nitelendirilsin isterse suça sürüklenen ve fakat ceza sorumluluğu olmayan bir çocuk olsun her durumda hakkında ÇKK'nın beşinci maddesinde belirtilen güvenlik tedbirleri/koruyucu ve destekleyici tedbirler uygulanacaktır. Bu tedbirler 5beşinci maddede altı ayrı başlıkta ele alınmıştır.

1- Danışmanlık Tedbiri

Çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye yönelik tedbir.

2- Eğitim Tedbiri

Çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait iş yerlerine yerleştirilmesine yönelik tedbir.

3- Bakım Tedbiri

Çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine yönelik tedbir.

4- Sağlık Tedbiri

Çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına yönelik tedbir.

5- Barınma Tedbiri

Barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbir.

6- Tehlikeden Koruma Tedbiri

Tehlike altında bulunmadığının tespiti ya da tehlike altında bulunmakla birlikte veli veya vasisinin ya da bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin desteklenmesi

⁴⁰⁸ <http://www.yargitay.gov.tr/abprojc/belge/sunum/rt4/Akarca>. 27.03.2011.

suretiyle tehlikenin bertaraf edileceği anlaşılan çocuklara ve bunların sorumlusu durumundaki kişilere yönelik tedbir, olarak sıralanmıştır.⁴⁰⁹

Burada sayılan tedbirler, suça sürüklenen çocuğun gerek korunmasının sağlanması ve gerekse de suç işlemekten alıkonulması amacını hayata geçirmeye yeterli tedbirler olmadığı gibi ÇKK'nın 7/6 maddesi uyarınca bu tedbirlerin tümü amaca ulaşıp ulaşılmadığına bakılmaksızın çocuğun on sekiz yaşını doldurması ile (eğitim tedbirinin çocuğun rızasının alınması ile on sekiz yaşını doldurmasından sonra da devam etmesine ilişkin istisna hariç olmak üzere) sona ermektedir.⁴¹⁰

Soruşturma ve kovuşturma süresinin uzunluğu da dikkate alınır ise bu kararların çoğu uygulamaya başlanmadan veya henüz yeni başlanmış iken çocuğun on sekiz yaşını doldurması ile yürürlükten kalkmaktadır.⁴¹¹

IX- DİĞER BAZI HAKLAR

Hukuku'l-Veled müellifi Ahmed Münib, yeni doğan çocuğa yapılması hususunda sünnetten gelen bazı edepi çocuğun mendup hakları başlığı altında zikreder. Bunlardan biri, doğduğu zaman, ağızda yumuşatılan hurma -veya tatlı bir şeyle damağının ovulması (tahnik), bir diğeri de sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunmasıdır.⁴¹² Keza anne ve babanın çocuğunu sevmesi, öpmesi, ikramda bulunması; ona yapamayacağı, itaat etmeyeceği, itiraz edeceği emirlerde bulunmaması; beddua etmemesi, hayır duada bulunması da var. Bu hususlarda Resulullah'tan gelen hadislerden bazı örnekler de kaydeder:

*“Anne ve babanın, evladı hakkındaki duanın çabuk kabulü, Peygamberin ümmeti hakkındaki çabuk kabul olan duası gibidir.”*⁴¹³

*“Çocuğun, kendisine evlatlık vazifesini yerine getirmede ona yardımcı olan babaya Allah rahmetini bol kılsın.”*⁴¹⁴

Hülasa, dinimiz, çocuk meselesini büyüklerin hukukundan ayrı olarak ele almıştır. İslam'ın, çocuğu büyüklerden farklı telakki etmesi ve bir kısım meselelerini müstakil

⁴⁰⁹ <http://www.yargitay.gov.tr/abroje/belge/sunum/rt4/Akarca>. 27.03.2011.

⁴¹⁰ <http://www.yargitay.gov.tr/abroje/belge/sunum/rt4/Akarca>. 27.03.2011.

⁴¹¹ <http://www.yargitay.gov.tr/abroje/belge/sunum/rt4/Akarca>. 27.03.2011.

⁴¹² Münib, Ahmet, *Hukuk-u Veled*, İstanbul, 1318/1902, 21-24.

⁴¹³ Suyuti, *el-Cami'u's-Sağir*, III, 525. Münavi, hadise münker ve mevzu diyenleri de belirtir.

⁴¹⁴ Suyuti, a.g.e., IV, 29.

olarak ele alması, onun bu meseledeki birinci orijinalitesini teşkil eder. Bu husustaki teşriatin temel taşı Fahr-ı Kainat'ın (s.a.v.) “*İhtilam oluncaya kadar çocuktan kalem (mes'uliyet) kaldırılmıştır...*”⁴¹⁵ hadisidir. Bu anlayışa Batı, on dokuzuncu asrın sonlarında kısmen gelebilmiştir. Katettiği büyük mesafeye rağmen, Batı'nın halen, İslam'a nazaran, çocuk meselesinde bir takım eksikliklerinin ve aşırılıklarının olduğu söylenebilir.

İslam'ın çocuğa tanıdığı bir kısım haklar vacib, bir kısmı da menduptur. Hayatının ve malının korunması, neseb, nafaka ve temel eğitim gibi zaruri olanlar vacip, onun dışındakiler menduptur. Dinin kamil manada tatbik edilme endişe ve arzusu içinde olanlar için, tatbikatta, mendup olanlarla vacip olanlar arasında ayırım düşünülemez. Mendup olanlara aykırı tatbikat bidattır, bidat ise dinen merduttur, ateşe götürür.⁴¹⁶

⁴¹⁵ İbnu Mace, Hudud, 16 (4389, 4393, 4394); Abarî, a.g.e., V, 472.

⁴¹⁶ Canan, *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar*, 192.

SONUÇ

İslam'ın yeniden, bütün müesseseleriyle ihyasının gündeme geldiği zamanımızda, işe temelde başlamanın gereğine inanıyoruz. Bu da, öncelikle terbiyeye yönelik olan çocuk haklarının ortaya çıkarılıp, tatbikatının gerçekleştirilmesinden başlamakla olur. Bunun ihmal edilmesi, çocuk hukukunun ihlali yani hakkını aramaktan aciz, affetmede yetkisiz olan çocuklara zulümdür. Çocuklarımızın terbiyesinde, İslam'a dönerek, gerçek kurtuluşu Allah'ın rızasında, İslam'ın müşfik sinesinde aramamız gerekmektedir. Başkaca faaliyetler, kurumaya yüz tutan ağacı, yaprağını yeşile boyayarak tedaviye çalışmaya benzer.

Çocuk davasının asıl sahibi olan biz Müslümanlar bu meseleye gereken önemi vermez, zaten insanlığın gündeminde olan çocuk hakları meselesine sahip çıkmaz, problemlerin çözümünü ele alıp kendi değerlerimiz çerçevesinde çareler getirmez, olup bitenlere hep seyirci kalırsak, sonunda yine biz zararlı çıkacağız. Zira, Batıcı çevreler, çocuk meselesini de, tıpkı kadın meselesinde yaptıkları gibi iyice sulandırıp çığırından çıkaracaklardır. Şimdiden, çocuk hakları deyince hep cici meselelerle uğraşıldığına, çocuklarımıza hep hoplamak, zıplamak, eğlenmek telkin edilerek şımartıldığına, çocuk hakları olarak, büyüklere "çocuklara karışmamak, müdahale etmemek, onları hevalarına göre davranmalarında serbest bırakmak" gibi aldaticı, kof fikirler telkin edildiğinde, böylece yeni nesillerin başıboşluğa, kültürsüzlüğe itildiğine şahit olmaktayız. Gittikçe artan çocuk cinayetlerinde onlara uygulanan bu yanlış terbiyenin (!) rolü inkâr edilemez.

İslam'a göre, bülüğa erişen rüşd haliyle çocukluk sona ermekte, ona tanınan haklar bitmekte, onu hayatın mükellefiyetleri beklemektedir. Bu yaş ortalama on beştir. Bütün ta'lim ve terbiye müesseselerinin, program ve müfredatını bu gayeye uygun olarak tanzim etmesi, on beş yaşına basan herkesin, tek başına hayata atılacak formasyonu vermesi gerekmektedir.

Hülasa İslam, her çocuğa, iki maddede özetleyebileceğimiz haklar getirmiştir:

- 1- Ortalama on beş yaşında tek başına hayata atılabilecek formasyona sahip olma,
- 2- Evlenmek.

Bunların gerçekleşmediği cemiyetlerde haksızlık var demektir: böyle cemiyetlerde çocuklar mağdur, ebeveynler gaddar, sistem zalimdir. Allah zalimleri iflah etmez.

Anne ve baba her şeyden önce çocuğunu sevmeli ve ona sevmeyi öğretmelidir. Çocuğun ruh dünyasının gelişimine katkı sağlamalıdır. Toplumla tanışması neticesinde gereksinim duyacağı bilgi ve eğitimi vermelidir. Aynı zamanda çocuğuna, yeme-içme adabından, beden temizliği alışkanlığına, insani ilişkilerde en çok ihtiyaç duyulan saygıdan, oturup kalkma adabına kadar her türlü sosyal davranışı kazandırmaya büyük ehemmiyet göstermelidir. Çocuğun dini eğitiminde de ilk ve en önemli terbiyeci, eğitimci annedir. Çocuğa doğru yolu gösterecek, Rabbini tanıttacak, dinini sevdirecek olan önce annedir. Yavrusunun bedensel ihtiyaçlarını karşılayan aklını yararlı bilgilerle doldurmaya özen gösteren anne, kalbini de ihmal etmemeli, ona sırat-ı müstakimi göstermelidir. Bunu yaparken sorumluluğunu üstlendiği çocuğu önemsiz ve anlamaz küçük varlık yerine koymayıp; aksine empatik davranarak onların seviyesine inmeli, onun eğitimi sırasında çocuk olduğunu daima göz önünde tutmalıdır. Yine ona daima uygun bir dille doğru, tutarlı ve yararlı bilgiler vermelidir. En önemlisi de çocuğuna her yönüyle örnek olabilecek bir hayatı yaşatmaya çalışmalıdır. Aksi halde, sözlerle yapılan telkinler davranışlarla yalanlanmış olacaktır. Çocuk da daha çok gördüklerinden, etkileneceğinden eğitim başarısız olacak, çocukta karakter bozuklukları ortaya çıkacaktır.

Çocuk hakları, çocukların da bir birey sayılmalarını, hak öznesi olabilmelerini sağladığı için önemlidir. Fakat modern toplumda çocuk gerçekten zayıftır. Haklarını talep edecek, hakları için mücadele edecek siyasi ve ekonomik güçten yoksundur. Bu nedenle çocuk hakları, çocukları özgürleştirmeyi kapsadığı kadar korumayı da kapsamalıdır. Çocuk haklarının en geniş biçimiyle düzenlendiği ÇHS'de bu iki kaygının uzlaştırılmaya çalışıldığı, ama özellikle çocukları koruma kaygısının ön plana çıktığı görülür. Çocuğu koruyacak ve haklarına riayet edecek önce ailesi, sonra devlettir. Bu yönüyle çocuk hakları, sosyal haklar gibi devletin müdahalesini zorunlu kılar. Çocuk haklarının gerçekleştirilmesini de sağlayan devletin ta kendisidir.

Çocukların, İslam hukukunda ve modern hukukta sahip oldukları hakları irdelemiş olduk. Günümüz çocuklarının yaşamış oldukları problemlerinin dayanak noktası hak sahibi olmadıklarından değil; bilakis, sahip olmuş oldukları haklarından yeterince istifade edememeleridir. Bir çocuk bilinçli anne ve babanın terbiyesinden geçtikten sonra güzel de bir eğitim alıp, sosyal alanlardan da faydalandığı zaman yetişkin bir

birey olduğunda önce kendisine sonra da ailesine, çevresine, memleketine ve de tüm dünyaya faydası dokunur. En önemlisi ahirette bahtiyar kişilerden olur.

Çocuğun sahip olduğu haklarını kullanabilmesi için bir denetleme mekanizmasına ihtiyaç olduğu kuşkusuzdur. Devletlerin çocuklarla ilgili bir çok hukuk maddesi vardır, lakin bu maddelerin uygulanıp uygulanmadığını denetleyecek bir mekanizmanın da hayata geçirilmesi son derece önemlidir.

Çalışmamız sonucunda ulaştığımız sonuçları şu maddelerle özetleyebiliriz:

- İslam hukukunda “çocuk hakları” konusu bir arada, bir bütün halinde bulunmazken, Modern hukukta Çocuk hakları sözleşmesi adı altında derli toplu bir hukuk sözleşmesi bulunmaktadır.

- İslam hukukunda çocuk hakları, İslam’ın doğuşuyla başlarken, Modern hukukta ise ancak son yarım yüzyılda ortaya çıkmıştır.

- İslam hukuku insanın ahiret yaşamını da kapsadığı için çocuk hakları konusunda da uhrevi amaçları göz önünde tutmasına karşın, Modern hukuk ise sadece dünya hayatına yönelik olduğu için çocuğun sadece dünya yaşantısıyla ilgilenir.

- İslam hukuku çocukluk dönemini on beş yaş ile sınırlarken, Modern hukuk bu sınırı on sekiz yaşına çıkararak, İslam hukukuna göre yetişkin sayılan on beş-on sekiz yaş arası inanlara çocuk hukuku uygulamaktadır.

- Çocuğun yaşama ve nesep hakkı her iki hukuk sisteminde de güvence altına alınmıştır.

- İslam hukuku çocuğun süt emme konusunda belli bir süre ve belirli hükümler ortaya koymasına karşın, Modern hukuk ise bu konuda herhangi bir düzenlemeye gitmemiştir.

- İslam hukuku çocuğa verilecek ismin çirkin şeyler ifade etmemesini isterken, Modern hukukta böyle bir düzenlemenin olmadığını gördük.

- İslam hukukunda çocuğun helal yollardan kazanılan gelirlerle beslenmesini emrederken, Modern hukukta böyle bir düzenlemeye gidilmediğini gördük.

- İslam hukuku çocuğun ahlakının güzel olması için erken yaşlarda tedbir alınmasını emretmesine karşın, Modern hukukta bu yaşın ancak anaokullarında başlanabileceğini gördük.

- İslam hukukunda çocuğun Kur'an, namaz ve farz-ı ayn ilimleri öğrenme hakları bulunmasına karşın, Modern hukukta zorunlu eğitim hakkı vardır.

- Çocuğun aile içerisinde bakılmasının önemi ve dövülmemesi konusunda her iki hukuk sisteminde de hükümlerin olduğunu gördük.

- İslam hukukunda evlat edinmeye izin verilmemesine karşın, Modern hukukta evlat edinmenin mümkün olduğunu gördük.

- İslam hukukunda miras konusunda çocuklara düşen hisselerin Modern hukuktakinden farklı olduğunu gördük.

- İslam hukuku çocuklara oyun oynama konusunda genel bir hak tanımına karşın, Modern hukukta UNICEF'in 1989'da düzenlediği, Çocuk Hakları Üzerine Uluslararası Kongre'nin bu otuz bir numaralı makalesinde "Çocukların, rahatlama, oynama ve geniş bir çerçevede kültürel, artistik ve diğer rekreasyon etkinliklerine katılma hakkı vardır" şeklinde detaylandırıldığını gördük.

- Çocuğun meslek sahibi edilmesi konusunda her iki hukuk sisteminde de düzenlemelere yer verildiğini gördük.

- İslam hukukunda çocuğun sünnet edilmesi istenirken, Modern hukukta böyle bir düzenlemenin olmadığını gördük.

- İslam hukukunda çocuğun erken yaşlarda evlendirilmesi uygun görülürken, Modern hukukta bu yaşın daha da yüksek tutulduğunu gördük.

- İslam hukuku çocuğa atıcılık öğretilmesini emretmesine karşın, Modern hukukta böyle bir düzenlemeye rastlamadık.

- İslam hukuku çocuğa yüzme öğretilmesini emretmesine karşın, Modern hukukta böyle bir düzenlemenin direkt var olmadığını gördük.

- Modern hukukta çocuğun sosyal güvenliğinin ve görüşlerinin dikkate alınmasının kanun güvencesine alınmasına karşın, İslam hukukunda bu konuda henüz direkt bir düzenleme gözükmemektedir.

- Modern hukukta çocuğun sağlıklı yaşama hakkının yasayla güvence altına alındığını gördük.

Modern hukukta bulunup da İslam hukukunda bulunmayan çocuk haklarının zamanın şartlarına uygun bir şekilde İslam alimleri tarafından kıyas ve içtihat yoluyla bulunması mümkün olduğu gibi, İslam hukukunda bulunup ta modern hukukta bulunmayan çocuk hakları da müslümanların yaşadığı ülkelerde modern hukukçular

tarafından modern hukuka konulabilir. İşte bu iki hukuk sistemi arasındaki farklar giderildiğinde ve tam manasıyla uygulandığında çocuklar gereği gibi çocukluğunu yaşayacak, büyükler de gelecekte kaygı duymayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- ABARÎ, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakki'l-Azim, **Avnü'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davut**, Darü'l-Hadis Yay., Kahire, 1422/2001.
- AFFOLTER, F.W. **Socio-Emotional Enablement And The Convention of The Rights of The Children. The International Journal of Children Rights**, 13. 2005.
- DAVUDOĞLU, Ahmed, **Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi**, Kahraman Yay., İstanbul, 1982.
- AKTÜRK, Soysal, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Güvenliği**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mayıs, Hatay, 2006.
- AKILLIOĞLU, Tekin, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Yorum**, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yay., Ankara, 1995.
- AKINTÜRK, Turgut, **Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış**, Beta Yay. İstanbul, 2006. (Aile).
- , **Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış**, Yenilenmiş, 11. Bsk., Beta Yay. İstanbul, 2008.
- AKYÜZ, Emine, **Ulusal Ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, M.E.B Yay., Ankara, 2000.
- ALAYLIOĞLU ve Oğuzkan, **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul, 1976.
- ALTINTAŞ, Ramazan, **Ailede ve Okulda İnanç Eğitimi**, Mehir Aile Dergisi, Konya, 1999.
- ALİYYÜ'L-KARİ, **Aynu'l-İlm**, Beyrut, 1352.
- ASKALANİ, İbnu Hacer Ebu'l-Fadl Şihabüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed, **Fethü'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari**, Darü'l-İhyai't-Türasi'l-Arabiyyî Yay., Beyrut, 1988/1408.
- ASIM EFENDİ, **Kamus**, Bahriye Yay., İstanbul, 1305.

- ATEŞ, Süleyman, **Yeni İslâm İlmihali**, Kılıç Yay., Ankara, 1979.
- , **Kur'an Işığında Soru ve Cevaplarla İslâm**, Yeni Ufuklar Neşriyat yay., İstanbul, t.y.
- BAKTIR, Mustafa, **İslâm Hukuku'nda Hidâne**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Aksiseda Matbaası, S. 7, İstanbul, 1986,
- , **İslam Hukuku Açısından Çocuk Terbiyesi (Electronic Version)**, İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi, 1994.
- BARDAKOĞLU, Ali, "**Bülüğ**", DİA, TDV Yay., İstanbul, 1992.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Hukuk-u İslâmiye ve Istilâhât-i Fıkhiyye Kâmusu**, Bilmen Yay., İstanbul, t.y.
- BUMİN, Kürşat, **Batı'da Devlet ve Çocuk**, Alan Yay., İstanbul, 1983.
- CİN, Halil, **Eski Hukukumuzda Boşanma**, A. Ü. Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1976.
- CANAN, İbrahim, **Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar Haksız Değilim**, Gülyurdu Yay., İzmir, 2010.
- , **Bütün Meseleleriyle Kur'an'da Çocuk**, Cihan Yay. İstanbul, 1984.
- , **Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yay. Ankara, t.y.
- CEMAL, İbrahim, **Müslüman Kadının Fıkıh Kitabı**, (trc. Beşir Ergünsoy), Risale Yay., İstanbul, 1986.
- CRAIG H. Hart. **Children on Playgrounds, Research Perspectives and Applications**, 1993.
- COŞKUN, Vahap, **İnsan Hakları ve Kültürel Rölativizm (Electronic version)**, Kamu Hukuku Arşivi, 2 (1-3), 1999.
- CUMALIOĞLU, Vechiye Nuray, **Sosyal Sigortalarda Kız Çocuklarının Sosyal Güvenliği**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İş Ve Sosyal Güvenlik
- CÜRCANÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerif, **et-Tarifât**, Daru'l-Kitabi'l-Arabi Yay., Beyrut, 1996.

- ÇAĞRICI, Mustafa, "**Hakk**" DİA, TDV Yay., İstanbul, 1997.
- ÇEKER, Orhan, **Çocuk ve Hakları**, Kayıhan Yay., İstanbul, 2004.
- ÇELEN, Nermin, **Çocuk Haklarına Genel Bir Bakış İstanbul Çocuk Barosu Çocuk Hakları Günleri**, İstanbul Barosu Yay., İstanbul, 1995.
- DEYLEMİ, Ebu Mansur, **Müsnedü'l-Firdevs**, Yzm., Şehit Ali Paşa, Nu. 565.
- DOĞAN, İsmail, **Akıllı Küçük Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme**, Sistem Yay., İstanbul, 2000.
- DONNELLY, Jack, **İnsan Hakları** (Çev. M. Erdoğan ve L. Korkut.), Yetkin Yay., Ankara, 1995.
- DÖNDÜREN, Hamdi, **Delilleriyle Aile İlmihali**, Erkam Yay., İstanbul, 1995.
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, **İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, İfav Yay., İstanbul, 1997.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, **Şeyhu'l-İslam Ebu's-Suud Efendi Fetvaları**, Enderun Yay., İstanbul, 1972.
- EBU HANİFE, **el-Fıkhu'l-Ebsat**, (nşr. M. Zahit Kevseri), Kahire, 1368.
- EBÜ'L-FAZL b. MANZUR, İbn Mükerrrem Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari er-Rüveyfii el-İfrikî el-Mısri, **Lisanü'l Arab**, 19/182, Bulak, 1300.
- , **Lisanu'l-Arab**, Beyrut, 1968/1388.
- EBU TEMMAM, Habip b. Evs et-Tayi, **Divan**, (nşr. M. Abduh Azam), Kahire, 1951.
- EL-BAĞDADÎ, Hatip, Ebû Bekr el-Hatib Ahmed b. Ali b. Sabit, **el-Fakih ve'l-Mütefakkih**, (nşr. İsmail el-Ensari), Beyrut, 1400/1980.
- EL-HEREVÎ, Kari, Nuru'd-Din Molla Ali İbnu's-Sultan Muhammed (V. 1014/1605), **Şerhu Ayni'l-İlm ve Zeyni'l-Hilm**, Beyrut, 1327.
- EL-HİN, Mustafa, el-BUĞA Mustafa, eş-ŞORBECİ Ali, **Büyük Şafiî Fıkhi (el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam eş-Şafiî)**, (Çev. Ali Arslan), Arslan Yay., İstanbul, 1994.
- EL-İSFAHANÎ, Ragib Ebü'l-Kasim Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, **el-Müfredat**

- fi Garibi'l-Kur'an**, 6. Bsk., Darü'l-Ma'rife Yay., Beyrut, 1431-2010.
- ELKİND, David, **Childrearing and Education in a Changing 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi**, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2000.
- EL- KURTUBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, **el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an**, Buruç Yay., İstanbul, 2001.
- EL- MAVSİLÎ, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, **El-İhtiyar Li-Ta'libi'l-Muhtar**, (Çev. Mehmet Keskin), Hikmet Neşriyat Yay., İstanbul, 2005/1984.
- EL-MÜBAREKFURÎ, e'l-İmam e'l-Hafız Ebu'l-U'la Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim, **Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Camiî't-Tirmizî**, Darü'l- Kutubi'l-İlmiyye Yay., Lübnan, 1971.
- ENGİN, Gülsüm, **İslam Hukuku Açısından Çocuğun Bakımı ve Yetiştirilmesinde Kadının Hak ve Sorumlulukları**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi S.B.E. Adana, 2007.
- ERBAY, Celal, **İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi**, Göktürk Yay., t.y.
- ERDİNÇ, Tahsin, **Batı Demokrasilerinde Klasik Kamu Özgürlüklerinin Gelişmesi Alanında Görülen Sapmalar**, Alkım Yay., İstanbul, 1998.
- ER -REMLÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ebi'l-Abbas, **Nihayetu'l-Muhtac İlâ Şerhi'l-Minhac**, Mısır, 1967/1386.
- ES-SERAHSÎ, Ebu Bekr Muhammed Şemsü'l-Eimme, **Temhidü'l Füsûl fi İlmi Usûl**, Beyrut, 1393.
- ES-SÜHREVERDÎ, Şehâbüddin, **El- Meşari ve'l-Mutahharat** (nşr. H. Corbin, Opera Metaphysica et mystica içinde), İstanbul, 1945.
- EVİK, Ali Hakan, **Çocuk Suçlarının Yargılanması ve Yaptırımların Uygulanması Rejimi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998.
- EZ-ZEBİDÎ, Muhibbüddin Ebu Fayz Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseynî el-Vasîfî, **Tacu'l-Arus**, Beyrut, 1369/1969.
- EZ-ZERNÛCÎ, İmam Burhanüddin, **Ta'limü'l Müteallim**, Çağrı Yay., İstanbul, 1980.
- FİRUZABADÎ, Ebü't-Tahir Mevdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed,

Tertibu'l-Kamusi'l-Muhit, Mısır, 1971.

FRANKLİN, Bob, **Çocuk Hakları** (Çev. Alev Türker), Ayrıntı Yay., İstanbul, (Eserin Aslının basım tarihi 1986), 1993.

FREEMAN, Morgon, **The Sociology of Childhood And Children's Rights. The International Journal of Children's Rights**, 1998.

GÜLCAN, Yılmaz, **Türk Tarihi ve Kültürü**. Alfa Yay., İstanbul, 2003.

HALLAF, Abdulvahhab, **İslam Hukuku Felsefesi**, (Çev. Hüseyin Atay), A.Ü.İ.F. Yay., Ankara, 1973.

HALEBÎ, İbrahim, **Mültekâ Tercümesi**, (Çev. Celal Yıldırım), **Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi**, Uysal Yay., Konya, t.y.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslamda Devlet İdaresi**, (Çev. Kemal Kuşçu), İstanbul, 1963.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **İslam İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984.

HEY'ET, **el-Feteva'l-Hindiyye**, (**el-Alemgiriyye**), 2. Bsk., el-Matbaatü'l-Emiriyye, Bulak, 1310 / 1892.

HEYSEMÎ, Nuruddin Ebu'l-Hasan Ali, **Mecmau'z-Zevaid**, Beyrut, 1968.

HEYWOOD, Colin, **Batıda Çocukluğun Tarihi** (Çev. Esin Hoşsucu), Kitap Yay., İstanbul, 2003.

HODGKİN, Rachel-NEWELL, Peter, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı**, Ankara, UNİCEF, 1998.

HÖKELEKLİ, Hayati, **DEM Dergi**.

-----, **"Çocuk"**, DİA, TDV Yay., İstanbul, 1993.

İBN ABİDİN, Muhammed b. Emin, **Haşiyetü Reddi'l-Muhtar Ala'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu Tenviri'l- Ebsar**, 2. Bsk., Mısır, 1966/1383.

-----, **Reddü'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar**, Şamil Yay., İstanbul, 1982.

İBN KUDAME, Muhammed Ebu Ömer, **el-Muğni**, t.y., y.y..

İBN MANZÜR, Ebü'l-Fazl İbn Mükerrer Cemalüddin Muhammed b. Mükerrer b. Ali el-Ensari er-Rüveyfii el-İfriki el-Mısri, **Lisanü'l-Arab**, Bulak, 1300.

İBN NÜCEYM, Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed, **El-Bahru'r-Râik Serhu Kenzi'd-**

- Dekâik**, thr. Zekeriyâ Umeyrat, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997/1418.
- İBNÜ'L-HÜMAM, Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid, **Şerhu Fethi'l-Kadir**, Bulak, 1316.
- İMAM AHMED b. HANBEL, **El-Müsned, el-Fethu'r-Rabbani Tertibi**, Ensar Yay., t.y.
- İMAM NEVEVÎ, **Riyazü's-Salihin**, (çev. M. Yaşar Kandemir, vd.), Erkam Yay., İstanbul, ty.
- İMAM ŞAFİÎ, Muhammed b. İdris **er-Risale**, Kahire, 1979.
- İNAN, Ali Naim, **Çocuk Hukuku**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., No: 3 İstanbul, 1968.
- JAMES, Allison, **Problems, Perspectives And Practices İn The New Sociology of Childhood**, 3. **Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi**, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2000.
- JOHN MAKDİSİ, "An İnquiry İnto İslamic İnfluences During The Formative Period of The Common Law", İslamic law and jurisprudence, Washington, 1990.
- KARAMAN, Hayreddin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, 4. Bsk., İz yay., İstanbul, 2006.
- , "Fıkıh", DİA, TDV Yay., İstanbul, 1996.
- KÂSÂNÎ, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefi, **Bedaiü's-Sanai' Fî Tertibi's-Serai'**, thk, Ali Muhammed Muavvez, Adil Ahmed Abdülmevcut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut , 1997.
- KOMİSYON, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay., Ankara, 2006.
- LEBİD B. REBİA, **Divan**, Daru's-Sadır Yay., Beyrut, ty.
- MAYALL, Berry, **The Sociology of Childhood İn Relation To Children's Rights. The International Journal of Children's Rights**, 2000.
- MERON, Yaakov, "Points De Contact Des Deroits Just Et Musulman", St, I, Lx 1984.
- MOROĞLU, Nazan, **Ulusal Ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları. N. Moroğlu**

- (Der.), **Türkiye’de ve Dünyada Çocuk Hakları**, ALKEV (Alman Liseliler Kültür ve Eğitim Vakfı), İstanbul, 2003.
- MOURGEON, Jackues, **İnsan Hakları** (Çev. A.Türker ve A.Ekmekçi), Yeni Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yay., İstanbul, 1995.
- MUSA, Muhammed Yusuf, **Tarihu'l-Fıkhi'l-İslâmî**, Kahire, 1966.
- MÜNİB, Ahmed, **Hukuk-u Veled**, İstanbul, 1318/1902.
- MÜNAVİ, Şemsü'd-Din Abdü'l-Azim İbnu Abdi'l-Kavi, **Feyzü'l- Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir**, Beyrut, 1972.
- NİZAMÜDDİN, Abdülhamid, **Mefhumü'l-Fıkhi'l-İslam**, Beyrut, 1404/1984.
- OĞUZMAN, M. Kemal ve DURAL, Mustafa, **Aile Hukuku**, 2. Bsk., Filiz Yay., İstanbul, 1998.
- OĞUZOĞLU, Hüseyin Cahit, **Velayetin Medeni Hukuktaki Ehemmiyeti**, Adliye Ceridesi, Ankara, 1940.
- ONUR, Bekir, **Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk**, 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2001.
- ÖZDEK, Emine Yasemin, **1990’larda İnsan Hakları: Sorunlar ve Yönelimler**, Uluslar Arası 196. Politika ve İnsan Hakları. Öteki Yay., Ankara, 2000.
- ÖZYÖRÜK, Mukbil, **Hukuka Giriş**, Ankara, 1959.
- PETER HESELTİNE ve John Holborn. Playgrounds, **The Planning, Design and Construction of Play Environments**, 1987.
- POLAT, Oğuz, **Çocukta Katılım Hakkı ve Çocuk Hakları Sözleşmesi**, Çocuk Forumu Dergisi, 5 (1). 2002.
- POSTER, Mark, **Eleştirel Aile Kuramı**, (Çev. H.Tapınç), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1989.
- POSTMAN, Neil, **Çocukluğun Yok Oluşu** (Çev. K.İnal, İmge Yay., (Eserin aslının basım tarihi 1982), Ankara, 1995.
- SEFARİNÎ, İbnu Ahmed İbni Salim, **Gıdaü'l-Elbab li-Şerhi Manzumeti'l-Adap**, Mısır, 1325.
- SENNET, Richard, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, (Çev. S. Durak ve A.Yılmaz,). Ayrıntı

Yay., İstanbul, 2002.

SEROZAN, Rona, **Çocuk Hukuku**, Vedat Kitapçılık Yay., İstanbul, 2005.

SİRAC, M. Abdulhadi, **Te'siru'l-Fıkhî'l-İslami Fi'l-Kanuni'l-İncilizi**, Dirasat Arabiyye İslamiyye Yay., Kahire, 1984.

SPRING, Joel, **Özgür Eğitim**, (Çev. Ayşen Ekmekçi), Ayrıntı Yay. İstanbul, 1997.

SPOCK, Benjamin, **Bir Çocuk Bekliyorum**, (Çev. Zühal Avcı), Bilgi Yay., Ankara, 1972.

SUYUTÎ, Celalü'd-Din Abdurrahman Ebu bekr, **el-Camiu's-Sağir**, Beyrut, 1972.

-----, **el-Fethu'l-Kebir**, Beyrut, 1317,1932.

TAHÂVÎ, Ahmed b. Muhammed, **Muhtasar**, Mısır, 1370.

TAN, Mine, **Çocukluk Dün ve Bugün, Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu**, İstanbul, 23-24 Nisan 1993.

TAFTAZANÎ, Mes'ud b. Ömer, **Şerhu'l-'Akâ'idi'n-Nesefiyye**,(nşr. Ahmed Hicazi es-Sekka), Kahire, 1407/1987.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 1 (A-J). Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998.

TURANLI, Kamil, **Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun Ekonomik Sömürüden Korunma Hakkı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

URIEL COHEN, Ann B. Hill, Carol G.Lane, Tim Mc Ginty ve Gary T. Moore.

Recommendations for Child Play Areas, 6. Bsk., The University of Wisconsin, Milwaukee, 1994.

ÜNALAN, Abdülkerim, **Herrasî ve Ahkâmu'l Kur'an'ındaki Metodu**,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2004.

ÜSTEL, Füsün, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Kitapevi Yay., Ankara, 1999.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul, 1951.

YAVUZ, Kerim, **Çocuğun Dünyası ve Gelişimi**, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 1998.

YAMAN, Ahmet, **İslâm Aile Hukuku**, Yediveren Yay., Konya, 2002.

YAZIR, Elmalı'lı, Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, 2. Tab, Eser Yay., İstanbul, 1960.

- YURTSEVER, Müge, **Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Anne Babaların Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi**, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı, Doktora tezi, İstanbul, 2009.
- ZERKA, Mustafa Ahmed, **el-Fıkhü'l-İslamî fi Sevbihi'l-Cedîd**, Dimaşk, 1964.
- , **el-Medhalu'l-Fıkhî'l-Amm**, Daru'l-Fıkr Yay., Beyrut, 1965-6
- ZEVZENÎ, Ebu Abdullah el-Huseyn Ahmed, **Şerhu'l-Makalati's-Seb'**, Daru's-Sadı Yay., Beyrut, ty.
- ZEYDAN, Abdülkerim, **el-Medhal**, Bağdat, 1969.
- , **el-Veciz fi Şerhi'l-Kavaidi'l-Fıkhıyye fi's-Şeriatî'l-İslamiyye**, Müessesetü'r-Risaleti Naşirun, Beyrut, 1427/2006.
- ZEYLEÎ, Fahrudin Osman b. Ali, **Tebyînü'l-Hakâyık**, Mısır, 1313.
- ZÜHAYLÎ, Vehbe, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi** (Çev. Ahmet Efe, vd.), 3. Bsk., Risale Yay., İstanbul, 1994.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- <http://www.mumsema.com/eslere-tavsiyeler>. 15.01.2011.
- <http://elsissmila.blogcu.com/cocuklara-oyun-oynama-hakki-ama-italya-da>. 15.01.2011
- http://www.turkhukuksitesi.com/makale_477.htm. 15.01.2011
- <http://tr.wikipedia.org/wiki>. 14.07.2011.
- <http://www.uslanmam.com/guzellik-amp-diyet>. 24.03.2011.
- <http://www.yenibilgiler.com/yuzmenin-faydalari-nedir/>. 24.03.2011.
- <http://www.yargitay.gov.tr/abprojc/belge/sunum/rt4/Akarca>. 27.03.2011.
- <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/425>. 25.04.2011.
- <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/tekkaya.htm>. 15.03.2011.
- <http://pdf-ebooks.org/download.php?url=http>. 15.06.2011.
- http://www.dem.org.tr/dem_dergi/5/dem5mak19. 14.07.2011
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Adalet>. 29.10.2011

<http://tr.wikipedia.org/wiki>. 14.07.2011.

<http://www.bilgiverelim.com>. 14.07.2011.

<http://www.msxlabs.org/forum/siyasal-bilimler>. 14.07.2011.

<http://www.mumsema.org/islamda-egitim>. 12.07.2011

Ek-1**ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME**

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından 20 Kasım 1989 Tarihinde Kabul Edilmiştir. 27 Ocak 1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmi Gazete Bu Sözleşmenin Ülkemizdeki uygulamalarının izlenmesi ve koordinasyonundan SHÇEK Genel Müdürlüğü sorumludur.

ÖNSÖZ

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler:

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin, doğuştan varlıklarına özgü bulunan haysiyetle birlikte eşit ve devredilemez haklara sahip olmalarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu düşünerek, Birleşmiş Milletler halklarının, insanın temel haklarına ve bireyin, insan olarak taşıdığı haysiyet ve değere olan kesin inançlarını Birleşmiş Milletler Antlaşmasında bir kez daha doğrulamış olduklarını ve daha geniş bir özgürlük ortamında toplumsal ilerleme ve daha iyi bir yaşam düzeyi sağlama yolundaki kararlılıklarını hatırd tutarak, Birleşmiş Milletlerin, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde herkesin, bu metinlerde yer alan hak ve özgürlüklerden ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan veya başka durumdan kaynaklanan ayrımlar dahil, hiçbir ayırım gözetilmeksizin yararlanma hakkına sahip olduklarını benimsediklerini ve ilan ettiklerini kabul ederek, Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, Birleşmiş Milletlerin, çocukların özel ilgi ve yardıma hakkı olduğunu ilan ettiğini anımsayarak, Toplumun temel birimi olan ve tüm üyelerinin ve özellikle çocukların gelişmeleri ve esenlikleri için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunluluğuna inanmış olarak, Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini kabul ederek, Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ülküler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurarak,

ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME

Çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliğinin, 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisinde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisinde belirtildiğini ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (özellikle 23 ve 24 üncü maddelerinde) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmede (özellikle 10 uncu maddesinde) ve çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanındığını hatırd tutarak, Çocuk Hakları Bildirisinde de belirtildiği gibi "çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu"nu hatırd tutarak, Ulusal ve uluslararası düzeyde çocukları aile yanına yerleştirme ve evlat edinmeye de özel atıfta bulunan Çocuğun Korunması ve Esenliğine İlişkin Toplumsal ve Hukuksal İlkeler Bildirisi; Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Beijing Kuralları) ve Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışma Halinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına ilişkin Bildirinin hükümlerini anımsayarak, Dünyadaki ülkelerin tümünde çok güç koşullar altında yaşayan ve bu nedenle özel bir ilgiye gereksinimi olan çocukların bulunduğu bilinci içinde, Çocuğun korunması ve uyumlu gelişmesi bakımından her halkın kendi-ne özgü geleneklerinin ve kültürel değerlerinin taşıdığı önemi göz önünde tutarak, Her ülkedeki, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaşama koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası işbirliğinin taşıdığı önemin bilincinde olarak, Aşağıdaki kurallar üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

I. KISIM

Madde 1

Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken,

mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırıma veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemi alırlar.

Madde 3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Madde 4

Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.

Madde 5

Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

Madde 6

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Madde 7

1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

Madde 8

1. Taraf Devletler, yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini; tabiiyeti, ismi ve aile bağları dahil, koruma hakkına saygı göstermeyi ve bu konuda yasa dışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt ederler.

2. Çocuğun kimliğinin unsurlarının bazılarında veya tümünden yasaya aykırı olarak yoksun bırakılması halinde, Taraf Devletler çocuğun kimliğine süratle yeniden kavuşturulması amacıyla gerekli yardım ve korumada bulunurlar.

Madde 9

1. Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun; ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, ana-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumlarında ya da ana-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgâhının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir.

2. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca girişilen her işlemde, ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır.

3. Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.

4. Böyle bir ayrılık, bir Taraf Devlet tarafından girişilen ve çocuğun kendisinin ana veya babasının veya her ikisinin birden tutuklanmasını, hapsini, sürgün, sınır dışı edilmesini veya ölümünü (ki buna devletin gözetimi altında iken nedeni ne olursa olsun meydana gelen ölüm dahildir) tevlit eden herhangi benzer bir işlem sonucu olmuşsa, bu Taraf Devlet, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile; ana-babaya, çocuğa veya uygun olursa, ailenin bir başka üyesine, söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi verecektir. Taraf Devletler, böyle bir istemin başlı başına sunulmasının ilgili kişi veya kişiler bakımından aleyhe hiç bir sonuç yaratmamasını ayrıca taahhüt ederler. .

Madde 10

1. 9'uncu Maddenin 1'inci fıkrası uyarınca Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, çocuk veya ana-babası tarafından, ailenin birleşmesi amaçlarıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme ya da onu terk etme konusundaki her başvuru, Taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir başvuru yapılmasının başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmamasını taahhüt ederler.

2. Ana-babası, ayrı devletlerde oturan bir çocuk olağanüstü durumlar hariç, hem ana hem de babası ile düzenli biçimde kişisel ilişkiler kurma ve doğrudan görüşme hakkına sahiptir. Bu nedenle ve 9 uncu maddenin 1 inci fıkrasına göre Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, Taraf Devletler çocuğun ve ana-babasının Taraf Devletlerin ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etmeye ve kendi ülkelerine dönme hakkına saygı gösterirler. Herhangi bir ülkeyi terk etme hakkı, yalnızca yasada öngörüldüğü gibi ve ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığı ve ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacı ile ve işbu Sözleşme ile tanınan öteki haklarla bağdaştığı ölçüde kısıtlamalara konu olabilir.

Madde 11

1. Taraf Devletler, çocukların yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele için önlemler alırlar.

2. Bu amaçla Taraf Devletler iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik ederler.

Madde 12

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Madde 13

1. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:

a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,

b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

Madde 14

1. Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.

2. Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler.

3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık ya da ahlaki ya da başkalarının temel hakları ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.

Madde 15

1. Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler.

2. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla kısıtlandırılamaz.

Madde 16

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.

2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 17

Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler:

a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;

b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;

c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;

d) Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;

e) 13 ve 18'inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.

Madde 18

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.

2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.

3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 19

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

Madde 20

1. Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaklardır.

3. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında, bakıcı aile yanına verme, İslam Hukukunda kefalet (kafalah), evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir.

Madde 21

Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararlarının temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir:

a) Bir çocuğun evlat edinilmesine ancak yetkili makam karar verir. Bu makam uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana-babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlat edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyarak, kararını verir.

b) Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlat edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde/ülkelerarası evlat edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler.

c) Başka bir ülkede evlat edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlat edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar.

d) Ülkelerarası evlat edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar.

e) Bu maddedeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler.

Madde 22

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetler arası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin

başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır.

Madde 23

1. Taraf Devletler zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde buldukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

3. Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2'nci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (malı) durumları göz önüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve

ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.

4. Taraf Devletler, uluslararası işbirliği ruhu içinde, özürlü çocukların koruyucu sıhhi bakımı, tıbbi, psikolojik ve işlevsel tedavileri alanlarına ilişkin gerekli bilgilerin alışverişi yanında, rehabilitasyon, eğitim ve mesleki eğitim hizmetlerine ilişkin yöntemlerin bilgilerini de içerecek şekilde ve Taraf Devletlerin bu alanlardaki güçlerini, anlayışlarını geliştirmek ve deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla bilgi dağıtımını ve bu bilgidan yararlanmayı teşvik ederler. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri, özellikle göz önüne alınır.

Madde 24

1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

2. Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:

a) Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;

b) Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;

c) Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;

d) Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;

e) Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;

f) Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlanması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

4. Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 25

Taraf Devletler, yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alma, bedensel ya da ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğü tedaviyi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

Madde 26

1. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanır ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.

2. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.

Madde 27

1. Taraf Devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.

2. Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkânlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.

3. Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar.

4. Taraf Devletler, Taraf Devlet ülkesinde veya başka ülkede bulunsun; ana-babası veya çocuğa karşı mali sorumluluğu bulunan diğer kişiler tarafından, çocuğun bakım giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla her türlü uygun önlemi alırlar. Özellikle çocuğa karşı mali sorumluluğu olan kişinin, çocuğun ülkesinden başka bir ülkede yaşaması halinde, Taraf Devletler bu konuya ilişkin uluslararası anlaşmalara katılmayı veya bu tür anlaşmalar akdinin yanı sıra başkaca uygun düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederler.

Madde 28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

a) İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;

b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını

sağlarlar ve gerekli durumlarda malı yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;

d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 29

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;

b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;

c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;

d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;

e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi,

2. Bu maddenin veya 28 inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.

Madde 30

Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 31

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Madde 32

1. Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

- a) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;
- b) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.
- c) Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

Madde 33

Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dâhil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.

Madde 34

Taraf Devletler, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

a) Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını;

b) Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurularak sömürülmesini;

c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini, önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.

Madde 35

Taraf Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar.

Madde 36

Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.

Madde 37

Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. Ons ekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.

b) Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.

d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.

Madde 38

1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.

2. Taraf Devletler, on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silah altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.

4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 39

Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.

Madde 40

1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlalde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

b) Hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;

ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurken yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

v) Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Yasasını ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığını kabulü;

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

Madde 41

Bu Sözleşmede yer alan hiçbir husus, çocuk haklarının gerçekleştirilmesine daha çok yardımcı olan ve;

a) Bir Taraf Devletin yasasında veya

b) Bu Devlet bakımından yürürlükte olan uluslararası hukukta yer alan hükümleri etkilemeyecektir.

II. KISIM

Madde 42

Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

Madde 43

1. Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla, görevleri aşağıda belirtilen bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur.

2. Komite bu Sözleşme ile hükme bağlanan alanda yetenekleriyle tanınmış ve yüksek ahlak sahibi on uzmandan oluşur. Komite üyeleri Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından ve kişisel olarak görev yapmak üzere, adil bir coğrafi dağılımı sağlama gereği ve başlıca hukuk sistemleri göz önünde tutularak seçilirler.

3. Komite üyeleri, Taraf devletlerce gösterilen kişiler listesinden gizli oyla seçilirler. Her Taraf Devlet, vatandaşları arasından bir uzmanı aday gösterebilir.

4. Komite için ilk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe girişini izleyen altı ay içinde yapılır. Sonraki seçimler iki yılda bir yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, Taraf Devletleri iki ay içinde adaylarını göstermeye yazılı olarak davet eder. Daha sonra Genel Sekreter böylece belirlenen kişilerden, kendilerini gösteren Taraf Devletleri de işaret ederek, alfabetik sıraya göre oluşturduğu bir listeyi, Taraf Devletlere bildirir.

5. Seçimler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde, Genel Sekreter tarafından davet edilen Taraf Devletler toplantılarında yapılır. Nisabı, Taraf Devletlerin üçte ikisinin oluşturduğu bu toplantılarda, hazır bulunan ve oy kullanan Devletlerin salt çoğunluğuyla en fazla oy alan kişiler Komiteye seçilir.

6. Komite üyeleri dört yıl için seçilir. Aday gösterildikleri takdirde yeniden seçilebilirler. İlk seçimde seçilmiş olan beş üyenin görevi iki yıl sonra sona erer, bu beş üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra toplantı başkanı tarafından çekilen kura ile belirlenir.

7. Bir komite üyesinin ölmesi veya çekilmesi ya da başka herhangi bir nedenle bir üyenin Komitedeki görevlerini yapamaz hale gelmesi durumunda adaylığını öneren

Taraf Devlet, Komitenin onaylaması koşuluyla, böylece boşalan yerdeki görev süresi doluncaya kadar, kendi vatandaşları arasından başka bir uzmanı atayabilir.

8. Komite, iç tüzüğünü kendisi belirler.

9. Komite, memurlarını iki yıllık bir süre için seçer.

10. Komite toplantıları olağan olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde ya da Komite tarafından belirlenecek başka uygun bir yerde yapılır. Komite olağan olarak her yıl toplanır. Komite toplantılarının süresi, gerektiğinde, Genel Kurulca onaylanmak koşuluyla, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bir toplantısıyla belirlenir veya değiştirilir.

11. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri gerekli maddi araçları ve personeli bu Sözleşme ile kendisine verilen görevleri etkili biçimde görebilmesi amacıyla, Komite emrine verir.

12. Bu Sözleşme uyarınca oluşturulan Komitenin üyeleri, Genel Kurulun onayı ile, Birleşmiş Milletler Teşkilatının kaynaklarından karşılanmak üzere, Genel Kurulca saptanan şart ve koşullar çerçevesinde kararlaştırılan ücreti alırlar.

Madde 44

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakları yürürlüğe koymak için, aldıkları önlemleri ve bu haklardan yararlanma konusunda gerçekleştirilen ilerlemeye ilişkin raporları:

a) Bu Sözleşmenin, ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıl içinde,

b) Daha sonra beş yılda bir, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile Komiteye sunmayı taahhüt ederler.

2. Bu madde uyarınca hazırlanan raporlarda, bu Sözleşmeye göre üstlenilen sorumlulukların, şayet varsa, yerine getirilmesini etkileyen nedenler ve güçlükler belirtilecektir. Raporlarda ayrıca, ilgili ülkede Sözleşmenin uygulanması hakkında Komiteyi etraflıca aydınlatacak biçimde yeterli bilgi de bulunacaktır.

3. Komiteye etraflı bilgi içeren bir ilk rapor sunmuş olan Taraf Devlet, bu maddenin 1 (b) bendi gereğince sunacağı sonraki raporlarında daha önce verilmiş olan temel bilgileri tekrarlamayacaktır.

4. Komite, Taraf Devletlerden Sözleşmenin uygulamasına ilişkin her türlü ek bilgi isteminde bulunabilir.

5. Komite, iki yılda bir Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Genel Kurula faaliyetleri hakkında bir rapor sunar.

6. Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar.

Madde 45

Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını geliştirme ve Sözleşme kapsamına giren alanda uluslararası işbirliğini teşvik etmek amacıyla:

a) Uzmanlaşmış kurumlar, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organları, bu Sözleşmenin kendi yetki alanlarına ilişkin olan hükümlerinin uygulanmasının incelenmesi sırasında, temsil edilmek hakkına sahiptirler. Komite; uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve uygun bulunduğu öteki yetkili kuruluşları, kendi yetki alanlarını ilgilendiren konularda uzman olarak görüş vermeye davet edebilir. Komite, uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organlarını kendi faaliyet alanlarına ilişkin kesimlerde Sözleşmenin uygulanması hakkında rapor sunmaya davet edebilir;

b) Komite, uygun bulunduğu takdirde, Taraf Devletlerce sunulmuş, bir istem içeren ya da teknik danışma veya yardım ihtiyacını belirten her raporu, gerekiyorsa Komitenin bu istek veya ihtiyaca ilişkin tavsiye ve gözlemlerini de ekleyerek, uzmanlaşmış kurumlara, UNICEF'e ve öteki yetkili kuruluşlara gönderir;

c) Komite, Genel Kurula Genel Sekreterden Komite adına çocuk haklarına ilişkin sorunlarda incelemeler yaptırması isteğinde bulunulmasını, tavsiye edebilir;

d) Komite, bu Sözleşmenin 44 ve 45'inci maddeleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak, telkin ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Bu telkin ve genel nitelikteki tavsiyeler, ilgili olan her Taraf Devlete gönderilir ve şayet varsa, Taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurulun dikkatine sunulur.

III. KISIM

Madde 46

Bu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açıktır.

Madde 47

Bu Sözleşme onaylamaya bağlı tutulmuştur. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde 48

Bu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açık olacaktır. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde 49

1. Bu Sözleşme, yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi tarihini izleyen otuzuncu gün Yürürlüğe girecektir.

2. Yirminci onay ya da katılma belgesinin tevdiinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayacak ya da ona katılacak Devletlerin her biri için, bu Sözleşme, söz konusu Devletin onay ya da katılma belgesini tevdi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 50

1. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve buna ilişkin metni Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edebilir. Genel Sekreter bunun üzerine değişiklik önerisini Taraf Devletlere, önerinin incelenmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler Konferansı oluşturulmasını isteyip istemediklerini kendisine bildirmeleri kaydıyla, iletir. Böyle bir duyuru tarihini izleyen dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte biri söz konusu konferansın toplanmasından yana olduklarını ifade ederlerse Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler Teşkilatı çerçevesinde bu konferansı düzenler. Konferansta hazır bulunan ve oy 134 kullanan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen her değişiklik, onay için Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulur.

2. Bu maddenin 1 inci fıkrasında yer alan hükümlere uygun olarak kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylandığı ve bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edildiği zaman yürürlüğe girer.

3. Bir değişiklik yürürlüğe girdiği zaman, onu kabul eden Taraf Devletler bakımından bağlayıcılık taşır. Öteki Taraf Devletler bu Sözleşme hükümleri ve daha önce kabul ettikleri her değişiklikle bağlı kalırlar.

Madde 51

1. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, onay ya da katılma anında yapılabilecek çekincelerin metnini alacak ve bütün Devletlere bildirecektir.

2. Bu Sözleşmenin amacı ve konusu ile bağdaşmayan hiçbir çekinceye izin verilmeyecektir.

3. Çekinceler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterince, geri alınacağına ilişkin bildirimde bulunma yoluyla her zaman geri alınabilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, bütün Devletleri haberdar eder. Böyle bir bildirim, Genel Sekreter tarafından alındığı tarihte işlerlik kazanır.

Madde 52

Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmeyi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine vereceği yazılı bildirim yoluyla feshedebilir. Fesih, bildirim Gen. Sekreter tarafından alınması tarihinden bir yıl sonra geçerli olur.

Madde 53

Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin tevdi makamı olarak belirlenmiştir.

Madde 54

İngilizce, Arapça, Çince, İspanyolca, Fransızca ve Rusça metinleri de aynı derecede geçerli olan bu Sözleşmenin özgün metni, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir. Hükümetleri tarafından tam yetkili kılınan aşağıda imzaları bulunan Temsilciler, yukarıdaki kuralların ışığında, bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

"İhtirazi Kayıt:

Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır.⁴¹⁷

⁴¹⁷ Aktürk, a.g.e., 107-135.

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında Diyarbakır ilinin Lice ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini memleketinde tamamladı. 1995 yılında Diyarbakır İmam-Hatip Lisesini ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim İşletme Fakültesini dışarıdan bitirdikten sonra. 1997 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesi Dernek köyünde İmam-Hatip olarak göreve başladı. 2002 yılında girdiği Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Bölümünden 2004 yılında mezun oldu. 2005 yılında girdiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 2007 yılında bitirdi. Halen Erzurum D.İ.B. Ömer Nasuhi Bilmen Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde eğitimine devam etmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.